

Familieomsorg i moderne samfunn

Realitet eller et avsluttet kapittel?

Lars Roar Frøyland

Masteroppgave i sosiologi ved Institutt for sosiologi og
samfunnsgeografi.

UNIVERSITETET I OSLO

Mai 2009

Forord

Da satt jeg her med det ferdige produktet av ett års jobbing, en masteroppgave. Jeg skal ikke legge skjul på at prosessen til tider har vært tung, men med god hjelp har jeg allikevel kommet i mål. Jeg vil først og fremst takke min hovedveileder Lise Kjølørød, som gjennom fornuftige kommentarer og veiledende kritikk har guidet meg fram til dette endelige produktet. Jeg må også takke for den mentale støtte du har gitt meg, og på denne måten fått meg til å tro at dette var mulig selv på de tyngste dagene. Jeg vil også rette en stor takk til min biveileder Marijke Veenstra, som har bidratt med både gode ideer og kommentarer til mine utkast underveis, og smarte løsninger på metodiske vanskeligheter.

I tillegg til vil jeg også rette en stor takk til NOVA, og da spesielt Britt Slagsvold, for både skriveplass og bruk av datamateriale fra NorLAG-prosjektet. Det å sitte i et eksisterende forskningsmiljø og skrive masteroppgave har vært gull verdt, og veien bort gangen har aldri vært lang om problemer har dukket opp underveis. Svein-Olav Daatland fortjener også en takk for tidlig gjennomlesning av teorien i oppgaven. Ellers har muligheten til å utføre ekstraarbeid her på huset vært svært givende, og det har gitt meg et spennende innblikk i en hektisk forskerhverdag.

Ellers vil jeg takke Lars Sjøløkken, Patrick Andersen og Ole-Anders Stensen for fornuftige og ufornuftige metodediskusjoner. Møtene våre har kanskje ikke alltid forholdt seg like stramt faglig, men av og til er det kanskje fornuftig å innse at det eksisterer en verden utenfor ens egen datamaskin.

Mamma og pappa fortjener også en takk, for god gjennomlesning i sluttperioden og for å aldri slutte å tro at mine valg er fornuftige. Dere har i stor grad hjulpet meg dit jeg er i dag!

Sist, men ikke minst, vil jeg takke min klippe i livet, Sandra. Du er alltid der for meg, akkurat som jeg alltid vil være der for deg. Takk for at du er den du er. Sammen skal du, Sebastian og jeg takle alt som kommer i vår vei! Jeg gleder meg til å tilbringe resten av livet sammen med deg.

Oslo, mai 2009

Lars Roar Frøyland

Sammendrag

Oppgaven omhandler ubetalte omsorgshandlinger i familien, og da spesielt hjelpehandlinger fra barn til foreldre. Slike handlinger har gjennom tidligere forskning vist seg å være svært vanlig, og med den aldring vi ser av befolkningen i dag vil denne formen for hjelp også i framtiden forbli viktig. Analysene fokuserer på hjelp med praktiske gjøremål fra barn til foreldre, med dette menes for eksempel hjelp i hus eller hage, hjelp med innkjøp eller hjelp med transport. En mulig måte å forklare forekomsten av hjelpehandlinger som dette på er ved hjelp av støtte til en normativ idé om familiemedlemmer har en forpliktelse til å hjelpe hverandre, og denne normen dekker da spesielt barns ansvar for sine foreldre. Som mål på støtte til denne ansvarsnormen brukes to varianter av en skala kalt 'filial responsibility scale'. Dette er en skala som er velbrukt i forskning for å måle slik støtte. Hovedfokus for oppgaven er å finne ut av om støtte til ansvarsnormen er noen god forklaring på at barn utfører hjelpehandlinger for sine foreldre.

Oppgaven er skrevet i tilknytning til NorLAG-prosjektet ved Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA). Det er i oppgaven benyttet to datasett, ett med tverrsnittdata (LOGG/NorLAG) og ett med paneldata (NorLAG). Begge er samlet inn i samarbeid mellom NOVA og Statistisk Sentralbyrå.

Oppgaven starter med å se på de faktiske hjelpehandlingene som forekommer fra barn til foreldre, og i sammenheng med dette utføres analyser som forsøker å avdekke konsekvensen av ulike demografiske og sosiale endringer i moderne samfunn for slike hjelpehandlinger. Blant endringene som inkluderes i analysene er kjønnsroller i bevegelse, kvinners økte tilknytning til arbeidslivet, nye familieformer som samboerskap istedenfor ekteskap og et økende antall ekteskap som ender i skilsmisser. Den neste analysen fokuserer på utbredelsen av støtte til en normativ idé om at barn skal stille opp for sine foreldre i Norge i dag, før blikket rettes mot konsekvensen av de demografiske endringene for støtte til den normative oppfatningen. I de siste analysene fokuseres det på hvordan det å støtte opp om en slik norm påvirker hjelpehandlinger fra barn til foreldre.

Oppslutningen om den nevnte ansvarsnormen er ikke spesielt stor i Norge, og et gjennomgående funn er at de som utfører hjelpehandlinger i mindre grad støtter opp om normen enn de som ikke utfører hjelpehandlinger. Demografiske endringer påvirker ikke

støtte til normen i noen nevneverdig grad. På tross av at den generelle oppslutningen om ansvarsnormen ikke er spesielt høy, gir funn fra de longitudinelle analysene støtte til en antagelse om at det å være positiv til en slik norm, påvirker sannsynligheten for at barn begynner å hjelpe sine foreldre. Resultatene viser at positiv oppslutning om normen i liten grad har noe å si for om barn viderefører hjelpen når de allerede utfører slike handlinger, men for de som ikke gjør dette har ens støtte til normen positiv innvirkning på det å begynne å hjelpe. Analysene av tverrsnittsdata viser også tendenser til at positiv oppslutning om normen påvirker sannsynligheten for at barn hjelper sine mødre, men sammenhengen er ikke signifikant.

Analysene for praktisk hjelp fra barn til foreldre viser at av respondenter som har minst en forelder i live varierer andelen som har gjort dette fra ca. 10 % i alderen 18-29 år til over 25 % i alderen 50-59 år. Sannsynligheten er større for at menn hjelper sine foreldre enn for at kvinner gjør det gjennom store deler av livet, men i periodene hvor behovene blir størst er det kvinner som tar over som den primære giveren av hjelp. Hjelp til mor er mer utbredt enn hjelp til far. Det gjennomgående tegnet når det kommer til konsekvensen av de demografiske og sosiale endringene er at hjelpehandlinger fra barn til foreldre i liten grad påvirkes av slike endringer. Skilte personer utfører ikke færre hjelpehandlinger for sine foreldre enn gifte personer, og samboere hjelper både egne og partners foreldre like mye som gifte. Høyere utdanning og heltidsarbeid påvirker ikke hjelpen som gis til foreldre forskjellig for kvinner og menn, men analysene viser en tendens til at deltidsarbeidende kvinner har noe høyere sannsynlighet for å utføre hjelpehandlinger for sine foreldre enn heltidsarbeidende kvinner.

Det liten tvil om at det mest vesentlige aspektet for om barn hjelper sine foreldre eller ikke er deres behov. Den desidert sterkeste effekten i analysen er om foreldrene har hjelpebehov, og andelen som utfører hjelpehandlinger er også på topp i aldersperioden da foreldrene antagelig har det største behovet for hjelp. For framtiden er det at barn stiller opp når foreldres behov øker et betryggende funn, men dette viser også at en aldrende befolkning vil kunne føre til en kraftig økning i den potensielle belastningen det kan være å måtte hjelpe sine foreldre.

Innhold

FORORD	I
SAMMENDRAG	III
INNHold	V
TABELLOVERSIKT	IX
FIGUROVERSIKT	XI
1. INNLEDNING	1
1.1 INNLEDNING OG FORSKNINGSSPØRSMÅL	1
1.2 SOSIOLOGISK RELEVANS	3
1.3 SAMFUNNSMESSIG RELEVANS	4
1.4 HVORDAN BESVARE FORSKNINGSSPØRSMÅLENE?	6
1.5 BEGREPSDEFINISJONER	8
1.6 OPPGAVENS STRUKTUR	10
2. TEORI, EMPIRI OG HYPOTESER	11
2.1 HVORFOR HJELPER BARN SINE FORELDRE?	11
2.2 FØLELSER SOM MOTIVASJON FOR HJELPEHANDLINGER	12
2.3 GJENSIDIGHET SOM MOTIVASJON FOR HJELPEHANDLINGER	15
2.4 STØTTE TIL ANSVARNORMEN SOM MOTIVASJON FOR HJELPEHANDLINGER	16
2.4.1 'Intergenerational solidarity theory'	17
2.4.2 Den teoretiske bakgrunnen til 'intergenerational solidarity theory'	20
2.4.3 Kritikk	23
2.4.4 Empiri	26
2.5 KONSEKVENSEN AV DEMOGRAFISKE ENDRINGER	27
2.6 OPPSUMMERING	33

3.	DATAMATERIALE, METODE OG VARIABLER.....	35
3.1	DATAMATERIALE OG UTVALG	35
3.2	FRAFALL	36
3.3	ANALYSEMETODER	38
3.3.1	<i>Multipel lineær regresjonsanalyse</i>	38
3.3.2	<i>Binær logistisk regresjonsanalyse</i>	40
3.4	HYPOTESTESTING	42
3.5	AVHENGIGE VARIABLER.....	43
3.5.1	<i>Ansvarsnormen (normativ solidaritet)</i>	43
3.5.2	<i>Praktisk hjelp fra barn til foreldre (funksjonell solidaritet)</i>	49
3.6	UAVHENGIGE VARIABLER	51
4.	PRAKTISK HJELP FRA BARN TIL FORELDRE	57
4.1	HVOR MYE UFORMELL HJELP FOREKOMMER?	57
4.2	PRAKTISK HJELP FRA BARN TIL FORELDRE.....	58
4.2.1	<i>Praktisk hjelp til mor</i>	59
4.2.2	<i>Praktisk hjelp til far</i>	63
4.3	DISKUSJON AV FUNN FRA ANALYSENE.....	65
4.4	OPPSUMMERING	70
5.	ENDRINGER I STØTTE TIL ANSVARNORMEN	71
5.1	BIVARIATE KORRELASJONER	71
5.2	REGRESJON MED ‘GGS FILIAL RESPONSIBILITY SCALE’ SOM AVHENGIG VARIABLER.....	73
5.3	DISKUSJON AV FUNN FRA ANALYSENE.....	75
5.4	OPPSUMMERING	79
6.	PÅVIRKER STØTTE TIL ANSVARNORMEN PRAKTISK HJELP FRA BARN TIL FORELDRE?	81

6.1	ENDRINGER I HOLDNINGER OG HANDLINGER MELLOM DE TO TIDSPUNKTENE.....	81
6.2	FORHOLDET MELLOM HOLDNINGER OG HANDLINGER.....	84
6.2.1	<i>Bivariate sammenhenger mellom holdninger og handlinger.....</i>	<i>85</i>
6.2.2	<i>Regresjon med Praktisk hjelp T2 som avhengig variabel.....</i>	<i>86</i>
6.3	DISKUSJON AV FUNN FRA ANALYSENE	88
6.4	OPPSUMMERING	90
7.	HOVEDFUNN OG KONKLUDERENDE BEMERKNINGER.....	93
7.1	FORSKNINGSSPØRSMÅL.....	93
7.2	OPPGAVENS HOVEDFUNN	94
7.2.1	<i>Hjelpehandlinger fra barn til foreldre</i>	<i>94</i>
7.2.2	<i>Oppslutning om ansvarsnormen</i>	<i>95</i>
7.2.3	<i>Forholdet mellom støtte til ansvarsnormen og hjelpehandlinger</i>	<i>97</i>
7.3	TEORETISKE IMPLIKASJONER	99
7.4	MULIGE BEGRENSNINGER I ANALYSENE	100
7.5	IDEER TIL VIDERE FORSKNING	102
	LITTERATURLISTE	105
	VEDLEGG	A

Tabelloversikt

Tabell 1: Fordelingsmål for enkeltpåstandene i 'GGG filial responsibility scale'	47
Tabell 2: Fordelingsmål for hjelpehandlinger fra barn til foreldre.	50
Tabell 3: Kjønnfordeling i utvalgene.....	52
Tabell 4: Aldersfordeling i utvalgene.....	53
Tabell 5: Fordeling på utdanningsvariabelen i utvalgene.	53
Tabell 6: Fordeling på arbeidssituasjon i utvalgene.....	54
Tabell 7: Fordeling på sivilstatus i utvalgene.....	54
Tabell 8: Andel med egne barn og uten egne barn i utvalgene.	55
Tabell 9: Andel med mor eller far med hjelpebehov i utvalgene.....	55
Tabell 10: Fordeling for 'filial responsibility scale T1'.	56
Tabell 11: Andel som ga praktisk hjelp på det første tidspunktet.....	56
Tabell 12: Multippel logistisk regresjon med praktisk hjelp til mor som avhengig variabel, etter kjønn. Kun respondenter med mor i live.....	61
Tabell 13: Multippel logistisk regresjon med praktisk hjelp til far som avhengig variabel, etter kjønn. Kun respondenter med far i live.....	64
Tabell 14: Bivariate korrelasjoner for 'GGG filial responsibility scale', enkelt-påstandene i skalaen og de uavhengige variablene.	72
Tabell 15: Multippel lineær regresjon med 'GGG filial responsibility scale' som avhengig variabel, ustandardiserte (B) og standardiserte regresjonskoeffisienter (β). Kun respondenter med minst en forelder i live.....	74
Tabell 16: Endringer i hjelpehandlinger mellom de to tidspunktene.	82
Tabell 17: Gjennomsnitt på 'filial responsibility scale' ved de to tidspunktene.....	83
Tabell 18: Endringer i 'filial responsibility scale' mellom de to tidspunktene.....	84
Tabell 19: Gjennomsnittlig verdi på 'filial responsibility scale T1' for respondenter som oppgir å utføre hjelpehandlinger for sine foreldre på T2, sammenlignet med de som ikke utfører hjelpehandlinger.	85
Tabell 20: Multippel logistisk regresjon med praktisk hjelp T2 som avhengig variabel. Kun respondenter med minst en forelder i live.	87

Figuroversikt

Figur 1: Framskrivning for årene 2010-2060 av ulike aldersgrupper i befolkningen, etter Statistisk Sentralbyrås middelalternativ.....	4
Figur 2: Forholdstallet mellom personer i yrkesaktiv alder (20-64 år) og eldre (65 år og eldre) i utvalgte land i Europa 1950-2050.....	5
Figur 3: Analytisk framstilling av oppgavens forskningsspørsmål.....	11
Figur 4: Modell utviklet etter teoretiske antagelser fra 'intergenerational solidarity theory'.	18
Figur 5: Fordeling og fordelingsmål for 'filial responsibility scale' i LOGG/NorLAG.....	44
Figur 6: Fordeling og fordelingsmål for 'GGS filial responsibility scale' i LOGG/NorLAG.	46
Figur 7: Fordeling av svar for enkeltpåstandene i 'GGS filial responsibility scale'	47
Figur 8: Andel av respondentene som har utført hjelpehandlinger for foreldre i løpet av det siste året, etter alder.....	50
Figur 9: Andel av respondentene som jevnlig har gitt praktisk hjelp til sin mor i løpet av det siste året, etter kjønn og alder. Kun respondenter med mor i live.....	59
Figur 10: Andel av respondentene som jevnlig har gitt praktisk hjelp til sin far i løpet av det siste året, etter kjønn og alder. Kun respondenter med far i live.....	63
Figur 11: Predikert verdi på 'GGS filial responsibility scale', etter kjønn og alder.	75
Figur 12: Praktisk hjelp til foreldre på det andre tidspunktet, etter kjønn og verdi på 'filial responsibility scale' kategorisert på det første tidspunktet.	86
Figur 13: Analytisk framstilling av funn fra longitudinelle analyser.....	89
Figur 14: Oddsratio for å gi hjelp på det andre tidspunktet etter verdi på 'filial responsibility scale'.	90

1. Innledning

1.1 Innledning og forskningsspørsmål

Et av klassisk sosiologis grunnleggende spørsmål var hvordan det moderne samfunn med sine teknologiske fremskritt og endrede livsbetingelser ville forandre livet til menneskene som var en del av dette (Hughes m. fl. 2003: 3). Ville eksisterende institusjoner i samfunnet overleve den forandringen som fant sted? Tiden som har gått siden Durkheim og Weber ytret sine bekymringer og tanker for fremtiden har vist at de grunnleggende institusjonene i samfunnet var sterkere enn de i første omgang trodde, men fremdeles er det noen som ytrer usikkerhet om hva fremtiden vil bringe. En av bekymringene som fortsatt eksisterer er tanken om at aspekter i det moderne samfunn vil kunne føre til en svekkelse av solidaritetsbåndene som finnes mellom mennesker, og da spesielt mellom mennesker i nære relasjoner. Solidaritet ovenfor sine nærmeste har gjennom historien vært en viktig overlevelsesfaktor, men i dag er det noen teoretikere som mener at sider ved moderne samfunn gjør denne formen for samhold mer og mer overflødig. Familiens tradisjonelle oppgaver tas over av andre institusjoner som velferdsstaten, og dermed svekkes grunnlaget for at familiemedlemmer holder sammen. Forskning har vist at kjernefamilien fortsatt er viktig, men er den eldre generasjonen en viktig del av familien? Som en mulig indikator på at den eldre generasjonen fortsatt er viktig, vil det i denne oppgaven undersøkes i hvor stor grad barn utfører hjelpehandlinger for sine foreldre. I sammenheng med dette er det også mulig å spørre seg hvordan det kan forklares at slike hjelpehandlinger finner sted?

Ved hjelp av kvantitative analyser av to ulike datasett, ett med tverrsnittsdata (LOGG/NorLAG) og ett med paneldata (NorLAG), vil disse spørsmålene bli forsøkt besvart. Datamaterialet er samlet inn i samarbeid mellom Statistisk Sentralbyrå og forskningsinstituttet NOVA i 2002-2003 og 2007-2008, og er en del av prosjektet NorLAG¹.

¹ For mer informasjon om NorLAG, se <http://norlag.nova.no>.

Hvordan forklare hjelpehandlinger fra barn til foreldre?

Tidligere forskning har vist at hjelpehandlinger mellom familiemedlemmer er et vanlig fenomen, også i moderne samfunn (Daatland og Herlofson 2004: 98; Gautun 2008: 30; SSB 2002a). Slike handlinger har vært forsøkt forklart på mange måter. En velbrukt forklaring er at spesielle følelser for sine foreldre fører til at barn velger å utføre hjelpehandlinger. Dette kan være følelser skapt gjennom samhandling i livet, eller en følelse av nærhet og kjærlighet for den aktuelle personen (Cicirelli 1983; Connidis og McMullin 2002; Luescher og Pillemer 1998). En annen mulig forklaring er at barn forventer å få gjengjeldt sine handlinger i løpet av et langt liv, og av denne grunn velger å utføre hjelpehandlinger. En slik forventning om gjengjeldelse kan svare til et rent økonomisk synspunkt, ved at det blir utbetalt arv, eller som en form for tilbakebetaling av støtte som er mottatt tidligere i livet (Antonucci og Jackson 1990). En tredje mulig forklaring legger vekt på eksistensen av en normativ forståelse om at det er ens plikt å ta vare på familiemedlemmer, og et vesentlig element av denne normen er barns ansvar for foreldre. Hjelpehandlinger kan dermed forklares på bakgrunn av støtte til en slik idé. (Bengtson og Roberts 1991; Roberts m. fl. 1991).

Oppgaven vil rette fokus mot den normative forpliktelsen om at barn skal ta ansvar for foreldre, heretter kalt ansvarsnormen. Normen kan ses som en selvstendig forklaring på at det utføres hjelpehandlinger fra barn til foreldre, men den er også inkludert som en vesentlig faktor i en mer kompleks teori som 'intergenerational solidarity theory'. En hovedgrunn til at denne mulige forklaringen av hjelpehandlinger vil være sentrum for oppgaven, er at det knytter seg en del usikkerhet til både den faktiske eksistensen av normen, og hvilken funksjon det å støtte opp om den har for hjelpehandlinger fra barn til foreldre. Analysene vil forsøke å kartlegge oppslutningen om normen i Norge i dag, samt at fokus vil rettes mot konsekvensen av ulike samfunnsmessige endringer for støtten til normen. Analysene vil også forsøke å bekrefte eller avkrefte om støtte til en slik norm sannsynliggjør at barn vil hjelpe sine foreldre. Normen vil bli behandlet som en selvstendig forklaringsfaktor for at barn utfører hjelpehandlinger for sine foreldre, men i og med at den spiller en viktig rolle i 'intergenerational solidarity theory' vil også denne presenteres mer utfyllende.

1.2 Sosiologisk relevans

Familien har alltid hatt en spesiell plass i sosiologiens historie, men synet på dens funksjon og viktighet har variert med tiden. Både blant de klassiske sosiologene og i moderne familieforskning har det vært, og er det fortsatt, uenighet om hvordan framtiden vil bli for familien. I moderne familieforskning eksisterer det ytterpunkter som spenner fra Popenoes påstand om at familien i moderne samfunn har utspilt sin rolle både kulturelt, institusjonelt og demografisk, til de som mener at familiens rolle, og da spesielt generasjonsfamilien, er viktigere i dag enn den har vært på lang tid. I følge Popenoe fører nye familieformer, færre barnefødsler og endrede kjønnsroller til at den generelle oppslutning om familiære verdier i det amerikanske samfunnet synker drastisk. USA er et land hvor familien har stått sterkt, og tradisjonelle verdier verdsettes. På tross av dette mener Popenoe at det skjer en økende grad av splittelse i moderne samfunn mellom det å støtte opp om familiære verdier, og det å faktisk handle etter de samme verdiene. Personer fokuserer i større grad på sin egen lykke og sine egne behov, og på denne måten undergraves familien som institusjon (Popenoe 1993). Dette synspunktet kontrasteres kraftig av Bengtson, som mener at Popenoe i alt for stor grad fokuserer på kjernefamilien og dens funksjon. Han mener at familier i moderne samfunn får lengre perioder hvor eldre er friske nok til å ta del i oppveksten til de yngre, og dette fører til at samhandlingen mellom generasjonene preges av mer nytte enn tidligere. Bengtson mener også at inkluderingen av flere generasjoner i den nære familien fører til at det kompenseres for mulige negative konsekvenser av samfunnsmessige endringer som forekommer. Popenoe blir kritisert for å legge for stor vekt på funksjonen av den tradisjonelle familien med mor, far og barn, og ikke se at også moderne familieformer kan gjennomføre de oppgaver en familie gjennom tiden har gjort (Bengtson 2001).

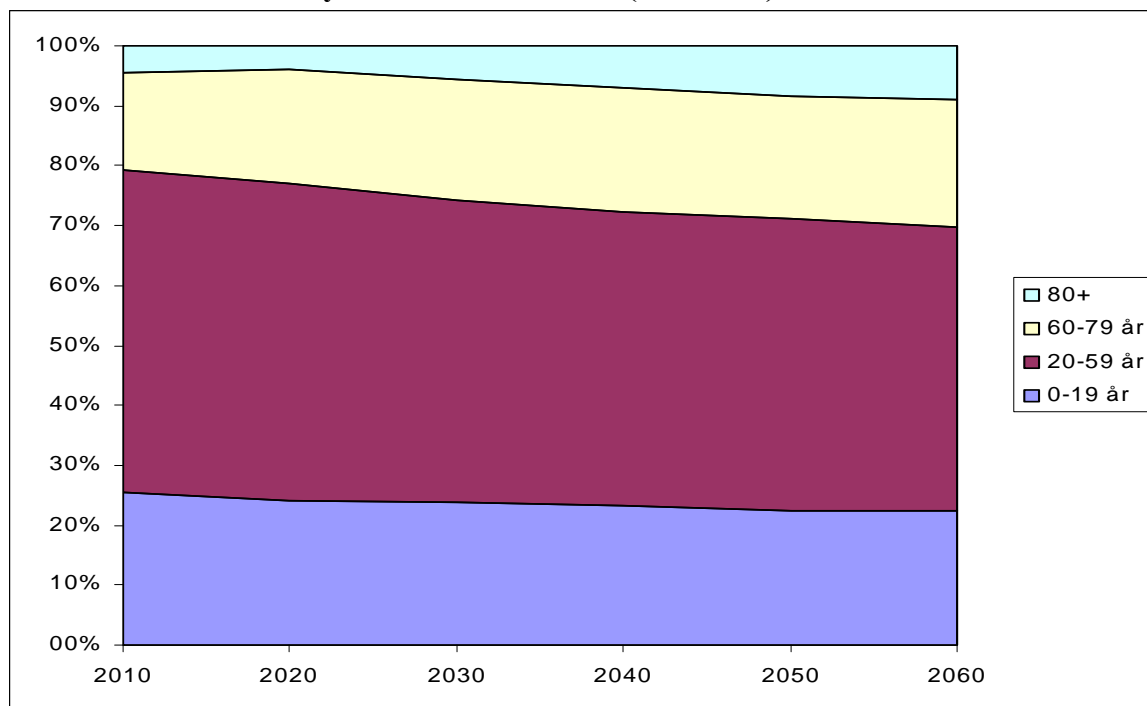
Uansett hva man mener om familiens framtidige rolle er det en veldokumentert påstand at den spiller en viktig part som en av sosialiseringsmekanismene i samfunnet. Med sosialisering menes da å forberede individer på å bli en del av verden gjennom opplæring i normer, verdier og roller til bruk i samfunnet. Familien nevnes ofte som en del av det som kalles primærsosialisering, hvor grunnleggende tanker og handlinger læres bort. Denne formen for sosialisering er noe alle må gjennom for å kunne bli en velfungerende samfunnsborger. Andre arenaer for sosialisering er venner, arbeidsplass eller skole. Disse formene sorterer gjerne under det som kalles sekundærsosialisering, som i større grad fokuserer på mer spesifikke kunnskaper og ferdigheter som er nødvendig i ens liv. Slik

sosialisering er en form for livslang læring, og som samfunnsmedlem kan man til enhver tid bli nødt til å erverve seg ny kunnskap til en rolle som er nødvendig å tre inn i (Berger og Luckmann 1971: 149-166).

1.3 Samfunnsmessig relevans

Behovene for at barn må stille opp for sine foreldre vil antagelig øke kraftig i årene framover, og det er hovedsakelig to grunner til dette. Den første er en økende andel eldre i dagens samfunn, og konsekvensene dette vil få for framtidens behov for hjelp. Hvem har ikke hørt snakk om eldrebølgen? Den andre er en rekke demografiske endringer som finner sted i moderne samfunn (Slagsvold m. fl. 2005a: 10). Disse kan potensielt påvirke både barns evne og vilje til å utføre hjelpehandlinger. Med et sterkt økende behov kan aspekter i moderne samfunn som har negativ betydning for hjelpehandlinger fra barn til foreldre få stadig større konsekvenser.

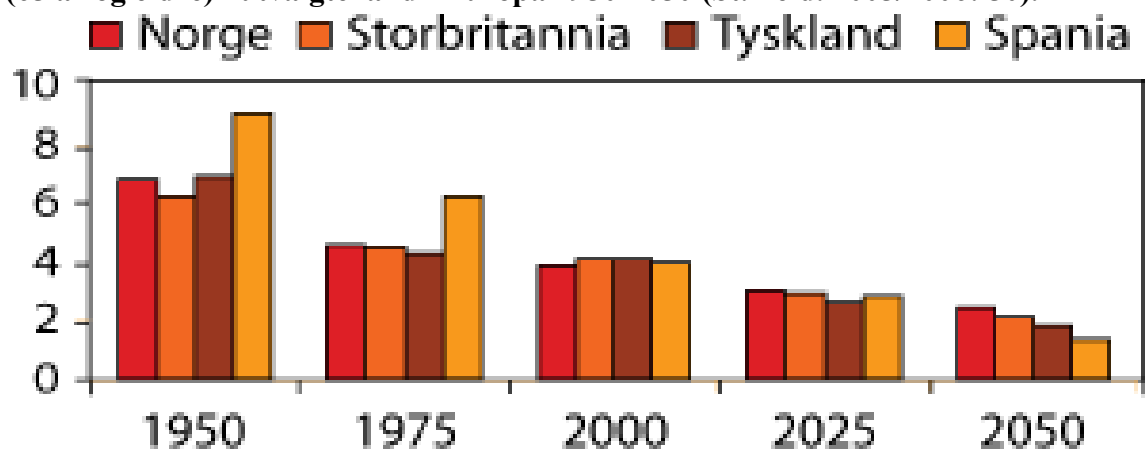
Figur 1: Framskrivning for årene 2010-2060 av ulike aldersgrupper i befolkningen, etter Statistisk Sentralbyrås middelalternativ (SSB 2009).

Denne oversikten viser hvordan den relative fordelingen mellom ulike aldersgrupper i befolkningen vil utvikle seg i årene framover. De to eneste aldersgruppene som øker sin andel av befolkningen i perioden 2010-2060 er kategoriene 60-79 år og 80+. Andelen

personer over 60 år i befolkningen endrer seg fra ca. 21 % i 2010 til ca. 30 % i 2060, og andelen over 80 år øker fra 4,5 % til 9,1 % i løpet av den samme tidsperioden. Dette vil føre til at behovene for hjelpe- og omsorgstjenester øker kraftig. I Norge ivaretas dette i stor grad av det offentlige, men denne utviklingen vil fortsatt kunne få konsekvenser for familien. I St. meld. nr. 9/08-09 antas det at med en konstant mengde familieomsorg de neste 50 årene, vil behovet for omsorgstjenester fra staten gjøre det nødvendig å doble sysselsettingen i sektoren. Ut fra slike tall er det grunn til å sette spørsmålstegn ved om en konstant mengde familieomsorg faktisk er nok, eller om familien må forberede seg på å utføre en større del av arbeidet (St.meld. 2008/2009: 90). Per i dag eksisterer det heller ingen lovfestet rett til omsorgslønn eller permisjonsrett for å ta vare på eldre foreldre om de blir hjelpetrengende. Dette gjør at for mange barn er slike behov vanskelig å dekke opp uten større konsekvenser for en selv, da det å både stå i arbeid og potensielt kunne ha små barn fører til at tiden ikke strekker til. Diskusjonen om tiltak rettet mot dette er i ferd med å bli mer aktuell i det politiske miljø, og flere partier ønsker å legge til rette for ordninger med større muligheter til å ta seg fri fra arbeid i forbindelse med omsorg for eldre foreldre. Foreløpig er det ikke fattet noen endelige vedtak angående dette.

Figur 2: Forholdstallet mellom personer i yrkesaktiv alder (20-64 år) og eldre (65 år og eldre) i utvalgte land i Europa 1950-2050 (St.meld. 2005/2006: 50).

Aldringen av befolkningen vil også få konsekvenser for forholdet mellom antallet yrkesaktive og antallet eldre. Dette aktualiserer både et økonomisk spørsmål og et praktisk spørsmål om framtidens eldreomsorg. Det økonomiske spørsmålet er hvem som skal betale for omsorgen, i og med at den verdiskapende delen av befolkningen blir mindre sammenlignet med den delen av befolkningen som i større grad forbruker. Det praktiske spørsmålet er hvem som skal utføre omsorgen, da det vil bli færre hender i omsorgsyrkene per eldre person. En mulig konsekvens av disse samfunnsendringene er at familien kan bli

nødt til å ta et større ansvar for å ta vare på sine egne. Figuren viser at endringene for Norges del er betydelig mindre prekære enn for andre land, for eksempel Spania, men konsekvensene vil fortsatt kunne gjøre seg gjeldende også her i landet.

I tillegg til aldringen av befolkningen skjer det store demografiske og sosiale endringer i moderne samfunn. Det er en økende tendens til at par forblir samboere istedenfor å gifte seg, skilsmisser og avsluttede forhold blir mer og mer vanlig, kvinner knyttes tettere til arbeidsliv gjennom utdanning og økt grad av heltidsarbeid og kjønnsroller er i bevegelse (Slagsvold m. fl. 2005a: 10). Slike forandringer kan ha negativ innvirkning på hjelpehandlinger i familien, både gjennom å påvirke muligheten folk har til å hjelpe sine foreldre, og gjennom å påvirke viljen de har til å utføre slike handlinger. I tillegg fører økt levealder og bedre helse i eldre år til at familier i større grad har mulighet til å samhandle, gjennom at familien opplever lengre friske perioder i livet som deles med flere generasjoner (Antonucci og Jackson 2007; Bengtson 2001).

1.4 Hvordan besvare forskningsspørsmålene?

Operasjonalisering av forskningsspørsmål

Hovedfokus for denne oppgaven er å finne ut av om hjelpehandlinger fra barn til foreldre kan forklares ved hjelp av støtte til en normativ idé om at barn er forpliktet til å stille opp for foreldre. For å finne ut av dette starter analysene med å kartlegge i hvilken grad barn utfører hjelpehandlinger for sine foreldre i Norge i dag. I forbindelse med dette undersøkes det hvordan demografiske og sosiale endringer som finner sted i moderne samfunn påvirker sannsynligheten for at det utføres hjelpehandlinger. Analysene forsøker deretter å avdekke hvordan folk stiller seg til den nevnte normen i Norge i dag, og om de demografiske endringene har noen innvirkning på støtten til ansvarsnormen. Analysene avsluttes med å fokusere på forholdet mellom det å stille seg positiv til en slik normativ oppfatning og det å hjelpe sine foreldre.

Oppgavens forskningsspørsmål blir da som følger:

- 1 *a) I hvor stor grad mottar foreldre hjelp fra sine barn i Norge i dag, og hva mottar de hjelp til?*

b) I hvilken grad påvirkes disse hjelpehandlingene av demografiske og sosiale endringer som finner sted i moderne samfunn?
- 2 *a) I hvor stor grad støtter folk opp om en normativ forståelse av barns ansvar for å ta vare på eldre foreldre i Norge i dag?*

b) I hvilken grad påvirkes støtten til den normative forståelsen av demografiske og sosiale endringer som finner sted i moderne samfunn?
- 3 *I hvilken grad har det å støtte opp om en normativ forståelse av barns ansvar for å ta vare på eldre foreldre innvirkning på at barn utfører hjelpehandlinger for sine egne foreldre?*

Teoretisk innfallsvinkel

Mye forskning om familieforhold har vært preget av lite bruk av teori. Dette gjelder også forskning på hjelpehandlinger fra barn til foreldre (Roberts og Bengtson 1990: S12). Dette tomrommet ville den amerikanske sosiologen Vern L. Bengtson forsøke å gjøre noe med, og fra midten av 1970-tallet og fram til i dag har han vært med på å utvikle en teori kalt 'intergenerational solidarity theory'. En generelt mål med teoriutvikling er å skape et forenklet rammeverk for forståelse av verden, som også kan verifiseres empirisk. For Bengtson var målet å sammenfatte flere mulige forklaringer på hvorfor barn utfører hjelpehandlinger for sine foreldre, og på denne måten skape en mer helhetlig forståelse av hvorfor slike handlinger finner sted. De videre analysene vil kun forholde seg til en av de grunnleggende antagelsene fra 'intergenerational solidarity theory', og dette er at holdningene individene har til å stille opp for familien kan være med på forklare hjelpehandlinger som utføres (Bengtson og Roberts 1991: 867; Lee m. fl. 1994: 560; Roberts m. fl. 1991: 27-28). Påstanden utgjør bare en liten del av teorien, men den er svært sentral. En gjennomgang av sannheten i påstanden vil kunne gi en indikasjon om denne delen av teorien fungerer for å forklare hvorfor det utføres hjelpehandlinger fra barn til foreldre i Norge i dag.

Metodisk innfallsvinkel

Oppgaven baserer seg på kvantitative analyser for å besvare forskningsspørsmålene, og det vil brukes to ulike analyseformer. For å avdekke konsekvensen av ulike demografiske og sosiale endringer for støtte til ansvarsnormen benyttes multipl linear regresjonsanalyse. I de to andre analysekapitlene studeres hjelpehandlinger ved hjelp av logistisk regresjonsanalyse. Dette er fordi de avhengige variablene i disse kapitlene er dikotome. Det benyttes også to datasett. Ved å utføre analyser på både tverrsnittsdata og longitudinelle data muliggjør dette å fokusere på både korrelasjonsmønstre og kausale sammenhenger gjennom endring over tid. Analysene av tverrsnittsdata utføres på datasettet LOGG/NorLAG (Lifecourse, Gender and Generation/Den norske studien av livsløp, aldring og generasjon). Materialet er samlet inn i samarbeid mellom Statistisk Sentralbyrå og forskningsinstituttet NOVA, og det er også del av en større internasjonal studie kalt GGS (Generations & Gender Survey). Det longitudinelle datamaterialet er en panelstudie kalt NorLAG. Her har deler av utvalget fra LOGG/NorLAG besvart undersøkelsen på to tidspunkter, i 2002-2003 og 2007-2008. Også denne datainnsamlingen er utført i samarbeid mellom Statistisk Sentralbyrå og NOVA. Blant spørsmålene undersøkelsene fokuserer på er konsekvensen av langsiktige demografiske og sosiale endringer, som for eksempel en endret befolkningssammensetning i Norge, kjønnsroller i bevegelse og omforminger av livsløpet. På denne måten forsøker studien å fremme kunnskap til å møte fremtidens sosialpolitiske utfordringer (Lappegård og Slagsvold 2007).

1.5 Begrepsdefinisjoner

Familieomsorg

For å definere begrepet familieomsorg må først selve omsorgsbegrepet gribes fatt i. Kari Wærness har utviklet en typologi for omsorg som baserer seg på en firedeling av begrepet. Dette er omsorg basert på balansert gjensidighet, spontane omsorgstjenester, personlig tjenesteyting og omsorgsarbeid. Forskjellen mellom det hun kaller personlig tjenesteyting og det hun kaller omsorgsarbeid, er at den siste kategorien preges av forpliktelse og nødvendighet, og mottaker kan ikke klare seg uten å få hjelpen. Som eksempel bruker hun det å servere kaffe til en som egentlig kunne hentet det selv, sammenlignet med å gjøre det samme for en som ikke er i stand til å gjøre det på egenhånd. Ut fra denne typologien deler

hun kategorien omsorgsarbeid inn i ulønnet og lønnet arbeid, og privat eller offentlig sfære. Det er i den private og ulønnede kategorien vi finner familieomsorgen. Denne kategorien kjennetegnes av at omsorgen utføres av noen med personlig tilknytning til mottakeren (Wærness 1999: 48-50). Siden 1964 har familieomsorg ikke vært et juridisk ansvar i Norge, hvis vi ser bort fra foreldres omsorgsansvar for sine barn (St.meld. 2005/2006: 33).

Ansvarsnormen (familism/filial responsibility)

En norm kan defineres som en kulturelt betinget forventning om hvordan personer skal oppføre seg eller handle i gitte situasjoner. Oppslutningen om normen kan være mer eller mindre omfattende i forskjellige samfunn og kulturer, og i noen tilfeller kan det å bryte normen resultere i sanksjoner (Rossi og Rossi 1990: 155-162). 'Familism' refererer til å støtte en norm som tilsier at personer ut fra sin rolle som familiemedlem har et særlig ansvar for å ta vare på de andre medlemmene av familien. Ansvaret skyldes ingenting annet enn at slekt ses på som noe spesielt. 'Filial responsibility' kan sees på som et undertilfelle av 'familism'. Dette innebærer støtte til en norm som sier at man som barn av sine foreldre har en forpliktelse til å stille opp når de får behov for hjelp (Gans og Silverstein 2006: 961). Dette vil i oppgaven bli referert til som ansvarsnormen, og operasjonaliseringen i analysene vil gjøres gjennom to varianter av skalaen 'filial responsibility scale'. Skalaene gjør et forsøk på å måle kulturelle verdier, i motsetning til relasjonsspesifikke verdier, når det kommer til forholdet mellom barn og foreldre (Hansen og Herlofson 2007: 94). Den tradisjonelle varianten av skalaen er velbrukt i tidligere forskning som forsøker å måle barns holdninger til å stille opp for eldre foreldre, og den er besvart ved begge rundene av datainnsamling for panelutvalget. Dette gjør det mulig å se på endringer hos de samme respondentene over tid. Den nye varianten, heretter kalt 'GGS filial responsibility scale', er inkludert i den internasjonale delen av datamaterialet, og begynnende analyser viser større følsomhet for denne skalaen. Sammenhengen mellom ulike variabler og de to skalaene går stort sett i samme retning, men korrelasjonene er sterkere for 'GGS filial responsibility scale' enn for den tradisjonelle varianten av 'filial responsibility scale'. Blant annet av denne grunn vil tverrsnittsanalysene utføres på den nye varianten av skalaen.

1.6 Oppgavens struktur

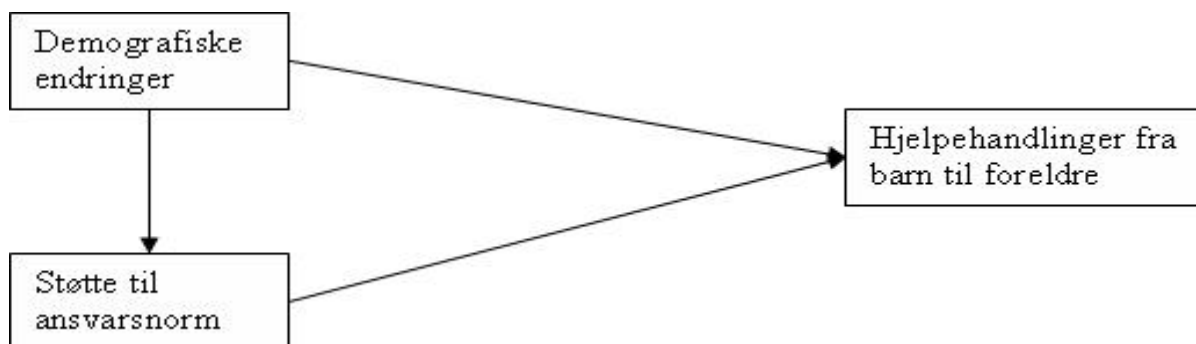
I kapittel 2 presenteres teorier som forsøker å forklare motivasjonen bak å utføre hjelpehandlinger for sine foreldre. Her presenteres kort noen teorier som forsøker å forklare slike handlinger ved hjelp av følelser, og en teori som vektlegger gjensidighet. Deretter gjøres en mer grundig gjennomgang av 'intergenerational solidarity theory', som legger hovedvekt på å forstå hjelpehandlinger fra barn til foreldre ved hjelp av støtte til ansvarsnormen. Etter dette defineres noen demografiske endringer i moderne samfunn, før kapittelet avsluttes med en gjennomgang av empiriske funn knyttet både til ansvarsnormen og konsekvensen av de demografiske endringene. Kapittel 3 inneholder en gjennomgang av datamateriale og utvalg, samt noen metodiske begrunnelser for valg av analyseformer. Kapittelet avsluttes med en oversikt over fordelinger i utvalgene for avhengige og uavhengige variabler som skal brukes i de videre analysene. Analysene i kapittel 4 forsøker å avdekke hvorvidt barn utfører praktisk hjelp for sine foreldre i Norge i dag, og her inkluderes støtte til ansvarsnormen som en av forklaringsvariablene. Her fokuseres det også på hvordan de demografiske endringene som ble identifisert i kapittel 2 påvirker hjelpehandlinger fra barn til foreldre. I kapittel 5 gjøres en tilsvarende analyse av hvordan de demografiske endringene påvirker støtten til ansvarsnormen. I kapittel 6 rettes fokus mot hvordan støtte til ansvarsnormen har innvirkning på hjelpehandlinger fra barn til foreldre, og her trekkes både funn gjort med tverrsnittsdata og longitudinelle data inn i diskusjonen. På denne måten vil analysene forsøke å avdekke om støtte til ansvarsnormen er en god forklaringsfaktor for å forstå hjelpehandlinger fra barn til foreldre. I kapittel 7 trekkes trådene fra analysekapitlene sammen i en oppsummerende diskusjon, samt at det reflekteres over mulige problemer i de utførte analysene. Oppgaven avsluttes med en kort kommentar vedrørende ideer for videre forskning på feltet.

2. Teori, empiri og hypoteser

2.1 Hvorfor hjelper barn sine foreldre?

En analyse av hjelpehandlinger utført av barn for sine foreldre kan struktureres på flere måter. Denne oppgaven vil forholde seg til to aspekter ved slike handlinger. Det første er omveltninger i dagens norske samfunn som på sikt kan føre til forandringer i muligheten folk har til å hjelpe sine foreldre, målt ved framtreddende demografiske og sosiale endringer i moderne samfunn. Det andre er en mulig forklaring på hvorfor noen velger å hjelpe, målt ved støtte til en normativ oppfatning om at barn er forpliktet til å ta vare på eldre foreldre. I forbindelse med dette vil det gjøres analyser av hvorvidt endringer i muligheten til å hjelpe påvirker støtten til ansvarsnormen, gjennom å undersøke om de demografiske endringene har negativ innvirkning på oppslutningen. Ut fra dette kan følgende analytiske modell av oppgavens forskningsspørsmål presenteres:

Figur 3: Analytisk framstilling av oppgavens forskningsspørsmål.

En av teoriene som har lagt størst vekt på å forklare hjelpehandlinger fra barn til foreldre ved hjelp av støtte til en kulturelt betinget ansvarsnorm er 'intergenerational solidarity theory' (Bengtson og Roberts 1991; Roberts m. fl. 1991). Dette er en kompleks teori som også inneholder flere andre forklaringer på hvorfor slike handlinger utføres, men et grunnleggende aspekt er støtte til ansvarsnormen. Selv om de ulike forklaringsformene i liten grad kan skilles i praksis, vil det i oppgaven gjøres et analytisk skille, og analysene vil kun forholde seg til denne delen av teorien.

I tillegg til å forstå hjelpehandlinger ut fra støtte til en normativ oppfatning om at barn er forpliktet til å hjelpe sine foreldre, kan hjelpehandlinger forklares på flere andre måter. Fra et økonomisk ståsted vektlegges ofte byttemotiver på kort eller lang sikt. I sosiologien finnes det, i tillegg til den allerede nevnte ansvarsnormen, forklaringer som baserer seg på en gjensidighetsnorm, mens det i grenseland mellom sosiologi og sosialpsykologi finnes teorier som vektlegger tilknytning og positive følelser for familiemedlemmer. På tross av at denne oppgaven forholder seg hovedsakelig til antagelser fra 'intergenerational solidarity theory', innledes kapittelet med en kort gjennomgang av andre vesentlige teorier på feltet.

Gjennomgangen starter med teorier som legger vekt på følelsesaspektet ved familierelasjonen, eksemplifisert ved 'attachment theory' (Cicirelli 1983) og teorien om ambivalens i familieforhold (Connidis og McMullin 2002; Luescher og Pillemer 1998). Deretter rettes fokus mot en teori som framhever støtte til normen om gjensidighet, da representert ved 'social exchange theory' (Antonucci og Jackson 1990). Oversikten over teorier på feltet avsluttes med en nærmere gjennomgang av 'intergenerational solidarity theory', og i sammenheng med dette diskuteres også andre aspekter ved ansvarsnormen.

I slutten av kapittelet presenteres noen demografiske endringer som kan knyttes til moderne samfunn, og empiriske funn gjort i sammenheng med konsekvensen av slike endringer for hjelpehandlinger fra barn til foreldre. I de tilfeller hvor det eksisterer empiriske funn om konsekvensen av de demografiske endringene for støtte til ansvarsnormen, vil også dette legges fram. I analysene av hjelpehandlinger vil disse aspektene ved moderne samfunn fungere som selvstendige forklaringsfaktorer for endringer i barns hjelpehandlinger for sine foreldre. De vil også fungere som kontrollvariabler for å isolere effekten av støtte til ansvarsnormen. I sammenheng med denne empiriske gjennomgangen framsettes hypoteser om forholdet mellom de nevnte demografiske endringer, hjelpehandlinger fra barn til foreldre og oppslutning om ansvarsnormen.

2.2 Følelser som motivasjon for hjelpehandlinger

'Attachment theory'

En av teoriene som har lagt vekt på å forstå motivasjonen bak hjelpehandlinger fra barn til foreldre ved hjelp av følelser er 'attachment theory'. Teorien legger vekt på den spesielle

tilknytningen som eksisterer mellom familiemedlemmer. Dette er en sosialpsykologisk teori som opprinnelig forsøker å forklare samholdet som finnes mellom spedbarn og foreldre. Samholdet er preget av barns behov for nærhet og trygghet, og skapes av en tilhørighetsfølelse mellom barn og foreldre. Ut fra dette har teorien blitt videreutviklet med en påstand om at den følelsesmessige nærheten vedvarer utover i livet. Den opprettholdes gjennom samvær, dette kan for eksempel være kontakt over telefon eller besøk. Den følelsesmessige nærheten består av et kjærlighetsforhold, men også et beskyttelsesbehov som gjør seg gjeldende i forholdet mellom voksne barn og eldre foreldre. Beskyttelsesbehovet aktiveres når barna ser at foreldrene får problemer med å klare seg i hverdagen, og dette fører til at det utføres hjelpehandlinger (Bowlby, i Cicirelli 1983).

Teorien om ambivalens i familieforhold

En annen teori som legger vekt på følelsesaspekter for å forklare hjelpehandlinger i familien er teorien om ambivalens i familieforhold. Grunntanken i teorien er at forholdet mellom familiemedlemmer kan være preget av ambivalens, og faktorer som reduserer denne følelsen kan føre til økt sannsynlighet for at det utføres hjelpehandlinger. Begrepet ambivalens, kort forklart som to motstridende følelser for noe samtidig, har vært brukt tidligere både i sosiologien og psykologien. I forskning knyttet til hjelpehandlinger i familien ble begrepet først tatt i bruk av Luescher og Pillemer i 1998. Gjennom å bruke begrepet ambivalens på forholdet mellom generasjoner i familien ønsket de å sette fokus på at det ikke finnes noe enhetlig svar på hvordan familieforhold oppleves, og at det ikke er uvanlig med et misforhold mellom kulturelle normer og individuelle handlinger i slike relasjoner. Dette misforholdet vil kunne skape ambivalente følelser for familien hos individene, som igjen kan påvirke hjelpehandlinger (Luescher og Pillemer 1998). Denne forståelsen av ambivalens har senere blitt påpekt å være for smal, og Connidis og McMullin utvidet i 2002 bruken av begrepet til også å gjelde misforhold mellom sosiale situasjoner og reelle muligheter i livet. Ved å gjøre dette forsøker de å sette fokus på hvordan ambivalens kan være noe strukturelt. Konsekvensen av et slikt syn er at ambivalens kan gjøre seg gjeldende i alle situasjoner, også i familieforhold. Det kommer nødvendigvis ikke alltid til syne, men det vil alltid ligge latent i relasjonen (Connidis og McMullin 2002). Ut fra en slik forståelse vil et viktig aspekt for å fremme hjelpehandlinger mellom familiemedlemmer være å fjerne strukturelle hindringer, som politiske eller arbeidsmessige forhold som kolliderer med familiære forpliktelser.

Ifølge tilhengerne av denne teoretiske retningen finnes det flere mulige kilder til ambivalens i familierelasjonen. Blant de viktigste er et grunnleggende misforhold mellom ønsket om autonomi og følelsen av forpliktelse for familien. Dette er en form for ambivalens som i stor grad oppleves av voksne barn i forhold til eldre foreldre. En annen form for ambivalens dreier seg om diskrepans i livsfase mellom foreldre og barn. Med dette menes at foreldre og barn er nødt til å opprettholde et nært følelsesmessig forhold, på tross av at de befinner seg i svært forskjellige faser av livet. Kvinners rolle i intergenerasjonelle forhold kan også være en kilde til ambivalens. Dette er på bakgrunn av en potensiell mulighet for å oppleve rollekonflikter mellom det å skulle hjelpe sine eldre slektninger og det å skulle ta vare på sin nærmeste familie. En siste form for ambivalens er det permanente forholdet et slektskap er. Å avslutte kontakten med en nær slektning er svært vanskelig, og det er ikke uvanlig å bli tvunget til å opprettholde en relasjon som ikke føles komfortabel i utgangspunktet (Pillemer og Suitor 2004: 10-13).

Empiri

Empiriske funn basert på teorier om følelsesmessige aspekter som forklaring av hjelpehandlinger fra barn til foreldre, er blandede. Cicirelli (1983) gir en oversikt over tidligere forskning med grunnlag i en slik forståelse. Gjennomgående finnes det svak sammenheng mellom å ha positive følelser for sine foreldre og hjelpehandlinger som forekommer. Selv finner han betinget støtte for en antagelse som dette, men ikke fullstendig. Funnene han gjør tilsier at kontakt mellom barn og foreldre er en viktig del av forklaringen for at det utføres hjelpehandlinger, men kontakten påvirkes i liten grad av følelsesmessig nærhet. Også Finch (1989: 159-162) viser til funn som indikerer at følelser i noen tilfeller fører til økt sannsynlighet for at det utføres hjelpehandlinger. Hennes konklusjon er at familieforhold ofte preges av positive følelser, men i de tilfeller hvor negative følelser dominerer forhindrer ikke dette at familiemedlemmer hjelper hverandre. I en annen forskningsoversikt viser Silverstein m. fl. (1995) at følelser er en viktig del av det å forstå hjelpehandlinger i familien, så funnene er sprikende.

Funn gjort på bakgrunn av teorien om ambivalens i familieforhold er også blandede. Noen studier har plassert familier i kategorier etter hvordan forholdet mellom familiemedlemmene kan karakteriseres. I en tysk studie finner Steinbach at 13,4 % av respondentene kan sies å ha et ambivalent forhold til sin mor, mens 4,8 % av respondentene har et ambivalent forhold

til sin far (Steinbach 2008). Funn fra et EU-prosjekt kalt OASIS, en komparativ studie hvor også Norge er med, viser at det er store forskjeller mellom landene etter hvordan familier karakteriseres. De mener at 32 % av de norske respondentene kan sies å ha et ambivalent forhold til sin familie, mens det tilsvarende tallet for Spania er 35 % og for Tyskland 42 %. I England er det kun 11 % av familiene som karakteriseres som ambivalente, mens 16 % får denne karakteristikken i Israel (Katz m. fl. 2005: 404-405). Et problem med slike studier er at de implisitt antar at ambivalente følelser for sine foreldre har negativ innvirkning på hjelpehandlinger, mens det i liten grad er utført empirisk forskning som peker i retning av at dette er tilfelle.

2.3 Gjensidighet som motivasjon for hjelpehandlinger

'Social exchange theory'

Det å se på støtte til en gjensidighetsnorm som motivasjon for hjelpehandlinger i familien har sitt grunnlag i bytteteori, som igjen har sitt utgangspunkt i økonomiske forklaringsformer. Mikroøkonomisk tankegang har et ønske om å forklare hvorfor og på hvilken måte et bytteforhold fungerer, og det viktigste for denne typen tenkning er gevinsten eller tapet som fremkommer av selve byttet (Silverstein m. fl. 2002: S4). 'Social exchange theory' ser også på hvordan bytteforhold fungerer, men fokus ligger i større grad på forholdet mellom de respektive partene. For at et bytteforhold skal føles rettferdig vektlegges ofte gjensidighet i byttet, hvis ikke vil en følelse av å skylde noe kunne ødelegge relasjonen. I tillegg må byttet gjengjeldes, og med noe av tilsvarende verdi. I en byttesituasjon mellom ukjente må byttet normalt gjengjeldes umiddelbart, men i en situasjon hvor det eksisterer en relasjon mellom individene forut for byttet kan dette kravet fravikes. I en situasjon med to familiemedlemmer vil ikke nødvendigvis et bytte gjengjeldes umiddelbart, men det forutsettes fortsatt at innsatsen som legges i forholdet vil bli belønnet (Antonucci og Jackson 1990: 176-177). For å forstå bytteforhold i familierelasjoner må det anvendes et livsløpsperspektiv, og ut fra dette se hvordan gjensidighet oppnås gjennom livet. En mulig forklaring på at barn hjelper sine foreldre er at foreldre gjennom livet har hjulpet sine barn. Dermed kan slike handlinger forstås som en form for tilbakebetaling. Enten kan det antas at byttehandlinger gjennom livet utlikner hverandre, eller det kan ses på som en form for skyldfølelse fra barna. I tillegg er det mulig å se på arv som en form for betaling

(Blieszner og Hamon 1992: 113). Antonucci og Jackson velger å kalle denne livslange bytterelasjonen for en 'social support bank'. Med dette menes at individer gjennom livet investerer i en form for bank hvor bytteforholdene etter hvert går opp i opp (Antonucci og Jackson 1990: 178-180). Silverstein m. fl. velger, inspirert av Bourdieu, å se på denne investeringen som en form for latent sosial kapital som kan hentes ut ved behov (Silverstein m. fl. 2006). Dette forklarer at bytteforholdene vedvarer selv om de i perioder av livet ikke er gjensidige.

Empiri

Å skulle måle gjensidighet i hjelpehandlinger er vanskelig, i og med at de teoretiske perspektivene tilsier at det er nødt til å brukes et livsløpsperspektiv. På tross av dette er det gjort en del funn med tverrsnittsdata som tyder på at foreldres hjelp til barn har positiv innvirkning på sannsynligheten for at de selv mottar hjelp. I artikkelen "*Filial responsibility expectations and patterns of intergenerational assistance*" finner Lee m. fl. en sterk positiv sammenheng mellom det å ha gitt hjelp til sine foreldre og det å selv motta hjelp. Selv kontrollert for en mengde kjennetegn ved foreldrene vedvarer denne korrelasjonen (Lee m. fl. 1994: 562-565). Også Ikkink m. fl. finner en relativt sterk sammenheng mellom hjelp mottatt av foreldre og hjelpen de har gitt til sine barn. Et interessant poeng som problematiseres i denne artikkelen er at den rapporterte hjelpen ikke er konsistent mellom foreldre og barn. Med dette menes at barn rapporterer å ha gitt mer hjelp enn det foreldre rapporterer å ha mottatt. Om et slikt misforhold er vanlig gjør dette analyser av gjensidighet i hjelpehandlinger noe usikre. I artikkelen blir denne forskjellen forsøkt kontrollert gjennom å analysere både for rapportert hjelp fra barns synsvinkel og mottatt hjelp fra foreldres synsvinkel. I begge analysene vedvarer den positive sammenhengen mellom hjelp gitt til sine foreldre og hjelp mottatt fra dem (Ikkink m. fl. 1999: 836-840).

2.4 Støtte til ansvarsnormen som motivasjon for hjelpehandlinger

Rossi og Rossi definerer slektsnormer som spesifiserte måter det forventes at personer skal oppføre seg mot sine slektninger. Normene fungerer som kulturelt definerte rammer for hvordan det skal handles i familieforhold, og oppslutningen om disse normene varierer i ulike kulturer. Det empiriske grunnlaget for slike normer er det spesielle ønsket

familiemedlemmer har for å ta vare på hverandre, og det forutsettes ofte at dette ikke trenger å ha noen annen forklaring enn biologiske slektsbånd (Rossi og Rossi 1990: 155-157). Slike normer ses gjerne som støtte til en tradisjonell forståelse av familie, med vekt på familiære verdier framfor individualistiske ønsker. Eksistensen av en kulturelt betinget ansvarsnorm har blitt satt spørsmålsteget ved. I følge Finch og Mason skapes slike normer i forhandlinger mellom individer gjennom livsløpet, og i moderne samfunn er den ikke lenger basert på kulturell enighet. Konsekvensen av dette er at det ikke vil være enighet om et normativt synspunkt i et samfunn, og støtten til normen vil i større grad være påvirket av kjennetegn ved individer og deres familier. Det kan også settes spørsmålsteget ved hvorvidt en slik norm er noe mer enn en retningslinje for hvordan man skal oppføre seg i gitte situasjoner. Om dette er tilfelle vil den sosiale situasjonen rundt handlingen være svært relevant for om personer handler i tråd med normen eller ikke, uavhengig om de i utgangspunktet støttet opp om den normative påstanden (Finch 1989: 177-178; Finch og Mason 1993: 28).

Noen teorier velger allikevel å legge vekt på eksistensen av en slik norm, og forsøker å forklare forekomsten av hjelpehandlinger fra barn til foreldre på denne måten. En av disse teoriene er 'intergenerational solidarity theory', og på bakgrunn av dens fokus på ansvarsnormen vil det her komme en grundigere gjennomgang av denne.

2.4.1 'Intergenerational solidarity theory'

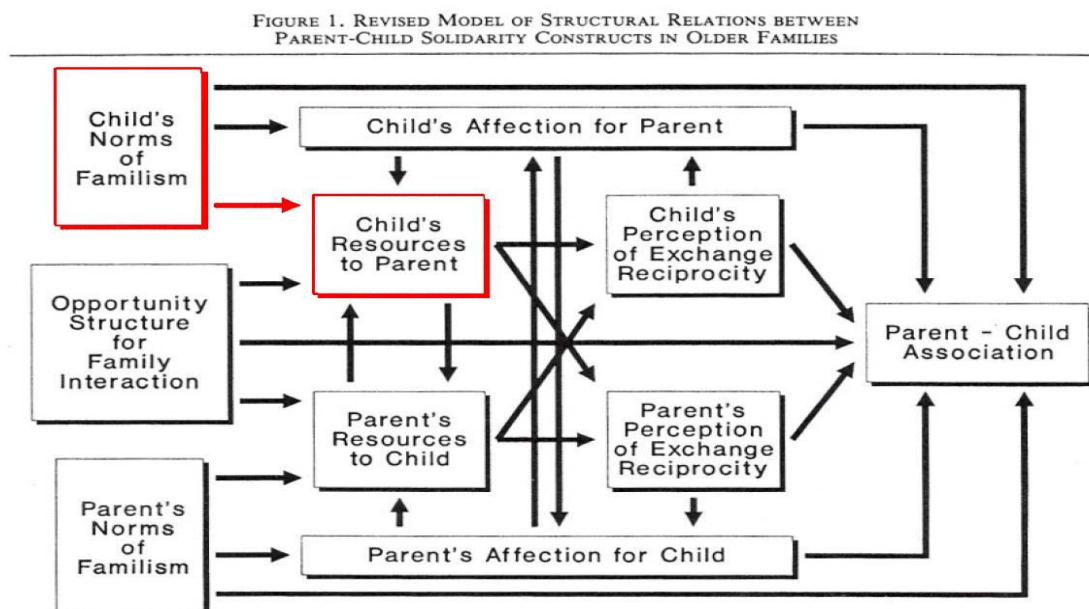
Dette paradigmet, utviklet hovedsakelig av den amerikanske sosiologen Vern L. Bengtson, har preget forskning om samhandling mellom generasjoner siden midten av 1970-tallet, og det står fortsatt sterkt i dag. Bengtson velger å bruke begrepet solidaritet på samholdet mellom barn og foreldre. Begrepet solidaritet har også tidligere har blitt anvendt av sosiologiske teoretikere for å forstå hvordan mennesker kunne prioritere samholdet i en gruppe over den egoistiske egeninteressen. Dette belyses videre ved gjennomgangen av de teoretiske røttene til 'intergenerational solidarity theory'.

Med inspirasjon fra tidligere forskning utført for å forstå familieforhold henter Bengtson seks solidaritetsdimensjoner fra Nye og Rushing (1969). Disse mener han at kan være med på å forklare det samholdet som eksisterer mellom barn og foreldre:

- 'Associational solidarity': Interaksjonsfrekvens med familiemedlemmer.
- 'Affectual solidarity': Positive følelser for familiemedlemmer.
- 'Consensual solidarity': Enighet i verdier og overbevisninger med familiemedlemmer.
- 'Functional solidarity': Ressursoverføring mellom familiemedlemmer, og gjensidigheten i disse.
- 'Normative solidarity': Styrke på normer om familiære forpliktelser.
- 'Structural solidarity': Reelle muligheter til familiær nærhet (Bengtson og Roberts 1991: 857).

Hos Nye og Rushing var disse begrepene mål på integrasjon, men i 'intergenerational solidarity theory' blir de omdøpt til solidaritetsformer. Ut fra disse seks solidaritetsdimensjonene utvikles følgende teoretiske modell:

Figur 4: Modell utviklet etter teoretiske antagelser fra 'intergenerational solidarity theory' (Bengtson og Roberts 1991: 859).

Både gjennom denne modellen og gjennom de seks solidaritetsdimensjonene viser Bengtson at han også inkluderer følelser og gjensidighet som elementer i sin teori. Følelseselementet i

familierelasjonen finnes igjen i boksen 'Child's affection for parent', og gjensidighetsnormen er lokalisert i forholdet mellom 'Child's resources to parent' og 'Parent's resources to child'. På tross av at teorien inkluderer andre mulige forståelsesmåter for hjelpehandlinger fra barn til foreldre, legges det størst vekt på at støtte til ansvarsnormen er det grunnleggende elementet for forholdet mellom alle solidaritetsformene (Bengtson og Roberts 1991: 867; Roberts m. fl. 1991: 27-28). Den eneste solidaritetsdimensjonen som ikke influeres av støtte til ansvarsnormen i henhold til denne modellen er 'structural solidarity', som kan forstås som faktiske muligheter til å omgås for barn og foreldre. Da vektlegges særlig det å bo i nærheten av hverandre. Påstanden de videre analysene vil undersøke fra denne modellen er at barns støtte til ansvarsnormen (Child's norms of familism) påvirker hjelpehandlinger fra barn til foreldre (Child's resources to parent). For solidaritetsdimensjonene presentert på forrige side dreier dette seg om en antatt positiv sammenheng mellom normativ solidaritet og funksjonell solidaritet (Lee m. fl. 1994: 560). Ut fra en slik forståelse av teorien framsettes følgende hypotese:

H1: Positiv oppslutning om ansvarsnormen vil føre til at folk i større grad utfører hjelpehandlinger for sine foreldre, både for menn og kvinner.

Etter den teoretiske modellen ble presentert i 1991 av Bengtson og Roberts har det bare vært gjort en vesentlig endring. Tilhengere av teorien om ambivalens i familieforhold påpekte manglende rom for uenighet i familierelasjonen med den eksisterende teorien, og på bakgrunn av dette har konflikt blitt inkludert som en egen dimensjon. Modellen har dermed blitt omdøpt til en solidaritet-konflikt modell (Bengtson m. fl. 2002).

I NOVA-rapporten "*Familie, velferdsstat og aldring*" (Daatland og Herlofson 2004) er det gjennomført en faktoranalyse for å undersøke om solidaritet-konflikt modellen er realistisk som den legges fram. En faktoranalyse forsøker å undersøke korrelasjonsstrukturen mellom et mangfold av variabler, og på denne måten se om noen av variablene i utgangspunktet kan forklares av en felles underliggende faktor. Ved at man finner et antall variabler som er sterkt korrelert med hverandre, og i liten grad korrelert med andre variabler, kan man avdekke underliggende mønstre i datamaterialet (Skog 2007: 96). For denne modellen utføres faktoranalysen for å finne ut om det teoretiske skillet mellom solidaritetsformene er en korrekt operasjonalisering. Om nødvendig kan det påpekes behov for forenklinger.

Resultatene fra analysen gir betinget støtte til modellen, men det gjøres også funn som tilsier at modellen bør forenkles. Den faktoren som forklarer mest varians har Daatland og Herlofson kalt 'personlig tiltrekning'. Inkludert i denne faktoren finnes målene fra 'affectional solidarity' og 'consensual solidarity', så disse to solidaritetsformene burde vært slått sammen til en faktor. Den neste faktoren med god forklaringskraft er 'konflikt', så det å utvide modellen med dette elementet virker fornuftig. Den tredje faktoren som har betydning har de kalt 'sosial omgang og kontakt'. Denne inkluderer målene fra 'associational solidarity' og 'structural solidarity'. Også her er det altså på plass med en forenkling. Den fjerde faktoren som har vesentlig forklaringskraft har de kalt 'gjensidig hjelp'. Dette tilsvarer 'functional solidarity' fra 'intergenerational solidarity theory', så også denne hører hjemme i modellen. Samlet sett forklarer disse fire faktorene 70 % av variansen. En femte faktor som identifiseres er plikt, eller normativ solidaritet. Denne er i noen situasjoner signifikant, og den er svært nære i andre. Noe av forklaringen på dette funnet kan være at faktoren måles gjennom generelle holdninger til å stille opp for eldre foreldre, og ikke personlige forhold til egne foreldre. Dette gjør at den skiller seg fra de andre solidaritetsformene. Uansett påpekes det at plikten til å stille opp er en viktig del av familierelasjonen, og at den derfor bør være med i modellen. De fem dimensjonene som da står igjen etter faktoranalysen er: personlig tiltrekning, konflikt, sosial omgang og kontakt, gjensidig hjelp og normativ solidaritet (Daatland og Herlofson 2004: 116-118).

Et interessant funn som gjøres om den normative solidariteten er at den har større innflytelse for menn sin kontakt med fedre enn for kvinner sin kontakt med mødre. Dette tolker Daatland og Herlofson som et tegn på at samhandling mellom barn og foreldre er mer pliktstyrt for menn enn for kvinner (Daatland og Herlofson 2004: 119). Denne antagelsen vil undersøkes nærmere når fokus rettes mot kjønnsforskjeller videre i oppgaven.

2.4.2 Den teoretiske bakgrunnen til 'intergenerational solidarity theory'

'Intergenerational solidarity theory' henter mye av sin teoretiske inspirasjon fra tidligere forskning omkring samhold og organisering i sosiale grupper. Dette inkluderer de klassiske sosiologene Durkheim og Tönnies, og de henter også inspirasjon fra Homans' bytteteori og ideene til den østerrikske psykologen Heider. I tillegg omfavnes en grunnleggende innsikt fra Parsons' funksjonalisme.

Arv fra Durkheim

Durkheim, i likhet med mange av teoretikerne fra hans samtid, var av den oppfatning at førmoderne samfunn var stabile og harmoniske, mens moderne samfunn var kaotiske og preget av konflikt. Likevel mente han at solidaritet mellom samfunnsmedlemmer kunne eksistere i begge samfunnsformene, og hans mål var å vise at det fantes en egen form for solidaritet i moderne samfunn. Samholdet i førmoderne samfunn kalte han mekanisk solidaritet. Tradisjonelle samfunn bestod av klart avgrensede fellesskap basert på likhet og nærhet, og denne likheten og nærheten mellom individene fungerte som sosialt lim og skapte fellesskap. Samfunn var preget av kollektivism, og avvik fra det normale ville i liten grad bli tolerert. Samfunn ble holdt sammen av likheten blant dets medlemmer, og individene ble sosialisert til å inneha et sett med felles normer som retningslinjer i sine liv.

Samholdet ble forandret i moderne samfunn gjennom teknologiske nyvinninger og endrede måter å arbeide på. Gjennom en økende grad av spesialisering på arbeidsmarkedet omdannes likheten mellom medlemmene i samfunnet til forskjellighet, og individene holdes ikke lenger sammen gjennom en idé om homogenitet. Spesialiseringen vil i lengden føre til en økt individualisering, og dermed reduseres den kollektive ansvarsfølelsen. Innbyggerne i et samfunn er ikke lenger like, men på tross av denne forandringen holder medlemmene fortsatt sammen. For å forklare dette introduserer Durkheim organisk solidaritet, som en særegen solidaritetsform skapt for det moderne samfunn. Denne solidaritetsformen fører til en økende grad av nyttetenking i relasjonene mellom mennesker, og andre instanser i samfunnet overtar noe av familiens opprinnelige rolle (Hughes m. fl. 2003: 163-166). Overgangen fra tradisjonelle til industrialiserte samfunn har ført med seg en forandring av solidariteten i samfunnet. Endringen fører til en bevegelse fra samhold basert på ønske om nærhet og normativ enighet, til samhold basert på funksjon og behov.

Arv fra Tönnies

En annen av de klassiske sosiologene som har vært viktig for utviklingen av 'intergenerational solidarity theory' er Ferdinand Tönnies. Også han så solidaritet som det avgjørende for samhold i sosiale grupper, men på en annen måte enn Durkheim. Tönnies mente at tradisjonelle samfunn, Gemeinschaft, var karakterisert av solidaritet basert på normativ enighet, mens moderne samfunn, Gesellschaft, var preget av frivillige byttehandler med enighet om reglene. I moderne samfunn var ikke samfunnsmedlemmene bundet

sammen av normative forpliktelser, men av en særegen form for solidaritet skapt gjennom enighet om regler for samhandling. Han var enig med Durkheim om at solidaritetsformen i moderne samfunn var svakere enn i tradisjonelle samfunn, men han var ikke enig i at det var den funksjonelle avhengigheten som skapte samhold (Roberts m. fl. 1991: 14).

Gjennom to klassiske teoretikere fra sosiologien har vi identifisert tre av formene for solidaritet som kan være med på å forklare samhandling mellom barn og foreldre i henhold til 'intergenerational solidarity theory'. Den første er 'normative solidarity', som ble hentet fra Durkheims mekaniske solidaritet og Tönnies' Gemeinschaft-relasjoner. Den andre er 'functional solidarity', med bakgrunn i Durkheims organiske solidaritet. Den siste er 'consensual solidarity', hentet fra Tönnies' Gesellschaft-relasjoner.

Arv fra Parsons

Gjennom Durkheims forståelse av samfunnet som en helhet preget av gjensidig avhengighet, ble han en av forfedrene til det som kalles funksjonalismen. Denne teoretiske retningen hadde sin gullalder i sosiologien fra slutten av andre verdenskrig og inn i 1960-årene, og den var preget av at fenomener i samfunnet ble forklart ut fra sin funksjon for helheten. En av funksjonalismens største teoretikere var amerikaneren Talcott Parsons. Parsons ytret i utgangspunktet sterk bekymring for familiens rolle i det moderne samfunnet. Han mente at familien hadde mistet sin funksjon på makro-nivået, og ikke lenger kunne utøve verken økonomisk eller politisk makt i samfunnet. Den eneste funksjonen kjernefamilien nå satt igjen med var å fungere som sosialiseringsfabrikk og skaper av den menneskelige personlighet (Parsons m. fl. 1955: 16). Han modererte dette synet noe i sitt senere forfatterskap, men det er ikke synet på familien som er det viktigste bidraget fra hans teorier. Det viktige elementet fra Parsons for utviklingen av 'intergenerational solidarity theory' er hans tanker om at det i sosial interaksjon kunne eksistere mange solidaritetsformer samtidig (Roberts m. fl. 1991: 14). På denne måten kunne den normative solidariteten eksistere side om side med den funksjonelle solidariteten og solidariteten basert på enighet om regler for samhandling.

Arv fra Homans og Heider

Parsons har fått mye kritikk for sine tanker om hvordan samfunnet fungerer. Denne kritikken har blant annet dreid seg om hans plass til den frie aktør blant de tunge samfunnsstrukturene.

En av dem som kritiserte Parsons var George Homans. Homans var en de tidlige bytteteoretikerne, og med denne teorien var et av målene å få plassert aktøren tilbake i sentrum for samfunnsforståelsen. Det viktigste poenget for Homans var at han så all sosial atferd som byttehandlinger, og at frie individer til enhver tid vil søke byttehandler som betraktes som positive. Et viktig poeng er at likhet og nærhet med den aktuelle sosiale gruppen vil øke sjansen for et positivt bytteforhold. I tillegg til dette var det viktig at bytteforholdet kunne bli ubalansert om en av partene hadde mer å bidra med enn den andre. En potensiell konsekvens av dette var endret maktbalanse mellom individene, og på denne måten kunne det påvirke byttene som skulle utføres (Hagen 1996: 215-216). Noe av inspirasjonen til 'intergenerational solidarity theory' er hentet fra Homans' bytteteorier, og noe fra Heiders' psykologiske teorier. Inspirasjonen har å gjøre med en grunnleggende forståelse av gruppedynamikk, og om samhold i mindre grupper. Homans identifiserer fire elementer som må til for å forstå samhandling i grupper, og alle fire finnes igjen i 'intergenerational solidarity theory'. De første to av elementene er at *interaksjon mellom medlemmer i en sosial gruppe på bakgrunn av nytte* fører til at denne interaksjonen skjer i *økende frekvens*. Denne økende interaksjonen fører igjen til en *følelsesmessig dimensjon* mellom aktørene, og den følelsesmessige dimensjonen fører til at det utvikles *felles normer*. På bakgrunn av disse fire punktene fra Homans påpeker Heider at en slik form for samspill i en gruppe *forsterker likhetsfølelsen* mellom individene, og dette fører til at gruppemedlemmene kommer enda nærmere hverandre (Roberts m. fl. 1991: 15-16). Alle disse elementene kan finnes igjen både i solidaritetsdimensjonene hentet fra Nye og Rushing og i den teoretiske modellen som ble presentert i avsnitt 2.4.1.

2.4.3 Kritikk

'Intergenerational solidarity theory' har blitt kritisert fra flere hold, blant annet har den svenske sosiologen Gunhild Hammarström kommet med en tydelig avvisning av det teoretiske bakteppet. Hennes første ankepunkt dreier seg om det å benytte Durkheims syn på endrede solidaritetsformer i samfunnet på en liten gruppe som familien. Durkheims solidaritetsformer er forfattet til å gjelde på makronivå, og det er dermed ingen selvfølge at de kan overføres til mikronivå hvor vi finner familien. Med bakgrunn i teori fra Parsons påstår Hammarström at familien aldri har vært preget av verken mekanisk eller organisk solidaritet, og at denne teoretiske grunnsteinen i 'intergenerational solidarity theory' er

direkte feil. Historiske studier mener å vise at den tradisjonelle familien var preget av høy likhet i moral og verdier, men også høy arbeidsdeling. Det var det tradisjonelle samfunnet, og ikke familien, som var preget av en homogenitet i arbeidet. Den idealtypiske moderne familien er preget av en lavere enighet om normer og verdier, men også en lav arbeidsdeling. Hammarström hevder at det tidligere var en mye klarere rolleinndeling innad i familien, mens den tilsvarende inndelingen er mye mer diffus i dag. Skulle disse påstandene stemme betyr dette at både den tradisjonelle og den moderne familiens form skiller seg fra de rådende samfunnsformene. I tillegg til avvisningen av å bruke Durkheims teorier for å forklare samhandling i familien, avviser Hammarström tilknytningen 'intergenerational solidarity theory' gjør til Homans' bytteteori. Problemet hun påpeker er at det teoretiske grunnlaget for at Homans' ideer skal være gyldige, er at relasjonene som inngår i bytteforholdet må være frivillige. Dette er de på ingen måte i en familierelasjon, og dermed er en av forutsetningene for å kunne bruke Homans' teori brutt. Byttet må også være gjort mellom likeverdige individer, og dette stemmer heller ikke i et familieperspektiv (Hammarström 2005).

Bruken av solidaritetsbegrepet har også blitt kritisert på ulike måter. I Daatland og Herlofson (2004: 120-121) kritiseres begrepet for å ikke være analytisk skarpt nok. De mener at 'intergenerational solidarity theory' legger for mye vekt på solidaritet som eneste form for sosial integrasjon, mens det også kan finnes andre kilder til dette. Alternative kulturelle normer, som gjensidighetsnormen, kan også være styrende for hvordan individer velger å handle. I tillegg framsettes solidaritet i for stor grad som en atferd, mens det egentlig er mer en tilbøyelighet til å mene noe. Meningen kan bli fulgt opp av det som karakteriseres som en solidarisk handling, men det er ingen selvfølge at dette finner sted. Som eksempel på noe slikt viser de til at tilsynelatende solidariske handlinger egentlig kan være styrt av andre motiver, som for eksempel egeninteresse. Et siste ankepunkt som framsettes er at teorien gjør for lite for å påpeke hva som skiller samholdet i en familie fra andre former for gruppesamhold. Er det faktisk slik at familiemedlemmer hjelper hverandre kun fordi de er familie, eller spiller personlige forhold større rolle enn teorien påstår?

Teorien har også blitt kritisert for å ha et for positivt syn på familien, dette er spesielt fra tilhengerne av teorien om ambivalens i familierelasjonen. Kritikken er i hovedsak basert på bruken av solidaritetsbegrepet, som noen mener gir for positive assosiasjoner. I tillegg påstås det at teorien ikke forklarer hva som skjer om det ikke er solidaritet i familierelasjonene,

annet enn som fravær av solidaritet (Connidis og McMullin 2002: 560). Denne kritikken har Bengtson valgt å komme i møte gjennom å inkludere konflikt som en egen dimensjon i solidaritetsmodellen. Han mener dette muliggjør å se familierelasjonen i et negativt perspektiv i tillegg til det positive. Bengtson har også gjort et forsøk på å inkorporere teorien om ambivalens i 'intergenerational solidarity theory'. Han mener at teorien kommer med lite nytt, og at ambivalens egentlig bare er situasjonen som oppstår i skjæringspunktet mellom solidaritet og konflikt (Bengtson m. fl. 2002: 572-573).

En diskusjon som ikke tas i 'intergenerational solidarity theory' er om det i det hele tatt er mulig å forklare handlinger ut fra normative overbevisninger. Antagelsen om en direkte sammenheng mellom normer og handlinger har blitt problematisert i sosialpsykologien. Ajzen og Fishbein har utarbeidet 'theory of planned behavior', og her legges det vekt på at å slutte opp om normative ideer aldri vil påvirke en handling direkte. Deres påstand er at slik støtte har innvirkning på intensjonen om å handle, mens intensjonen om å handle igjen har innflytelse på om selve handlingen utføres. Problemet slik de ser det, er at intensjonen om å handle også påvirkes av både antatte og reelle muligheter til å gjennomføre handlingen. I tillegg modereres også personers normative oppfatninger av muligheten til å utføre handlingen. Ut fra en slik forståelse er det ikke noen selvfølge at støtte til en normativ idé er nok til at en handling blir gjennomført. I tillegg til normene og reelle og antatte muligheter har også personers ønske om å utføre en handling innvirkning på intensjonen om å handle. En persons normative overbevisning utgjør derfor bare en liten del av forklaringen rundt en beslutning om å handle (Ajzen og Fishbein 2005: 193-195).

Det kan også sette spørsmålstegn ved normenes opprinnelse. I henhold til 'theory of planned behavior' er en persons subjektive normer et produkt av forventninger fra personer han eller hun inngår i nære relasjoner med. Dette er på linje med antagelsene fra Finch og Mason, som sier at normative overbevisninger ikke er kulturelt betinget, men skapes gjennom livslange forhandlinger med familien (Finch og Mason 1993: 28). Dette kolliderer delvis med en idé om normer som noe skapt av samfunnsmessig og kulturell enighet. Konsekvensen av en slik oppfatning er at det i mindre grad vil kunne observeres samstemt oppslutning omkring normative synspunkter i ulike samfunn. Disse innvendingene rundt eksistensen av ansvarsnormen vil bringes med i de videre diskusjonene.

2.4.4 Empiri

Antagelsene fra 'intergenerational solidarity theory' har vært mye benyttet i forskning, men den empiriske støtten har vært blandet. Silverstein m. fl. (2006: 1077-1079) finner at barns holdninger til å stille opp for foreldre fører til noe større sannsynlighet for at det utføres hjelpehandlingene for mødre, men ikke for fedre. De finner også en svak positiv korrelasjon mellom holdningene og sannsynligheten for å hjelpe om foreldrenes helse blir dårligere. Med tall fra det allerede nevnte prosjektet OASIS viser Daatland og Herlofson at i Norge medfører positive holdninger at voksne barn i større grad hjelper fedre, men det har ingen funksjon for hjelp til mødre. For Tyskland viser resultatene at holdningene har positiv innvirkning både for hjelp til mødre og fedre, mens det ikke finnes noen sammenheng i Spania og Israel (Daatland og Herlofson 2004: 124). Parrot og Bengtson har utført en longitudinell analyse hvor det fokuseres på hvordan positive holdninger på ett tidspunkt påvirker ulike hjelpehandling på et senere tidspunkt. Heller ikke her finnes det støtte til at positiv oppslutning om ansvarsnormen påvirker hjelpehandling. Faktisk er den eneste signifikante sammenhengen de finner at positive holdninger har negativ innvirkning på sannsynligheten for emosjonell støtte fra fedre til barn, mens for praktisk hjelp og finansiell støtte har holdninger ingen effekt (Parrott og Bengtson 1999: 91-96). I en studie fra Nederland finner Stuifbergen m. fl. (2008: 423-430) en relativt betydelig korrelasjon mellom barns holdninger og utførte hjelpehandling for foreldre, og da spesielt for hjelp med husarbeid og hjelp med diverse småjobber. Dette funnet må allikevel modereres noe, da den generelle oppslutningen om normene er relativt lav i Nederland.

Denne gjennomgangen av tidligere forskning basert på antagelsene fra 'intergenerational solidarity theory' viser at funnene er uklare, men med en overvekt av funn som peker mot at støtte til ansvarsnormen i liten grad har noen vesentlig innvirkning på om barn hjelper sine foreldre. Det eneste funnet fra Norge er at støtte til ansvarsnormen fører til mer hjelp til fedre, mens det ikke har noen sammenheng med hjelp til mødre. Om funnene bekreftes i denne studien vil de videre analysene avdekke.

2.5 Konsekvensen av demografiske endringer

De videre analysene vil forsøke å avdekke eventuelle negative konsekvenser av demografiske endringer i moderne samfunn, både for faktiske hjelpehandlinger og for støtte til ansvarsnormen. I denne sammenheng er det behørig med en gjennomgang av tidligere empiriske funn knyttet til disse forholdene. Ut fra dette utledes hypoteser for de videre analysene.

Endrede kjønnsroller?

Omsorg er historisk sett knyttet sterkt til det å være kvinne, så kjønn er et svært viktig element i en analyse av hjelpehandlinger fra barn til foreldre. Med denne variabelen vil det være mulig å undersøke hvorvidt kjønnsroller er i bevegelse, og om menn i større grad enn tidligere er i ferd med å ta del i omsorgen for sine foreldre når de blir eldre. For den faktiske hjelpen som forekommer mellom generasjoner viser studier ofte at kvinner utfører mer hjelp enn menn, og da særlig hjelp til mødre. Dette gjelder spesielt for det som kalles 'hands on care', altså praktisk hjelp og pleiehandlinger (Parrott og Bengtson 1999: 78). Alexis J. Walker viser i en gjennomgang av forskning knyttet til kjønn og omsorg at det er en betydelig overvekt av kvinner som utfører hjelpehandlinger i familien. Dette betyr ikke at menn ikke utfører slike handlinger, men hovedtyngden ligger på kvinner. En mulig forklaring på dette er en tradisjonell forståelse av kvinner som omsorgspersoner, enten gjennom en identitet som kvinne, som en sterkere følelsesmessig tilknytning til familien for kvinner, eller som en sosialisert rolle (Walker 1992: 35-40). Dwyer og Coward viser også til en gjennomgang av forskning på dette området, og konkluderer med følgende:

"A wealth of evidence now supports the generalization that families rarely provide caregiving assistance – women do" (Dwyer og Coward 1992: 5).

At kvinner hjelper sine foreldre mer enn menn blir ikke bekreftet i alle studier. I sin doktoravhandling *"Økt individualisering og omsorgsrelasjoner i familien"* finner Gautun bare moderat støtte til at kvinner utfører mer hjelp for sine foreldre enn menn, og dette gjelder kun for pleiehandlinger, rengjøring og følelsesmessig støtte i problematiske situasjoner. For andre typer handlinger hjelper menn like mye som kvinner (Gautun 2003: 142-143).

I utgangspunktet er det kanskje naturlig å anta at kvinners tradisjonelle omsorgsrolle fører til at de støtter opp om ansvarsnormen i større grad enn menn, men de empiriske funnene her er uklare. I boka *"Of human bonding"* finner Rossi og Rossi ubetydelige kjønnsforskjeller mellom menn og kvinners holdninger til å ta vare på foreldre, og forskjellene er ikke signifikante (Rossi og Rossi 1990: 244). Tall fra OASIS (Daatland og Herlofson 2004: 73), NorLAG1 (Slagsvold m. fl. 2005b: 105-106) og begynnende analyser av LOGG/NorLAG (Slagsvold m. fl. 2009: 101-102) viser derimot at menn i større grad enn kvinner har positive holdninger til å stille opp for eldre foreldre. Med bakgrunn i disse funnene fra tidligere forskning framsettes følgende hypoteser i tilknytning til kjønn:

H2a: Kvinner vil i større grad enn menn utføre praktisk hjelp for sine foreldre.

H2b: Menn vil i større grad enn kvinner støtte opp om ansvarsnormen for å stille opp for eldre foreldre.

Konsekvensen av kvinners tilknytning til arbeidsliv

Noe som skjer i de fleste moderne samfunn er at kvinner i økende grad tar høyere utdanning og arbeider heltid sammenlignet med tidligere. Gjennom å tolke effekten av å ta høyere utdanning og det å jobbe heltid i fellesskap vil dette brukes som et mål på tilknytning til arbeidslivet. En mulig konsekvens av at folk, og da spesielt kvinner, knyttes sterkere til karriere og arbeidsliv kan være at det blir mindre tid igjen til familien. At en slik avveining kan være vanskelig bekreftes i en studie av Gautun, som viser at hele 57 % av respondentene som både var i arbeid og ga hjelp til sine foreldre hadde opplevd dette som problematisk i løpet av det siste året (Gautun 2008: 33).

Tall fra Statistisk Sentralbyrå viser at 86,7 % av menn i arbeid hadde heltidsstillinger i 2008, mens for kvinner gjaldt dette 58 %. I 1990 var det tilsvarende tallet for kvinner 52 %. Dette viser selv om kvinner arbeider mer heltid enn tidligere går utviklingen svært sakte. Av kvinnene i Gautun sin doktorgrad arbeidet 64 % heltid, men her var utvalget kun kvinner født i 1946. I denne studien ble det funnet en positiv sammenheng mellom antall timer respondentene arbeidet og sannsynligheten for at de hjalp sine foreldre. De som arbeidet mye ga altså mer hjelp enn de som arbeidet lite (Gautun 2003: 125). Dette samsvarer ikke med en hypotese som sier at personer som arbeider deltid, i større grad utfører hjelpehandlinger for sine foreldre. Stuifbergen m. fl. (2008) finner ingen indikasjoner på at

antallet timer barna arbeider i uka har innvirkning på hjelpehandlinger utført for foreldre, men for utdanning finner de at høyt utdannede utfører mer husarbeid for sine foreldre enn lavt utdannede. Silverstein m. fl. (2006) finner også en svak tendens til at høyt utdannede hjelper sine fedre mer enn lavere utdannede, men da med et 10 % signifikansnivå. Ellers peker empiriske funn om hvordan høyere utdanning påvirker hjelpehandlinger stort sett i retning av at det ikke har noen verken positiv eller negativ konsekvens (Gautun 2003: 164-165; Ikkink m. fl. 1999).

Empiriske funn om konsekvensen av høyere utdanning og arbeidssituasjon på støtten folk gir til ansvarsnormen er blandede. Tall fra OASIS-undersøkelsen viser at personer med lav utdanning har mer positive holdninger til familiens omsorgsansvar for eldre (Daatland og Herlofson 2004: 73). Gans og Silverstein (2006) finner også at personer med college-utdannelse har betydelig mer negative holdninger enn personer uten utdannelse. Et paper presentert av Britt Slagsvold og Svein Olav Daatland ved UNECE-konferansen "*How generations and gender shape demographic change*" i Geneve i 2008 viser derimot at i Norge er personer med høy utdannelse mer positive til ansvarsnormen. For Tyskland og Bulgaria viser tallene en motsatt tendens. Analysene viser også at det å være i arbeid ikke har noen innvirkning på personers holdninger, men det undersøkes ikke om det er noen forskjell mellom heltidsarbeidende og deltidsarbeidende (Slagsvold og Daatland 2008). Rossi og Rossi (1990: 244) finner i sin analyse støtte til at høyere utdanning fører til større oppslutning om ansvarsnormen. Tidligere funn knyttet til disse faktorene peker altså i begge retninger.

I og med at en tradisjonell forståelse av kvinner som omsorgspersoner går ut fra at de vil ha den største byrden med å hjelpe sine foreldre, burde større press og mindre fritid gjennom økt tilknytning til arbeidsliv ha størst negativ konsekvens for kvinner. I tillegg er det kvinners tilknytning til arbeidslivet som i størst grad er i endring, så ut fra dette framsettes følgende hypoteser:

H3: Tilknytning til arbeidslivet påvirker hjelpehandlinger fra barn til foreldre forskjellig for menn og kvinner.

H4: Tilknytning til arbeidslivet påvirker støtte til ansvarsnormen om å stille opp for eldre foreldre forskjellig for menn og kvinner.

Konsekvenser av respondentenes sivilstatus

Et inntog av nye familieformer har skapt bekymring for hva dette gjør for familiens rolle i moderne samfunn. Dette gjelder både at flere ekteskap ender i skilsmisse, og den økende andelen samboerskap på bekostning av ekteskap. I henhold til Popenoe (1993) fører slike endringer til at familiens generelle status i samfunnet svekkes, og det får ikke bare konsekvenser for de enkelte familier som opplever forandringene. I Gautun (2003: 123-124) sin studie ser det ut til at skilsmisse ikke påvirker hjelpehandlinger fra barn til foreldre. Disse funnene bekreftes også i NOVA-rapporten *"Morgendagens eldre"*, med unntak av at skilte menn i noe mindre grad hjelper sine foreldre enn gifte og samboende menn (Daatland og Herlofson 2005: 66-67). I artikkelen *"Till marriage do us part: Adult children's relationships with their parents"* framsetter Sarkisian og Gerstel en påstand om at ekteskap er en grådig samværsform for kontakt mellom voksne barn og deres foreldre, forstått på den måten at ekteskapet stjeler både av barnas tid til å kunne ta vare på sine foreldre, og deres oppmerksomhet ovenfor dem. Gjennom flere analyser viser de at både personer som aldri har vært gift, og personer som er skilt, i større grad enn gifte utfører hjelpe- og støttehandlinger, bor sammen med og har et positivt forhold til sine foreldre, kontrollert for ulike sosiale og demografiske kjennetegn. En svakhet ved undersøkelsen er at det ikke kontrolleres for samboerskap. Hadde dette vært gjort kunne det vært konkludert om det er selve giftemålet, eller, noe som er mer sannsynlig, det å ha en partner eller familie på egenhånd som påvirker forholdet til ens foreldre. Stuifbergen m. fl. finner i en studie fra Nederland at personers sivilstatus i liten grad påvirker hjelpehandlinger fra barn til foreldre, med unntak av at enker og single i gjennomsnitt utfører noe mindre hjelp for sine foreldre (Stuifbergen m. fl. 2008: 428). De empiriske funnene rundt konsekvensen av skilsmisse er ikke entydige, og funnene peker i forskjellige retninger.

Når det gjelder hvordan skilsmisse påvirker støtte til ansvarsnormen er funnene i tidligere studier heller ikke entydige. Daatland og Herlofson (2005: 68) finner liten forskjell mellom gifte og skilte for slik støtte, på tross av den allerede observerte forskjellen i hjelpehandlinger. Gans og Silverstein (2006) finner heller ingen konsekvens av skilsmisse. Rossi og Rossi (1990: 237) finner derimot en relativt sterk negativ sammenheng mellom skilsmisse og støtte til ansvarsnormen. De kommende analysene vil forsøke å avdekke eventuelle konsekvenser av skilsmisse for hjelpehandlinger fra barn til foreldre i moderne samfunn, og følgende hypoteser vil bli testet:

H5: Personer som er skilt utfører færre hjelpehandlinger for sine foreldre enn personer som er gift.

H6: Personer som er skilt har mer negative holdninger til å ta vare på eldre foreldre enn personer som er gift.

Samboerskap er en annen familieform som har blitt mer vanlig i moderne samfunn (Dommermuth m. fl. 2009: 14). Samboerskap kan vurderes som noe mindre forpliktende enn å gifte seg, og man beholder i større grad sin frihet. Tall fra Statistisk Sentralbyrå viser at samboende par er betydelig mindre stabile enn gifte par, og dette gjelder spesielt blant unge og barnløse. I aldersgruppen hvor kvinnen var 20-24 år var det i 2001 fire ganger så høy sannsynlighet for brudd i samboende par som for gifte par i samme aldersgruppe (Noack 2001). Det er også noen som antar at ekteskap skaper større forpliktelser i forhold til familiene til sin ektefelle enn samboerskap. Studier som undersøker konsekvensen av å leve i samboerskap sammenlignet med å være gift for forholdet mellom barn og foreldre, viser stort sett at dette ikke har noen innvirkning. Daatland (2007) finner ingen indikasjoner på at samboende par har noen annen tilknytning til sine foreldre enn par som er gift, men en begrensning med studien er at den kun har respondenter over 40 år. En mulig konsekvens av dette er at de samboende par som er med i studien er mer stabile enn yngre samboende par, og dette kan ha innvirkning på funnene som gjøres. På den annen side er det mindre sannsynlig at yngre par opplever forpliktende situasjoner til å måtte hjelpe sine foreldre, så det er mulig at respondentenes alder ikke påvirker forekomsten av hjelp i noen vesentlig grad. En annen studie som forsøker å kartlegge konsekvensen av samboerskap sammenlignet med ekteskap artikkelen til Stuijbergen m. fl. (2008). Heller ikke de finner at det har noen negativ innvirkning på hjelpehandlinger fra barn til foreldre.

Det er forsket lite på om samboere stiller seg annerledes til ansvarsnormen enn gifte, så her er det ingen empiriske holdepunkter å gå ut fra. Teoretisk er det mulig å anta at folk som gifter seg er noe mer konservative og tradisjonalistiske enn folk som velger å forbli samboere. Legger man da til grunn at det å støtte opp om ansvarsnormen også baserer seg på en tradisjonell forståelse av familien, kan en mulig konsekvens av samboerskap være mindre positive holdninger til å stille opp for foreldre. På den annen side har samboerskap blitt mer vanlig i moderne samfunn, og en konsekvens av dette kan være at det i liten grad fører til andre holdninger til familie enn ekteskap. Hypotesene på bakgrunn av betydningen av å leve som samboer sammenlignet med å være gift blir som følger:

H7: Personer som er gift utfører i større grad hjelpehandlinger for sine foreldre enn samboende.

H8: Personer som er gift har mer positive holdninger til å stille opp for eldre foreldre enn samboende.

Konsekvenser av respondentenes og foreldrenes livssituasjon

Et gjennomgående tegn i mye forskning om å utføre hjelpehandlinger for sine foreldre er at økte behov fører til mer hjelp. Dette økte behovet kan komme til syne på mange måter, for eksempel gjennom at mor eller far blir enke/enkemann eller ved økt sykkelighet. Ofte viser dette seg som et av elementene med mest betydning for om man hjelper sine foreldre eller ikke (Ikkinck m. fl. 1999; Parrott og Bengtson 1999; Silverstein m. fl. 2006). I analysene vil en variabel som viser om mor eller far har hjelpebehov bli inkludert, og følgende hypotese framsettes i tilknytning til dette:

H9: Økte behov for hjelp blant foreldre fører til at folk gir mer hjelp.

En aldrende befolkning og færre barnefødsler vil i framtiden påvirke balansen i forholdet mellom hvor mange som trenger hjelp, og hvor mange som er i stand til å hjelpe. Det å ha en mor eller far med hjelpebehov kan skape forpliktelser for respondentene, selv om vi i Norge har et godt utbygd helsevesen som tar seg av de mest prekære behovene. I land uten en tilsvarende velferdsstat som her kan det å ha foreldre med behov for hjelp føre til sterke forpliktelser, da det ikke eksisterer noe annet alternativ enn familien. I *"Familie, velferdsstat og aldring"* viser Daatland og Herlofson at det i Spania er en sterk overvekt av familieomsorg når man blir eldre, mens i Norge er det en kraftig økning i hjelpen fra staten i

samme periode av livet. På tross av dette er det også rundt 20 % som mottar hjelp fra familien, så selv om velferdsstatens tjenester er framtreddende er det ikke den eneste kilden til hjelp (Daatland og Herlofson 2004: 98).

I tillegg til å se på mors og fars behov for hjelp inkluderes om respondentene har egne barn. Det å ha egne barn skaper en forpliktelse og et ansvar som forelder. Potensielt kan dette føre til at personer ender opp i en dobbeltrolle hvor de både har pleietrengende foreldre og omsorg for mindreårige barn. Resultater fra tidligere forskning tyder imidlertid på at dette er en situasjon svært få ender opp i. Daatland m. fl. viser i en artikkel i Aldring og Livsløp at dette gjelder mellom 6 og 7 % av personer i 40-årene, og 1 til 2 % av personer i 50-årene (Daatland m. fl. 2009: 22-25). Gjennom å tolke effekten av det å ha egne barn og det å ha en mor eller far med hjelpebehov i fellesskap vil dette brukes som et mål på potensiell belastning i livssituasjonen for respondentene, og for konsekvensen av dette for støtte til ansvarsnormen framsettes følgende hypotese:

H10: En belastende livssituasjon fører til at folk får mer negative holdninger til å stille opp for eldre foreldre.

2.6 Oppsummering

Dette kapittelet har gitt en begynnende oversikt over teori og empiri med tilknytning til hjelpehandlinger i familien. Noen hovedpunkter kan være greit å ta med videre fra gjennomgangen. For det første ser det ut til at en antagelse om at familiens rolle har utspilt seg er heller tvilsom, og familien ser fortsatt ut til å være en viktig del av moderne samfunn. Det er mulig at rollen er en annen enn den var i tradisjonelle samfunn, men Popenoes påstand om at familien har mistet all sin funksjon får lite støtte. Vi har også fått en oversikt over de mest innflytelsesrike teoriene på feltet. Noen teorier forsøker å forklare hjelpehandlinger ved å fokusere på spesielle følelser mellom familiemedlemmer, mens andre legger vekt på gjensidighet i hjelpehandlingene. En tredje mulig forklaring er ved støtte til en kulturelt betinget ansvarsnorm, og det er dette 'intergenerational solidarity theory' legger hovedvekten på. De empiriske funn knyttet til ansvarsnormen og dens relasjon med hjelpehandlinger for foreldre er motstridende. Hvordan dette forholdet ser ut i Norge vil analysene gjennom oppgaven komme nærmere inn på.

Kapittelet har også gitt en oversikt over noen sosiale og demografiske endringer i moderne samfunn som potensielt kan få konsekvenser for både hjelpehandlinger fra barn til foreldre og støtte til ansvarsnormen. Dette gjelder da kjønnsroller i endring, et økende antall skilsmisser, samboerskap istedenfor ekteskap, kvinners tilknytning til arbeidsmarkedet og en potensielt økende belastning i livssituasjonen for respondentene. De empiriske funn er også her blandede, men med en liten overvekt av funn som peker i retning av at slike endringer i liten grad påvirker verken støtte til ansvarsnormen eller de faktiske hjelpehandlingene. Kan dette være en mulig indikasjon på at familierelasjonen faktisk er noe spesielt, som i liten grad påvirkes av samfunnsmessige endringer?

3. Datamateriale, metode og variabler

3.1 Datamateriale og utvalg

Analysene i oppgaven utføres på to ulike datasett, hvor begge er samlet inn i tilknytning til prosjektet NorLAG ved forskningsinstituttet NOVA. Målet med NorLAG er å sette fokus på konsekvenser av langsiktige demografiske og sosiale endringer i samfunnet, og på denne måten gi økt kunnskap om variasjon i sosial deltagelse, familieforhold, arbeidsliv, helse og livskvalitet gjennom livet.

Det første av datasettene er kalt LOGG/NorLAG, og er en tverrsnittundersøkelse.

Datainnsamlingen har foregått i samarbeid mellom NOVA og Statistisk Sentralbyrå, og ble gjennomført i 2007-2008. Datagrunnlaget stammer fra tre kilder: telefonintervju, postalt spørreskjema og registeropplysninger fra Statistisk Sentralbyrå. Bruttoutvalget besto av 25937 personer mellom 18 år og 84 år, og av dette besvarte 15140 personer telefonintervjuet. Etter å ha trukket fra 512 personer som enten var flyttet fra landet eller døde gir dette en svarprosent på 59,6 %. Svarprosenten var lavest for respondenter under 40 år og over 60 år. Respondentene ble først intervjuet over telefon, hvor alle som svarte på telefon deretter fikk tilsendt et postalt spørreskjema. Svarprosenten for det postale skjemaet er 72,4 %, og den totale svarprosenten for både telefonintervju og postalskjema blir dermed 43,2 % av bruttoutvalget (Brunborg m. fl. 2009: 7-8).

Det andre datasettet er kalt NorLAG. Dette er paneldata bestående av respondenter som har besvart både den første runden med datainnsamling (NorLAG-1) ved NorLAG-prosjektet og LOGG/NorLAG. Datainnsamlingen til første runde ble utført i 2002-2003, og også dette var et samarbeid mellom NOVA og Statistisk Sentralbyrå. Panelutvalget består av 3796 personer som ved det andre tidspunktet var mellom 45 og 84 år. Av et utvalg på 5589 personer som hadde besvart undersøkelsen på det første tidspunktet gir dette en svarprosent på 67,9. Av panelutvalget fylte 2977 personer ut det postale skjemaet, og dette gir en svarprosent på 78,4 av de som hadde besvart NorLAG-1 og telefonundersøkelsen til LOGG/NorLAG. Utvalget ble trukket fra tre typer kommuner: spredtbygd, småby og storby. De aktuelle kommunene ligger i Aust- og Vest-Agder, Oslo, Akershus, Nord-Trøndelag og Troms. Antallet personer

som er trukket fra hver kommune er likt, og dette fører til at utkantstrøk er sterkt overrepresentert i forhold til den reelle bosetningen i Norge (Hansen og Herlofson 2007: 9-10).

Den siste delen av datamaterialet er registeropplysninger fra Statistisk Sentralbyrå. Blant de mest omfattende registrene som kobles på datamaterialet er befolkningsregisteret, og fra dette hentes informasjon om familie- og boforhold for intervjuobjektene. Et annet av de større registrene er FD-Trygd, som gir informasjon om ulike typer trygdeytelser informantene har mottatt. For informasjon om arbeid og inntekt er selvangivelses-registeret koblet til. Totalt gir disse opplysningene en detaljert oversikt over intervjuobjektene økonomi, familieforhold, arbeid og utdanning.

Analysene i oppgaven utføres på tre forskjellige utvalg fra LOGG/NorLAG, og ett utvalg fra panelundersøkelsen NorLAG. Analysene avgrenses til å forholde seg til respondenter med minst en forelder i live i kapittel 5 og kapittel 6, mens de avgrenses til de som har enten mor i live eller far i live i separate analyser av hjelpehandlinger for mor eller far i kapittel 4. Dette er naturlig å gjøre i kapitlene hvor det utføres analyser for hjelp fra barn til foreldre, da det på denne måten kun inkluderes respondenter som potensielt kan måtte stille opp for sine foreldre. I kapittel 5, hvor analysene utføres for støtte til ansvarsnormen, ville det vært mulig å forholde seg til det totale utvalget, men for å lettere kunne se resultatene i sammenheng med de andre analysene begrenses utvalget også her til respondenter med minst en forelder i live. Avgrensningen fører til at utvalgene fra LOGG/NorLAG består av 10032 personer med minst en forelder i live, 9403 personer med mor i live og 7390 med far i live. Fra NorLAG blir det endelige panelutvalget på 1307 personer. Dette er da kun respondenter som har besvart undersøkelsen på to tidspunkter, og som har minst en forelder i live på det andre tidspunktet.

3.2 Frafall

Frafall er noe man er nødt til å forholde seg til i utvalgsundersøkelser. Dessverre er frafallet ganske omfattende i LOGG/NorLAG. Antallet respondenter i datamaterialet fortsatt av betydelig størrelse, men frafallet kan fortsatt ha konsekvenser for tolkningen av resultatene. Et tilfeldig frafall trenger ikke å ha betydning for resultatene som presenteres, men i det øyeblikket frafallet begynner å bli selektivt kan det oppstå problemer. Er det selektivt bety-

dette at bestemte grupper deltar i mindre grad enn andre, og dette kan føre til skjeve estimater (Skog 2007: 100-101). Kontroll av fordelingen på essensielle variabler som kjønn, utdanning, inntekt og sosial status i datamaterialet viser at utvalget ser relativt likt ut som populasjonen som helhet, med noen unntak. Det er en klar overvekt av respondenter med høyere utdanning, med 33,5 % i utvalget mot 25,9 % i populasjonen. Denne skjevheten kan skyldes to forhold. Det ene er en skjevhet i det opprinnelige bruttoutvalget, men dette forhindres ved å bruke en adekvat form for sannsynlighetsutvelging. Det andre er en skjevhet i frafallet, og dette vil være mest problematisk. Konsekvensen av dette kan være at resultatene ikke blir generaliserbare til populasjonen. For sivilstand viser kontroll av antallet gifte at det er en liten overvekt i utvalget i forhold til populasjonen, med 51,9 % mot 47,9 %. Andelen enker/enkemenn og skilte/separerte ser omtrent likt ut i utvalget som i populasjonen. Det er ikke mulig å kontrollere om andelen samboere stemmer. Dette er på bakgrunn av at Statistisk Sentralbyrå kun har informasjon om registrerte samboere. Par som ikke har barn, eller ikke er registrert på samme adresse, vil falle i kategorien for ugifte. Gjennomsnittsinntekten i utvalget er noe høyere enn i populasjonen, med en bruttoinntekt på ca. kr. 331100 i utvalget mot ca. kr. 306700 i populasjonen. Dette kan antagelig forklares av den observerte forskjellen i utdanningsnivå. Utvalget fra LOGG/NorLAG har uansett mange fellestrekk med populasjonen som helhet, og dette er en styrke for dets representativitet. Alt i alt er avvikene i utvalget innenfor kravene til representativitet som kan stilles, selv om resultatene i utgangspunktet må vektes for at funnene skal bli fullt landsrepresentative (Brunborg m. fl. 2009).

For panelundersøkelsen NorLAG er frafallet enda mer betydelig enn for tverrsnittsdataene. Et generelt problem med panelundersøkelser er at frafallet over tid blir mer omfattende, og da spesielt ved undersøkelser med mange tidspunkter. Panelet som benyttes i analysene her består kun av to tidspunkter, men med svarprosjenter på for eksempel 70 for hver innsamlingsrunde gir dette en total svarprosent på 49 etter to innsamlinger. Gjennomføres en tredje runde med innsamling blir den totale svarprosenten 49, og den fortsetter å synke for hver nye runde. Om i tillegg frafallet er selektivt, kan dette skape problemer for generaliserbarheten av resultatene (Ringdal 2001: 200-201). I de videre analysene er det viktig å ta hensyn til dette potensielle problemet, men det er også av betydning å huske på at meningen med analysene er å fokusere på hvordan holdninger på ett tidspunkt kan påvirke handlinger på et senere tidspunkt. Dette betyr at frafallet er mindre viktig enn om ønsket hadde vært å si noe om forekomsten av et fenomen i populasjonen, selv om konsekvensene

fortsatt kan gjøre seg gjeldende. Resultatene vil uansett kunne indikere om en antagelse om årssakssammenheng mellom støtte til ansvarsnormen og hjelpehandlinger fra barn til foreldre kan ha noe for seg.

3.3 Analysemetoder

3.3.1 Multippel lineær regresjonsanalyse

I kapittel 5 vil analysene forsøke å avdekke om støtte til ansvarsnormen påvirkes av ulike demografiske endringer. For å gjøre dette benyttes multippel lineær regresjonsanalyse. I denne formen for regresjonsanalyse er vanligvis den avhengige variabelen på intervall- eller forholdstallsnivå. I tillegg kan lineær regresjonsanalyse brukes om den avhengige variabelen er på ordinalnivå, og har et tilstrekkelig antall verdier. Denne forutsetningen anses som oppfylt med en avhengig variabel som har verdiene 0 til 10 (Ringdal 2001: 391).

Denne formen for regresjonsanalyse kan ha flere formål. En av hensiktene kan være å predikere variasjonen i den avhengige variabelen gjennom å inkludere uavhengige variabler. Når dette er formålet forsøker man i så stor grad som mulig å inkludere faktorer som påvirker den avhengige variabelen, og på denne måten øke den totale mengden forklart varians. En annen mulighet med lineær regresjonsanalyse er å undersøke hvordan enkeltvariabler påvirker den avhengige variabelen, både i styrke og retning. På denne måten brukes regresjonsanalyse til et mer deskriptivt formål (Skog 2007: 214-215). Det blir da mulig å se hvordan egenskaper ved individer kan føre til ulik effekt for den avhengige variabelen. Det er dette formålet som utnyttes i denne oppgaven. Gjennom å undersøke hvordan demografiske og sosiale endringer i moderne samfunn påvirker 'filial responsibility scale', blir det mulig å få en større innsikt i om samfunnsmessige forandringer fører til endringer i den normative oppfatning personer har om barns ansvar for eldre foreldre. Når det inkluderes flere uavhengige variabler i en slik analyse undersøkes påvirkningskraften hver og en av dem har på den avhengige variabelen, kontrollert for effekten av de andre variablene. Dette betyr at de andre variablene holdes konstant, og det blir mulig å skille ut den isolerte effekten av enkeltvariablene (Skog 2007: 265).

Regresjonslinjen sier noe om den statistiske hovedtendensen i datamaterialet, og ser ut slik: $Y_i = b_0 + b_1 * X_1 + b_2 * X_2 + \dots + b_k * X_k + \epsilon$. I denne ligningen antas en årsakssammenheng mellom den avhengige variabelen Y og de uavhengige variablene X_1, X_2, \dots, X_k . b_0 er et konstantledd som representerer verdien Y har når alle $X = 0$, og dette viser til regresjonslinjens skjæringspunkt på X -aksen. b_1, b_2, \dots, b_k er regresjonskoeffisienter, og disse sier noe om hvor mye Y øker med om den tilhørende uavhengige variabelen øker med en enhet og alle andre variabler holdes konstant. ϵ er et restledd, og dette inneholder effekten av alle ikke-observerte årsaksfaktorer inklusiv målefeil og støy (Skog 2007: 261-262). I analysene i kapittel 5 vil både de ustandardiserte (b) og standardiserte (β) regresjonskoeffisientene oppgis. Forskjellen mellom disse er at de standardiserte tar hensyn til forskjell i måleenhet for variablene, så ut fra denne er det enkelt å avdekke hvilke av de uavhengige variablene som har den sterkeste sammenhengen med den avhengige variabelen.

I lineær regresjon oppgis et mål kalt justert R^2 . Målet sier noe om en regresjonsmodells totale forklaringskraft. Dette kan tolkes som hvor mange prosent av den totale variasjonen i den avhengige variabelen som forklares av de inkluderte uavhengige variablene. R^2 brukes som et mål på hvor god modellen er, men innen samfunnsfagene er det ikke uvanlig at dette målet forblir relativt lavt – ofte mellom 5 og 20 %. Dette kan forklares av at det i sosiale situasjoner med tenkende og handlende personer kan være svært vanskelig å inkludere og måle alle faktorer som spiller inn når en hendelse forekommer (Skog 2007: 224).

For at lineær regresjonsanalyse skal kunne benyttes i en analyse stilles det noen forutsetninger til datamaterialet. Disse er som følger:

- Sammenhengen mellom variablene er lineær.
- Restleddsvariasjonene er:
 - Homoskedastiske.
 - Normalfordelt.
 - Ikke autokorrelet.
- Den uavhengige variabelen og restleddet er ukorrelet med hverandre (Skog 2007: 237).

Konsekvensen av brudd på disse forutsetningene er alt fra mindre alvorlig til svært alvorlig. Den viktigste forutsetningen som må være oppfylt er at den uavhengige variabelen og restleddet ikke er korrelert med hverandre. Om de er dette kan man komme til å feiltolke en tilsynelatende effekt av en variabel, som da i utgangspunktet kan skyldes en

bakenforliggende variabel. Sammenhengen som da observeres kalles en spuriøs effekt. Dette finnes det ingen tekniske løsninger på, og om denne forutsetningen er oppfylt kan kun avgjøres ved hjelp av teoretiske antagelser og tidligere forskning. For hypoteseprøving er det viktig at restleddsvariasjonene er normalfordelte og homoskedastiske. Er ikke restleddene normalfordelte vil ikke sannsynlighetsfordelingen være t-fordelt, og det er ikke mulig å teste hypoteser på en korrekt måte. Om restleddene ikke er homoskedastiske vil dette føre til feil i standardfeilene, og modellen virker dermed mer usikker enn den i utgangspunktet er. Forutsetningen om at restleddsvariasjonene ikke er autokorrelerte er automatisk oppfylt i utvalgsundersøkelser (Skog 2007: 246-254). Alle forutsetningene vil være testet i de videre analysene, og i tilfeller hvor det har vært nødvendig å gjøre endringer i variabler vil dette fremgå av teksten.

3.3.2 Binær logistisk regresjonsanalyse

I kapittel 4, hvor analysene retter fokus mot hjelpehandlinger fra barn til foreldre, og i kapittel 6, hvor analysene undersøker forholdet mellom støtte til ansvarsnormen og hjelpehandlinger, brukes binær logistisk regresjonsanalyse. Grunnen til at denne formen for regresjonsanalyse må brukes er at de avhengige variablene er dikotome. Når dette er tilfelle vil vanligvis ikke regresjonskurven være lineær, og restleddet vil heller ikke være normalfordelt. Av denne grunn kan man ikke bruke vanlig lineær regresjonsanalyse, men gjennom en omkoding av andelen (gjennomsnittlig forventet verdi på Y) til logits muliggjøres allikevel å utføre regresjonsanalyse. Ved omkoding til logits går man fra å omtale absolutte til å omtale relative forskjeller, og sitter da igjen med følgende lineære regresjonsmodell: $Logit(\tilde{Y}) = b_0 + b_1 * X_1 + b_2 * X_2 + \dots + b_k * X_k + \epsilon$.

Grunnen til å bruke logit-skalaen er at den har noen fordelaktige egenskaper vi kan dra nytte av. En av fordelene er at skalaen har et nullpunkt der andelen observasjonssenheter med og uten egenskapene fra de uavhengige variablene er 50 %. Dette betyr at negative logits tilsier at andelen med egenskapen vi søker er under 50 %, mens positive logits tilsier at andelen er over 50 %. I tillegg vil aldri skalaen gå under 0 eller over 1, så på denne måten vil verdiene for en dikotom avhengig variabel være ivaretatt. En siste fordelaktig egenskap ved logitskalaen er at den er symmetrisk, og den positive logiten vil alltid ha samme tallverdi som den negative logiten til den komplementære andelen (Skog 2007: 354-356).

Ulempen med logitskalaen er at den intuitive tolkningen av faktorene blir betydelig vanskeligere. Istedenfor å kunne tolke effekten av de uavhengige variablene som direkte effekter på den avhengige variabelen må man bruke odds og oddsratio. Odds tolkes som hvor mye større eller mindre sannsynligheten er for at en egenskap er til stede enn for at den ikke er det. Oddsratioen forteller oss hvor mange ganger større eller mindre oddsen blir når en uavhengig variabel øker med én enhet (Skog 2007: 361-366). I de framtidige analysene vil resultatene oppgis som oddsratioer.

Estimeringsmetoden maximum likelihood er vanlig å benytte i logistisk regresjonsanalyse for å få fram de koeffisienter som best beskriver datamaterialet. Ut fra denne metoden konstrueres en statistikk kalt -2LL, og denne kan brukes til å vurdere om inkluderingen av nye variabler i regresjonsmodellen fører til en signifikant forbedring. Ut fra statistikken kan testobservatoren LR regnes ut, og denne viser om modellen har blitt signifikant forbedret. Testobservatoren er tilnærmet χ^2 -fordelt, og antallet frihetsgrader avgjøres av hvor mange flere uavhengige variabler som er inkludert i modellen sammenlignet med den det er ønskelig å teste forbedring i forhold til (Skog 2007: 375-376). I regresjonsmodellene i kapittel 4 og kapittel 6 oppgis -2LL-verdien for en modell med kun konstantleddet inkludert, og verdien for den fullstendige modellen. I kapittel 6 oppgis også -2LL-verdien for regresjonsmodellen både med og uten interaksjonsledd.

Også når det skal utføres logistisk regresjonsanalyse er det noen forutsetninger som må tas hensyn til. På bakgrunn av at den avhengige variabelen er dikotom er de noe enklere enn for lineær regresjonsanalyse. De er som følger:

- Den logistiske kurven gir en korrekt beskrivelse av den empiriske sammenhengen.
- De enkelte observasjonene er uavhengige av hverandre.
- Det skal ikke finnes bakenforliggende variabler som både er årsak til den avhengige variabelen (Y) og som er korrelert med den uavhengige variabelen (X) (Skog 2007: 380).

For å teste om den logistiske kurven gir en adekvat framstilling av fenomenet som undersøkes kan vi gjøre to ting. Den ene er å beregne logitene, og se hvordan disse endrer seg ved bevegelser i de uavhengige variablene. Plottet av endringene skal da utgjøre en rett linje. En annen løsning er Hosmer-Lemeshow-testen, og resultatene fra denne oppgis i de

videre analysene. Den utfører nettopp en slik test av regresjonskurvens form, og undersøker hvorvidt formen avviker fra virkeligheten. Får man et signifikant resultat betyr dette at en logistisk kurve ikke er noen riktig framstilling av sammenhengen vi undersøker. Blir resultatet ikke signifikant, betyr dette at den logistiske kurven gir en god framstilling av våre data (Skog 2007: 380-385). Forutsetningen om at enkeltobservasjonene skal være uavhengige av hverandre er trivielt oppfylt for tverrsnittsundersøkelser, men i den longitudinelle analysen kan dette være et problem. Sannsynligheten er dog større for at dette problemet oppstår ved bruk av lengre tidsserier. Det har vært stilt spørsmål ved det å i det hele tatt kalle en studie med to observasjonspunkter for longitudinell, og også hva gevinsten er med en slik studie. Per definisjon vil en studie med flere enn ett observasjonstidspunkt være longitudinell, men nytten øker med flere tidspunkter. Det som skiller studier med to tidspunkter fra studier med flere enn to er at det med førstnevnte kun er mulig å si noe om lineær endring, men om denne lineære funksjonen stemmer med virkeligheten er det ingen mulighet til å avgjøre. Med flere observasjonspunkter kan det utvikles komplekse funksjoner med større nærhet til empiriske sammenhenger (Rogosa 1995). Den siste av forutsetningene for å utføre logistisk regresjonsanalyse må gripes an på samme måte som for lineær regresjonsanalyse, gjennom teoretiske antagelser og tidligere forskning.

3.4 Hypotesetesting

I kapittel 4, 5 og 6 vil analysene avdekke hvorvidt hypotesene som ble presentert i forrige kapittel får støtte. Alternativet er å beholde H_0 , som sier at det ikke finnes noen sammenheng mellom variablene. Når man bedriver hypotesetesting er det noen ting det er viktig å ta hensyn til. Blant disse er muligheten til enten å forkaste en korrekt hypotese eller å beholde en gal hypotese. Å forkaste en korrekt hypotese kalles feil av type I, og i hvor stor grad dette aksepteres bestemmes av signifikansnivået som settes. I sosiologi er det vanlig å velge signifikansnivå på enten 5 % eller 1 %. I denne oppgaven er signifikansnivå satt til 5 %. Valget av signifikansnivå sier noe om med hvilken sannsynlighet den observerte verdien for en variabel er representativ for populasjonen som helhet, forutsatt at utvalget analysene utføres på er representativt i første omgang. Velger man et signifikansnivå på 5 % betyr dette at sannsynligheten for å observere det som gjøres er mindre enn 5 % om nullhypotesen skulle være sann. Dette betyr at det tillates 5 % sjanse for at sammenhengen som observeres ikke er reell. Å beholde en gal hypotese kalles feil av type II. Sjansen for å gjøre feil av

denne typen påvirkes av signifikansnivået som settes, så det gjøres til en viss grad en avveining mellom å gjøre feil av type I og type II ved valg av signifikansnivå. Sjansen for å gjøre feil av type II påvirkes også av utvalgets størrelse og hvor sterk den reelle sammenhengen er (Skog 2007: 207-209).

3.5 Avhengige variabler

3.5.1 Ansvarsnormen (normativ solidaritet)

I henhold til 'intergenerational solidarity theory' er normativ solidaritet et viktig element for å forstå hjelpehandlinger fra barn til foreldre. Dette defineres da som støtte til ansvarsnormen. For å måle oppslutning om ansvarsnormen benyttes to ulike skalaer i datamaterialet. Begge skalaene vil inkluderes i de videre analysene. Den første varianten som presenteres fungerer som uavhengig variabel i kapittel 6, og den andre varianten som uavhengig variabel i kapittel 4 og som avhengig variabel i kapittel 5. På tross av at den første varianten av 'filial responsibility scale' bare inkluderes som uavhengig variabel i analysene presenteres den sammen med den andre varianten her. Dette gjør det enklere å sammenligne de to skalaene. Samtidig synliggjøres de valg som ligger til grunn for hvilken skala som brukes i de videre i analysene. I tillegg vil også fordelinger for enkeltpåstandene i 'GGS filial responsibility scale' presenteres. På bakgrunn av at skalaen benyttes som avhengig variabel i kapittel 5 er det viktig å få en mer inngående forståelse av hvordan denne er oppbygd.

'Filial responsibility scale'

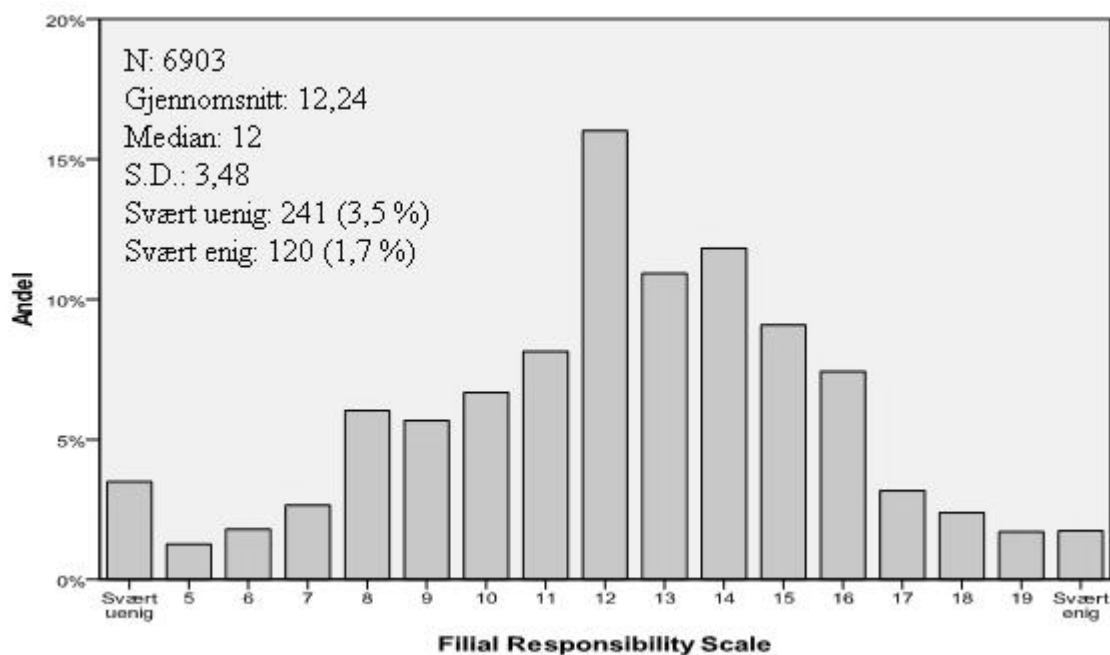
Den første av skalaene er den tradisjonelle varianten av 'filial responsibility scale', tidligere brukt av blant annet Lee m. fl. (1994) og Bengtson og Roberts (1991). Skalaen er inkludert både i NorLAG-1 og i LOGG/NorLAG, og den benytter fire påstander for å lage et mål på støtte til ansvarsnormen. Målet er å identifisere kulturelle verdier, og ikke relasjonsspesifikke verdier (Hansen og Herlofson 2007: 94).

Påstandene som framsettes er:

- Voksne barn bør bo nær sine foreldre slik at de kan hjelpe dem.
- Voksne barn bør være villige til å ofre noe for å støtte sine gamle foreldre.
- Gamle foreldre burde kunne stole på å få hjelp fra sine voksne barn.
- Foreldre har krav på å få noe igjen for det de har ofret for sine barn.

Svaralternativene er kodet som følger: Svært enig (5)/nokså enig (4)/verken enig eller uenig (3)/nokså uenig (2)/svært uenig (1). Skalaen konstrueres ut fra en summering av svarene på de fire påstandene, og har verdiene 4 til 20. Her tilsier verdien 20 at respondenten er svært enig i alle påstandene, mens verdien 4 tilsier at respondenten er svært uenig i alle påstandene. Skalaen har god reliabilitet i datamaterialet, med en Cronbach's Alpha på 0,85. Dette betyr at den interne konsistensen mellom påstandene i skalaen er god, og de måler det samme fenomenet.

Figur 5: Fordeling og fordelingsmål for 'filial responsibility scale' i LOGG/NorLAG.

Svarene på 'filial responsibility scale' er tilnærmet normalfordelt. Svært mange av respondentene ender opp rundt sentrale deler av skalaen, og over 15 % har verdien 12. Dette tilsvarer at det i gjennomsnitt har blitt svart verken enig eller uenig på alle fire påstandene. Standardavviket på 3,48 tilsier en relativt betydelig spredning i svarene, noe også fordelingen viser. Figuren viser ellers en jevn spredning på begge sider av midtkategorien.

Denne fordelingen gir ingen entydige svar på om folk støtter opp om ansvarsnormen i Norge i dag.

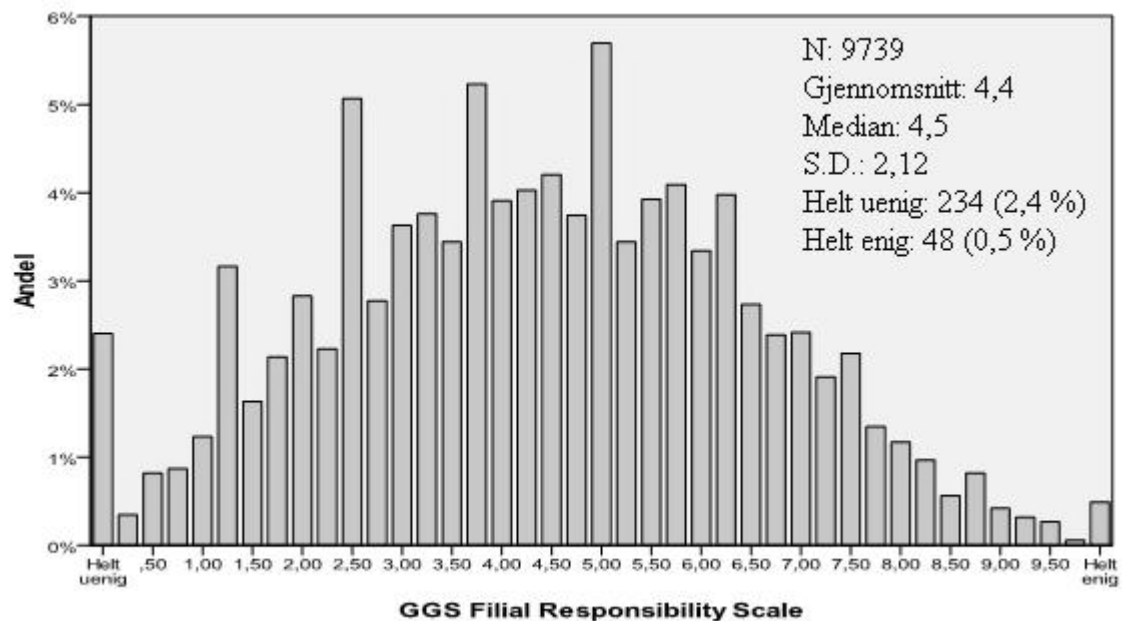
'GGS filial responsibility scale'

Skalaen er inspirert av 'filial responsibility scale', men påstandene som framsettes er noe annerledes. Den har ikke noe utarbeidet navn, men kalles i datamaterialet 'GGS filial responsibility scale'. Spørsmålene er stilt over telefon istedenfor i postskjemaet, og av denne grunn har et større antall respondenter besvart spørsmålene. Begrunnelsen for å også inkludere denne skalaen er at den blir benyttet i den internasjonale delen av datamaterialet. På denne måten muliggjøres komparative undersøkelser over landegrensene. Foreløpige analyser viser også at den er mer følsom enn den tradisjonelle varianten av 'filial responsibility scale', og dette muliggjør i større grad å trekke holdbare konklusjoner. Påstandene som framsettes er:

- Barna bør ta ansvar for omsorgen når foreldrene trenger det.
- Barna bør tilpasse jobb etter foreldrenes behov.
- Barna bør gi økonomisk hjelp til foreldre med økonomiske vansker.
- Barna bør ha foreldre boende hos seg når foreldre ikke kan ta vare på seg selv.

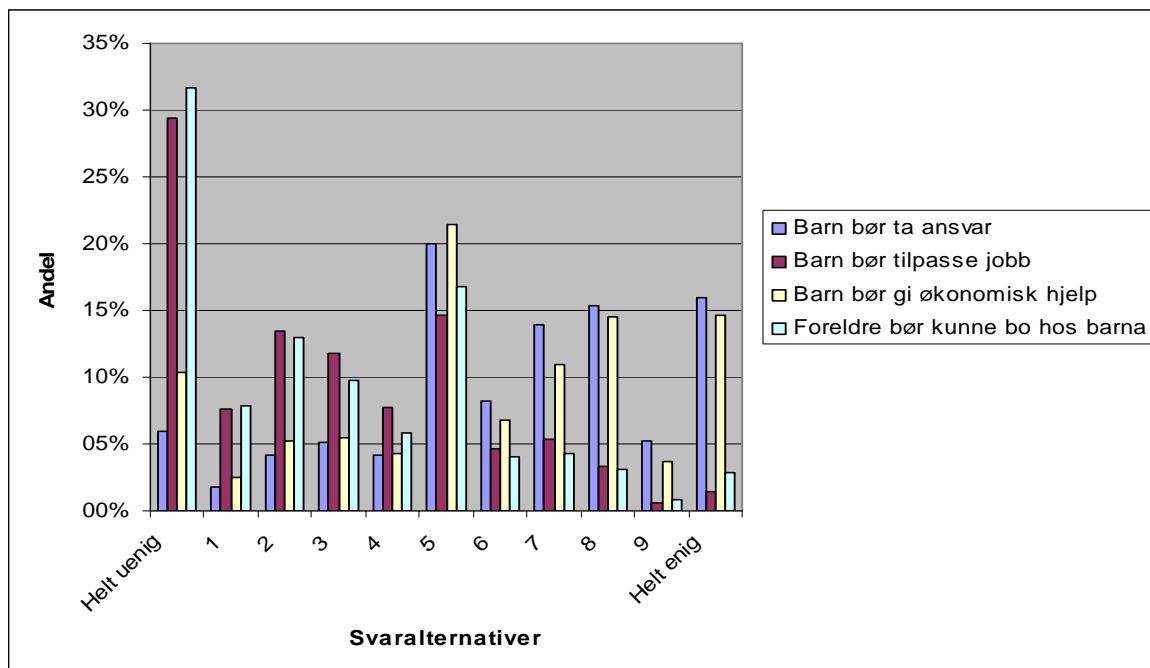
Svaralternativene på skalaen går fra 0 til 10, hvor 0 betyr helt uenig og 10 betyr helt enig. Den totale skåren respondentene får på skalaen varierer også mellom 0 og 10, og er gjennomsnittsverdien for svarene som er gitt. Skalaen har en Cronbach's Alpha på 0,77, så den interne konsistensen for denne skalaen er også tilfredsstillende.

Figur 6: Fordeling og fordelingsmål for 'GGS filial responsibility scale' i LOGG/NorLAG.

Gjennomsnittet for skalaen er 4,4, og median 4,5. Det at median er høyere enn gjennomsnittet indikerer at det er en høyreskjevhet i svarene, men denne er veldig svak. Standardavviket er 2,12. Med en skala som går fra 0 til 10 tilsier dette en relativt stor spredning i svarene. Andelen som har svart helt uenig på alle påstandene er 2,4 %. Det at så mange av respondentene befinner seg ytterst på skalaen trekker gjennomsnittet ned og spredningen opp. 0,5 % av respondentene har svart helt enig på alle påstandene. Heller ikke ut fra denne fordelingen er det mulig å finne noen entydige svar på hvordan det står til med støtte til ansvarsnormen i Norge i dag. Videre i oppgaven vil det inkluderes variabler som viser til demografiske og sosiale endringer i moderne samfunn, og på denne måten vil analysene forsøke å avdekke om samfunnsmessige forandringer kan ha innvirkning på støtte til normen. Før dette skal gjennomføres viser den neste tabellen fordelingene for enkeltpåstandene i 'GGS filial responsibility scale'.

Figur 7: Fordeling av svar for enkeltpåstandene i 'GGS filial responsibility scale'.

Tabell 1: Fordelingsmål for enkeltpåstandene i 'GGS filial responsibility scale'.

	Gjennomsnitt	N	Median	S.D.	Helt uenig	Helt enig
Barn bør ta ansvar	6,19	9909	7	2,8	586 (5,9 %)	1581 (16 %)
Barn bør tilpasse jobb	2,86	9905	2	2,6	2911 (29,4 %)	139 (1,4 %)
Barn bør gi økonomisk hjelp	5,68	9868	6	3,06	1027 (10,4 %)	1450 (14,7 %)
Foreldre bør kunne bo hos barna	2,85	9864	2	2,74	3122 (31,7 %)	282 (2,9 %)

Stolpediagrammet i figur 7 viser at intervjuobjektene er tydelig mer positive til den første og tredje påstanden enn til de to andre. Påstanden om at barn bør ta ansvar for omsorgen når foreldre trenger det har et gjennomsnitt på 6,19, og en andel på 16 % har svart at de er helt enig i dette. Standardavviket på 2,8 tilsier at spredningen er relativt stor. Dette skyldes nok til en viss grad at det er mange respondenter i ekstremverdiene på begge sider av skalaen. På påstanden om at barna bør tilpasse jobb etter foreldrenes behov svarer 29,4 % at de er helt uenig i dette, og gjennomsnittsverdien er 2,86. Spredningen synker også noe, så folk er i større grad enig om å ikke støtte opp om denne påstanden. For påstanden om at barn har et ansvar for å gi foreldre økonomisk hjelp om de trenger det er det større uenighet, med andeler på 10,4 % som har svart helt uenig og 14,7 % som har svart helt enig. Det at mange svar ligger i ekstremverdiene på begge sider gjør at gjennomsnittet ender opp nær midten, med 5,68. Standardavviket blir 3,06, som tilsier en betydelig spredning. Fordelingen utover

ekstremverdiene indikerer at respondentene er noe mer positive enn negative, da flertallet svarer fra 5 og oppover framfor lavere verdier. Påstanden om at barn bør ha foreldre boende hos seg om de trenger dette er det utsagnet flest er helt uenig i, med 31,7 %. Gjennomsnittet er 2,85, så den får ikke mye støtte. Det gjennomgående tegnet er at påstandene som medfører størst inngripen i barnas liv er de som får minst støtte, mens påstandene som ikke medfører så store konsekvenser for respondentene får betydelig mer støtte. De videre analysene vil forsøke å avdekke om det finnes flere indikasjoner på at en slik tolkning er korrekt.

I og med at datamaterialet inneholder to skalaer som måler så å si det samme, vil kun 'GGS filial responsibility scale' inkluderes i analysene av tverrsnittsdata. I den longitudinelle delen av oppgaven må den tradisjonelle versjonen av 'filial responsibility scale' brukes, da kun påstandene fra denne skalaen er besvart ved begge tidspunktene. Det er fire grunner til at det er bedre å forholde seg til 'GGS filial responsibility scale' framfor den andre skalaen i de resterende analysene. Den første dreier seg om en generell forståelse av antallet svarkategorier det lønner seg å ha på en skala for å opprettholde god reliabilitet. For en skala med reliabilitet på 0,7 vil en nedgang fra 7 til 5 svarkategorier senke reliabiliteten med 12 %. Effekten av å øke videre fra 7 til 10 kategorier er liten, men det er fortsatt bedre med 10 enn med 5 kategorier (Streiner og Norman 2003: 37-38). Den andre grunnen til å velge den skalaen som gjøres har med noe som kalles 'end aversion bias'. Dette er at respondenter for noen skalaer har en tendens til å unngå ekstremverdiene, og dette gjelder om ekstremverdiene utgjør svært bastante påstander (Streiner og Norman 2003: 93). Nå har endepunktene i begge skalaer de samme verdiene med helt/svært enig og helt/svært uenig, men ved å se på fordelingen av svarene for skalaene er det likevel tydelig at det er større bruk av ekstremverdiene i den andre enn i den første. Den tredje grunnen til å bruke 'GGS filial responsibility scale' er antallet respondenter. Mens spørsmålene som utgjør den originale 'filial responsibility scale' ble stilt i postskjemaet, ble spørsmålene som utgjør 'GGS filial responsibility scale' stilt over telefon. Dette øker antallet respondenter som har besvart påstandene fra 6903 til 9729, og det vil av denne grunn være mulig å trekke mer holdbare konklusjoner på bakgrunn av svarene. Antallet respondenter påvirker også sannsynligheten for å gjøre feil av type II når det bedrives hypotesetesting. Den fjerde grunnen til å velge 'GGS filial responsibility scale' framgår av tabell 14 presentert på side 72. Tabellen viser korrelasjoner mellom de to skalaene og de uavhengige variablene som inkluderes. Korrelasjonene går i samme retning for begge skalaene, men det er en tydelig tendens til at 'GGS filial responsibility scale' er mer følsom enn den originale 'filial

responsibility scale'. Dette muliggjør i større grad å gjøre interessante funn i hypotesetestingen. Det senker også sannsynligheten for å gjøre feil av type II, å forkaste en korrekt hypotese, da dette påvirkes av styrken på sammenhengen mellom variablene.

3.5.2 Praktisk hjelp fra barn til foreldre (funksjonell solidaritet)

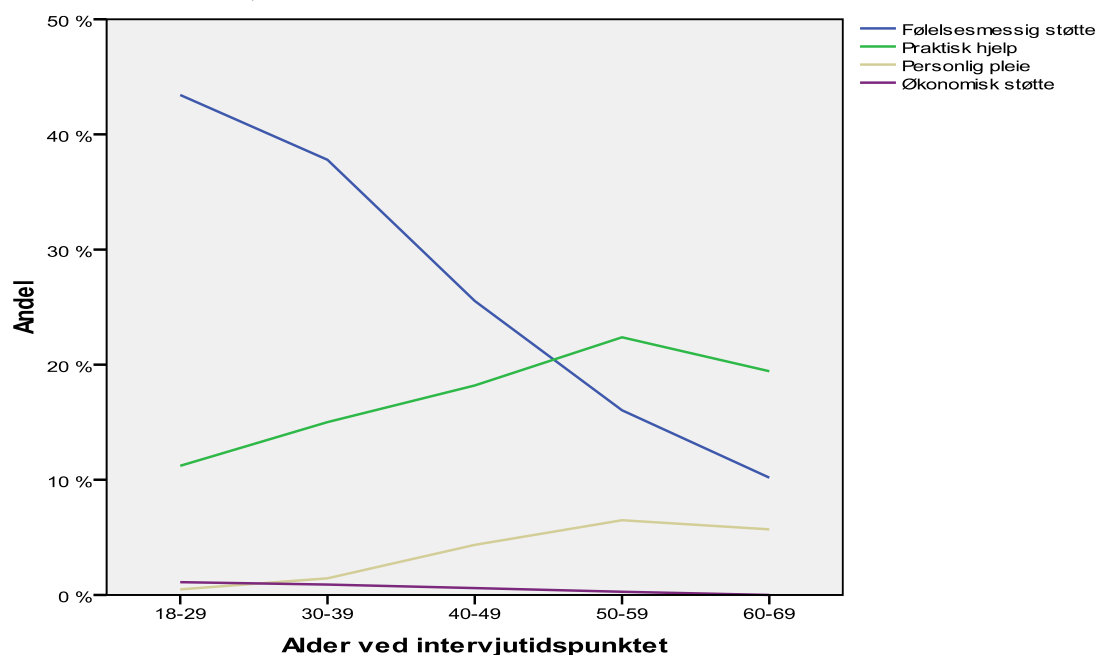
Hjelpehandlinger fra barn til foreldre kan knyttes til det 'intergenerational solidarity theory' kaller funksjonell solidaritet i sin modell. Dette har blitt målt ved begge runder av datainnsamling, men spørsmålene ble stilt i postskjemaet i den første runden av NorLAG og over telefon i LOGG/NorLAG. De empiriske indikatorene for denne solidaritetsformen dreier seg i henhold til teorien om frekvensen av hjelp mellom generasjoner, og gjensidigheten i denne hjelpen. I og med at hovedfokus for oppgaven er eksistensen av ansvarsnormen vil de videre analysene kun forholde seg til frekvensen av hjelp fra barn til foreldre, og hvordan innvirkning støtte til ansvarsnormen har for dette. Analysene vil ikke forholde seg til gjensidigheten i hjelpehandlingene.

I datamaterialet skilles det mellom faktiske hjelpehandlinger og mer generelt synet på å motta hjelp. Det skilles også mellom om hjelpen er offentlig eller ikke-offentlig. De ulike formene for hjelpehandlinger som er kartlagt er følelsesmessig støtte, praktisk hjelp, personlig pleie og økonomisk støtte. Siden de videre analysene skal forholde seg til den uformelle hjelpen fra familie utelukkes mål på offentlig hjelp. Det generelle synet på å motta hjelp utelukkes også, da funksjonell solidaritet i 'intergenerational solidarity theory' omhandler den faktiske hjelpen fra barn til foreldre.

Målene på hjelpehandlinger er alle kodet på samme måte, med 0 om respondenten ikke har utført handlingen og 1 om handlingen er utført. Som mål på følelsesmessig støtte spørres det om man har snakket fortrolig med noen det siste året. Som mål på praktisk hjelp spørres det om respondenten i løpet av siste året jevnlig har gitt praktisk hjelp til noen han eller hun ikke bor med. For personlig pleie får intervjuobjektet spørsmål om han eller hun i løpet av det siste året har gitt jevnlig hjelp med personlig pleie til noen han eller hun ikke bor sammen med, utenom omsorg for små barn. Som mål på økonomisk støtte spørres det om intervjuobjektet eller samboer/ektefelle/partner har gitt penger eller gaver av betydelig verdi til noen utenfor husholdet i løpet av siste året. For alle disse spørsmålene kan hjelpen som går fra barn til foreldre skilles ut. I de framtidige analysene inkluderes også hjelp til partners

foreldre i variablene som måler hjelpehandlinger fra barn til foreldre. Kontroll av datamaterialet viser svært liten forskjell i om handlingene som utføres er for egne eller partners foreldre. For respondentene vil konsekvensene av å stille opp i liten grad være forskjellig uansett hvem sine foreldre det gjelder.

Figur 8: Andel av respondentene som har utført hjelpehandlinger for foreldre i løpet av det siste året, etter alder.

Tabell 2: Fordelingsmål for hjelpehandlinger fra barn til foreldre.

	Har gitt:	N	%	95 % KI	
Følelsesmessig støtte	3159	9983	31,6	.307	.326
Praktisk hjelp	1610	9994	16,1	.154	.168
Personlig pleie	286	9967	2,9	.025	.032
Økonomisk støtte	74	10009	0,7	.006	.009

Disse fordelingene viser at hjelpehandlinger fra barn til foreldre er relativt vanlig. Den mest utbredte formen for støtte er den emosjonelle, hvor 31,6 % av respondentene oppgir å ha gjort dette i løpet av det siste året. Konfidensintervallet viser at i populasjonen befinner andelen seg mellom 30,7 % og 32,6 %. Utviklingen gjennom livsløpet er gradvis synkende, fra et toppunkt i aldersgruppen 18-29 år til et bunnpunkt blant de eldste respondentene.

1610 av respondentene oppgir å jevnlig ha utført praktisk hjelp for sine foreldre i løpet av det siste året. Dette utgjør 16,1 % av LOGG/NorLAG-utvalget. Konfidensintervallet viser at vi med 95 % sikkerhet si at mellom 15,4 % og 16,8 % av populasjonen har utført en slik handling.

Det å ha utført personlig pleie for sine foreldre i løpet av det siste året er ikke spesielt utbredt. I utvalget er det kun 2,9 % som har utført denne typen hjelp, for populasjonen utgjør dette mellom 2,5 % og 3,2 %. Dette er antagelig et resultat av den godt utbygde velferdsstaten vi har her i landet. Den dagen eldre får så dårlig helse at de blir pleietrengende vil de aller fleste flytte på syke- eller pleiehjem, eller komme under annen offentlig omsorg. Denne antagelsen bekreftes hvis vi ser på en oversikt over bosituasjon blant foreldre med pleiebehov i datamaterialet. Tallene viser at 53,9 % av mødrene med pleiebehov bor på institusjon, og det tilsvarende tallet for fedre er 41,4 %. Kontrollerer vi i tillegg for hvor mange av foreldrene med pleiebehov som bor alene utgjør dette for menn 11,1 % og for kvinner 13,4 %. De resterende vil vi kunne anta at mottar hjelp fra en person i husholdet, ofte vil dette være partner.

Økonomisk støtte fra barn til foreldre er nærmest ikke-eksisterende, og bare 74 respondenter oppgir å ha utført en slik handling i løpet av det siste året. Totalt utgjør dette 0,7 % av respondentene, for populasjonen blir dette en andel mellom 0,6 % og 0,9 %. Dette stemmer godt overens med eksisterende litteratur, som fremhever denne formen for støtte som mest vanlig i retning fra foreldre til barn (Finch 1989: 15-16; Rossi og Rossi 1990: 432).

I analysene i kapittel 4 og 6 vil praktisk hjelp til foreldre fungere som avhengig variabel. Grunnen til at denne formen for hjelpehandlinger vil være fokus videre i oppgaven er at for få respondenter utfører personlig pleie eller gir økonomisk støtte til sine foreldre til at det er mulig å utføre meningsfulle analyser for disse handlingene, mens følelsesmessig støtte i for stor grad blir noe som kan utføres uten at det ofres noe særlig på egenhånd.

3.6 Uavhengige variabler

I kapittel 4 forsøker analysene å avdekke i hvilken grad demografiske og sosiale endringer i moderne samfunn påvirker hjelpehandlinger fra barn til foreldre. I kapittel 5 er fokus hvordan disse endringene kan føre til at oppslutningen omkring ansvarsnormen forandrer seg. Utvelgelsen av uavhengige variabler til disse analysene vil gjøres på bakgrunn av tidligere forskning som er utført om hjelpehandlinger fra barn til foreldre. På denne måten vil funnene som gjøres her kunne stilles opp mot tidligere funn gjort på feltet. Analysene i kapittel 6 vil kun forholde seg til forholdet mellom støtte til ansvarsnormen og hjelpehandlingene som utføres. Med unntak av kjønn og alder vil ikke variablene som

brukes for å belyse mulige konsekvenser av demografiske og sosiale endringer i de to første analysekapitlene bli inkludert. Dette er på bakgrunn av den begrensede utvalgsstørrelsen, og det er ikke mulig å utføre fornuftige analyser for mindre utbredte fenomener. Blant arbeidene de uavhengige variablene hentes fra er Rossi og Rossi (1990), Parrot og Bengtson (1999), Gautun (2003), Daatland og Herlofson (2004), Slagsvold og Solem (2005) og Silverstein m. fl. (2006).

Kjønn

Intervjuobjektets kjønn er en dikotom variabel, og denne er i datamaterialet kodet med 0 for mann og 1 for kvinne. Dette er registerdata hentet fra Statistisk Sentralbyrå ved begge rundene med datainnsamling.

Tabell 3: Kjønnfordeling i utvalgene.

	LOGG/NorLAG		NorLAG (Panel)	
	N	%	N	%
Mann	4880	48,6	621	47,5
Kvinne	5152	51,4	686	52,5
Total	10032	100	1307	100

Alder

Intervjuobjektets alder er kodet etter alder på intervju tidspunktet, og dette er registerdata fra Statistisk Sentralbyrå. Variabelen inkluderes på to forskjellige måter i analysene. I de enklere figurene i starten av oppgaven brukes en inndeling i 10-års intervaller, og dette fører til at figurene vil ha 5 alderskategorier. Dette gjøres for at figurene skal bli mer oversiktlige, og vi mister ingen viktig informasjon ved å gå bort fra intervaller på ett og ett år. Denne inndelingen brukes også i regresjonsanalysen i kapittel 4, da en slik framstilling av aldersfordelingen for hjelpehandlinger til foreldre er mer adekvat enn en framstilling med alder som kontinuerlig variabel. I analysene inkluderes aldersvariabelen som fire dummyvariabler, med kategorien 18-29 år som referansekategori. I regresjonsanalysen i kapittel 5 er sammenhengen mellom alder og den avhengige variabelen lineær, og alder inkluderes derfor som en kontinuerlig variabel. I analysen av longitudinelle data i kapittel 6

er aldersvariabelen også inkludert som en kontinuerlig variabel, men på bakgrunn av at sammenhengen med den avhengige variabelen er kurvelineær inkluderes et kvadratledd.

Tabell 4: Aldersfordeling i utvalgene.

	LOGG/NorLAG				NorLAG (Panel)			
	N	Gjennomsnitt	Median	S.D.	N	Gjennomsnitt	Median	S.D.
Alder ved intervju tidspunkt	10032	38,48	38	11,73	1307	53,03	52	5,76

Utdanning

Informasjon om respondentenes utdanningsnivå er hentet som registerdata fra Statistisk Sentralbyrå, og er oppdatert fram til 2007. Variabelen er i datamaterialet delt inn i 9 nivåer som er kodet etter Norsk standard for utdanningsgruppering (NUS). I analysene vil det benyttes en standardisert tredeling etter slik koding. Utdanningsvariabelen får da verdien 0 for grunnskole, som inkluderer de opprinnelige verdiene ingen utdanning, barneskole og ungdomsskole, verdien 1 for videregående skole, som inkluderer påbygging til videregående utdanning, påbegynt videregående skole og fullført videregående skole, og verdien 2 for høyere utdanning, som da inkluderer både kortere og lengre universitets- og høyskoleutdanning og forskerutdanning. Variabelen dummykodes for å kunne inkluderes i analysene, og grunnskole brukes som referansekategori.

Tabell 5: Fordeling på utdanningsvariabelen i utvalgene.

	LOGG/NorLAG		NorLAG (Panel)	
	N	%	N	%
Grunnskole	1852	18,7	205	15,7
Videregående skole	4318	43,7	616	47,3
Høyere utdanning	3719	37,6	482	37
Total	9889	100	1303	100

Heltid eller deltid

Om respondentene arbeider heltid eller deltid er undersøkt i telefonintervjuet, og opplysningene dreier seg om det de ser på som sitt hovedyrke. I tillegg er det en egen

kategori for respondentene som ikke er i arbeid. Variabelen dummykodes, og det å arbeide heltid benyttes som referansekategori.

Tabell 6: Fordeling på arbeidssituasjon i utvalgene.

	LOGG/NorLAG		NorLAG (Panel)	
	N	%	N	%
Heltid	6721	67,5	896	68,8
Deltid	1939	19,5	216	16,6
Ikke i arbeid	1300	13	191	14,6
Total	9960	100	1303	100

Sivilstatus

Sivilstatus er i datamaterialet en femdelt nominell variabel. Her er det å være ugift/uten samboer kodet som 1, gift som 2, enke/enkemann som 3, skilt/separert som 4 og samboer som 5. For å kunne bruke denne variabelen i analysene omkodes den til dummyvariabler, og det å være gift brukes som referansekategori. Informasjon til denne variabelen er hentet som registerdata fra Statistisk Sentralbyrå, men opplysningene er også kontrollert ved spørsmål over telefon. Dette er på bakgrunn av at samboerskap kun registreres hos Statistisk Sentralbyrå dersom man har barn, eller er registrert på samme adresse.

Tabell 7: Fordeling på sivilstatus i utvalgene.

	LOGG/NorLAG		NorLAG (Panel)	
	N	%	N	%
Ugift/uten samboer	2638	26,3	99	7,6
Gift	4663	46,5	856	65,5
Samboer	1997	19,9	146	2,2
Skilt/separert	664	6,6	177	13,5
Enke/enkemann	70	0,7	29	11,2
Total	10032	100	1307	100

Egne barn

Om intervjuobjektet har egne barn er registrert i datamaterialet ved hjelp av folkeregisteret, men det følges også opp via telefon i tilfelle intervjuobjektene nylig har fått barn som enda ikke er registrert. Denne variabelen er en dikotom variabel, med verdien 0 for å ikke ha egne barn og verdien 1 for å ha egne barn. Analysene tar ikke hensyn til antallet barn respondentene har, da bakgrunnen for å inkludere variabelen er å rette fokus mot en

potensiell belastning av å ha egne barn. Kontroll av datamaterialet viser også at det er liten forskjell i både hjelpehandlinger fra barn til foreldre og støtte til ansvarsnormen etter hvor mange barn respondentene har. Effekten av betydning ligger forholdet mellom å ikke ha barn sammenlignet med å ha barn.

Tabell 8: Andel med egne barn og uten egne barn i utvalgene.

	LOGG/NorLAG		NorLAG (Panel)	
	N	%	N	%
Har ikke egne barn	3480	34,7	153	11,7
Har egne barn	6552	65,3	1154	88,3
Total	10032	100	1307	100

Foreldre med hjelpebehov

Om foreldre har behov for praktisk hjelp er målt ved spørsmålet: har din mor/far behov for hjelp til daglige gjøremål? Spørsmålet er stilt over telefon. Variabelen vil i kapittel 4 inkluderes som en dikotom variabel for om mor har hjelpebehov, og en dikotom variabel for om far har hjelpebehov. Variablene vil ha verdien 0 om mor eller far ikke har hjelpebehov, og verdien 1 om mor eller far har hjelpebehov. I kapittel 5 inkluderes den som en dikotom variabel som viser om man har minst en forelder med hjelpebehov, med verdien 0 for ingen forelder med hjelpebehov og verdien 1 for minst en forelder med hjelpebehov.

Tabell 9: Andel med mor eller far med hjelpebehov i utvalgene.

		LOGG/NorLAG		NorLAG (Panel)	
		N	%	N	%
Mor	Ikke hjelpebehov	8570	86	918	70,9
	Hjelpebehov	1398	14	377	29,1
	Total	9968	100	1295	100
Far	Ikke hjelpebehov	9318	94	1172	90,8
	Hjelpebehov	595	6	119	9,2
	Total	9913	100	1291	100
Minst en forelder med hjelpebehov	Ikke hjelpebehov	8023	81,2	473	63,2
	Hjelpebehov	1863	18,8	814	36,8
	Total	10032	100	1287	100

Filial responsibility scale T1

Den tradisjonelle varianten av 'filial responsibility scale' inkluderes som uavhengig variabel i de longitudinelle analysene i kapittel 6, og da vil den være målt på det første tidspunktet. I og med at oppbyggingen av denne allerede har vært gjennomgått oppgis bare fordelingen her.

Tabell 10: Fordeling for 'filial responsibility scale T1'.

	NorLAG (panel)			
	N	Gjennomsnitt	Median	S.D.
Filial responsibility scale T1	1037	12,06	12	3,48

Praktisk hjelp T1

Om man ga sine foreldre hjelp med praktiske gjøremål på det første tidspunktet inkluderes som en uavhengig variabel i de longitudinelle analysene. Spørsmålet er stilt i postskjemaet, og lød: Har du i løpet av de siste 12 månedene gitt noe hjelp eller støtte av følgende type til andre? Praktisk hjelp i hus, hage, til innkjøp, transport m.v. Variabelen inngår også i et interaksjonsledd med 'filial responsibility scale T1'.

Tabell 11: Andel som ga praktisk hjelp på det første tidspunktet

	NorLAG (Panel)	
	N	%
Ikke gitt praktisk hjelp T1	444	42,7
Gitt praktisk hjelp T1	597	57,3
Total	1041	100

4. Praktisk hjelp fra barn til foreldre

I dette kapittelet vil følgende forskningsspørsmål besvares:

- *I hvor stor grad mottar foreldre hjelp fra sine barn i Norge i dag, og hva mottar de hjelp til?*
- *I hvilken grad påvirkes disse hjelpehandlingene av demografiske og sosiale endringer som finner sted i moderne samfunn?*

Dette vil gjøres gjennom å utføre en logistisk regresjonsanalyse med hjelp til mor og hjelp til far som avhengige variabler. Før dette gjennomføres vil jeg gi en oversikt over tidligere forskning som har forsøkt å kartlegge forekomsten av hjelpehandlinger fra barn til foreldre.

4.1 Hvor mye uformell hjelp forekommer?

Det å anslå hvor mye hjelp og omsorg som ytes av familien er ikke lett, men det har vært gjort noen forsøk. I Helseundersøkelsen 1985 ble det undersøkt hvor mye privat omsorg eldre over 67 år mottok. Hovedfunnet her var at ca. 80000 personer over 67 år mottok til sammen ca. 48750 årsverk med privat omsorg. Dette var fordelt på 40750 årsverk fra personer bosatt i husholdet, mens 8000 årsverk kom fra personer bosatt utenfor husholdet. Ca. 6 % av respondentene oppga å ha mottatt hjelp fra en utenfor husholdet, mens 14 % oppga å ha mottatt hjelp fra en i husholdet. Antagelig vil en betydelig del av årsverkene som telles for personer bosatt i samme hushold omfatte ektefellers omsorg for hverandre, selv om undersøkelsen forsøkte å skille ut den naturlige omsorg personer utfører for hverandre i et hushold. Antall årsverk i privat omsorg overgikk antallet årsverk i offentlig omsorg (NOU 1992: 116-119).

I Tidsutnyttingsundersøkelsene fra 1972 og 1981 beregnes det uformelle omsorgsarbeidet til 104000 årsverk, som fordeles på 72000 årsverk utført av husholdningsmedlemmer og 32000 årsverk utført av personer utenfor husholdningen. Av personer mellom 16 år og 74 år var det 3,7 % som utførte personlig pleie for husholdsmedlemmer, mens 11,9 % utførte hjelpe- eller pleiehandlinger for personer utenfor husholdet. Hovedtyngden av omsorgsarbeidet ble utført av kvinner, mens menn i større grad utførte vedlikeholdsarbeid (Lingsom 1985: 66-68).

Levekårsundersøkelsen i 2002 viste at 17,2 % av respondentene regelmessig hadde gitt ulønnet hjelp til sine foreldre i løpet av det siste året, en kjønnsfordeling viser at dette gjaldt 15 % av kvinner og 19,4 % av menn. Menn hjalp til mer enn kvinner med dagligvareinnkjøp, mens kvinner i større grad hjalp til med rengjøring. Målt i timer utførte kvinner i gjennomsnitt noe mer hjelp enn menn, med 3,3 timer i uka mot 3,1 timer i uka. En aldersfordeling viser at andelen av respondentene som gir sine foreldre hjelp øker med alderen, både for menn og kvinner (SSB 2002a; SSB 2002b; SSB 2002c).

Disse tallene viser at det utføres en betydelig mengde uformelt arbeid, og behovet for dette vil sannsynligvis øke betraktelig i framtiden. Ut fra den forventede aldringen av befolkningen som vil finne sted i årene framover har Statistisk Sentralbyrå beregnet at om dagens beregnede nivå på familieomsorg (80000 årsverk) holdes konstant, vil behovet for offentlig omsorg øke med 133000 årsverk fram til 2050. Dette tilsvarer en dobling av sektoren (St.meld. 2005/2006: 52-53). Økningen i standard for omsorgstjenester har i tillegg vært på godt over 1 % per år de seneste årene, men skal en tilsvarende økning opprettholdes fram til 2050 vil ressursbehovet innen omsorg mer enn tredobles fra dagens nivå. Selv med en betydelig produktivitetsbedring i framtidens omsorg vil dette tallet bli svært høyt (St.meld. 2008/2009: 91). Dette indikerer at behovet for at familien stiller opp for sine gamle definitivt ikke vil bli mindre i årene framover, antagelig vil behovet heller øke. Med disse tallene som bakteppe vil de videre analysene i kapittelet fokusere på forekomsten av praktisk hjelp fra barn til foreldre i datamaterialet.

4.2 Praktisk hjelp fra barn til foreldre

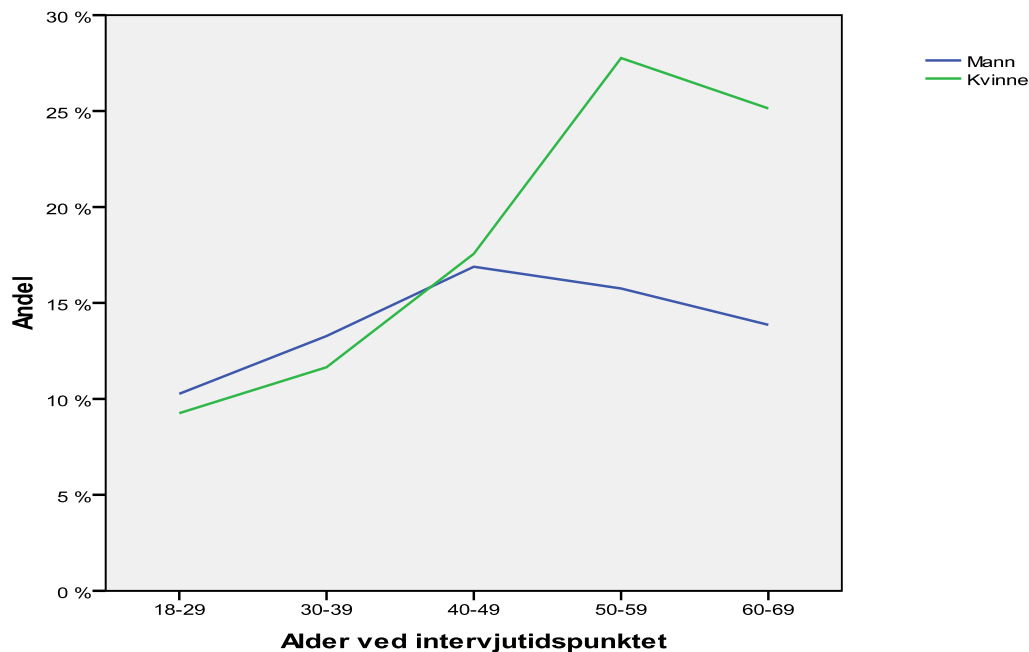
Tabell 2 på side 50 viste at 16,1 % av LOGG/NorLAG-utvalget oppga å jevnlig ha utført praktisk hjelp for sine foreldre i løpet av det siste året. Dette gir et nokså likt bilde som resultatene fra Levekårsundersøkelsen i 2002, hvor andelen som regelmessig ga ulønnet hjelp til sine foreldre var 17,2 %.

I analysene videre i kapittelet skilles det på hjelp utført for mor og hjelp utført for far, samt at analysene utføres separat for menn og kvinner. Dette gjøres fordi de demografiske endringene i noen tilfeller påvirker hjelp til mor og hjelp til far svært ulikt. På denne måten synliggjøres konsekvenser av endringene som ellers hadde blitt skjult. Også mellom menn og kvinner er virkningen av de uavhengige variablene til tider ulik, så resultatene blir mer

nøyaktige om analysene utføres separat. I tillegg inkluderes to hypoteser som postulerer at vi vil finne kjønnsforskjeller, så også dette er en grunn til å utføre separate analyser for menn og kvinner.

4.2.1 Praktisk hjelp til mor

Figur 9: Andel av respondentene som jevnlig har gitt praktisk hjelp til sin mor i løpet av det siste året, etter kjønn og alder. Kun respondenter med mor i live.

Denne kjønns- og aldersfordelingen for praktiske hjelpehandlinger utført for mor i løpet av det siste året viser at det er en relativt vanlig handling å utføre. I aldersgruppen 50-59 år er det mer enn 25 % av kvinner og ca. 15 % av menn som jevnlig i løpet av det siste året har gitt sin mor praktisk hjelp. I yngre alder er det noe mer sannsynlig at menn utfører hjelpehandlinger enn at kvinner gjør det. Ut 30-årene er dette fortsatt tilfelle, men etter det endres bildet. Herfra, og ut livet, er det kvinner som hjelper sin mor i langt i større grad enn menn.

Aldersforskjeller forklares på ulike måter i sosiologien. En måte er som generasjons- eller kohortforskjeller, og dette indikerer at historiske hendelser i livet påvirker personer født på samme tid til å gjøre det de gjør. På denne måten vil forskjeller som observeres være relativt konsistente gjennom livet, da de kan forklares av situasjoner som har forekommet i livet til folk. En annen forklaring er som rene alderseffekter. Dette tilsier at folk endrer seg gjennom livet på bakgrunn av sin alder. En tredje mulig forklaring er at det observeres forskjell i livsfase. Dette betyr at forskjeller forklares som en kombinasjon av kohort- og alderseffekter, og både ens alder og historiske hendelser spiller inn på funn som gjøres (Frønes og Brusdal 2003: 284). Skulle de observerte forskjellene her være resultater av en kohortforskjell, vil kjønnsforskjeller i sannsynligheten for å hjelpe sine foreldre gradvis forsvinne i løpet av en 20 til 30 års periode. Menn og kvinner vil deretter i like stor grad utføre hjelpehandlinger for sin mor. Om det derimot er en ren alderseffekt, vil de som er unge i dag endre sin helperate gradvis gjennom livet. Når de blir eldre vil de utføre like mye hjelp som de som er eldre i dag. Om det som observeres er en forskjell i livsfase, er det mulig at det er forskjeller mellom de som er unge og de som er eldre i dag på bakgrunn av deres alder, men det vil allikevel kunne forekomme endringer i framtiden som ikke kan forklares av alder. Dette er fordi de ulike kohortene også påvirkes av situasjoner i sine liv. Om de observerte forskjeller er alderseffekter eller livsfase-effekter stemmer utviklingen bra med en tradisjonell antagelse av å se på kvinner som omsorgspersoner. I perioden hvor behovene for hjelp blir større, er det kvinner som ender opp med å utføre handlingene.

Tabell 12: Multipl logistisk regresjon med praktisk hjelp til mor som avhengig variabel, etter kjønn. Kun respondenter med mor i live.

	Menn	Kvinner
	OR (p-verdi)	OR (p-verdi)
Konstant	0,118 (<0,001)	0,064 (<0,001)
Alder:		
18-29	1,000	1,000
30-39	1,220 (0,175)	1,230 (0,179)
40-49	1,513 (0,009)	1,912 (<0,001)
50-59	1,271 (0,195)	3,098 (<0,001)
60-69	1,133 (0,641)	2,972 (<0,001)
Utdanning:		
Grunnskole	1,000	1,000
Videregående	1,058 (0,646)	0,983 (0,888)
Høyere utdanning	0,878 (0,336)	0,975 (0,837)
Arbeidssituasjon:		
Heltid	1,000	1,000
Deltid	0,972 (0,872)	1,228 (0,029)
Ikke i arbeid	0,729 (0,061)	0,926 (0,568)
Sivilstatus:		
Gift	1,000	1,000
Ugift/uten samboer	0,755 (0,086)	1,249 (0,138)
Samboer	1,088 (0,498)	1,138 (0,286)
Skilt/separert	1,078 (0,719)	0,801 (0,144)
Enke	2,365 (0,312)	0,408 (0,034)
Livssituasjon:		
Har ikke egne barn	1,000	1,000
Har egne barn	0,918 (0,535)	1,302 (0,057)
Mor uten hjelpebehov	1,000	1,000
Mor med hjelpebehov	1,479 (0,001)	2,238 (<0,001)
Støtte til ansvarsnormen: GGF Filial responsibility scale	1,042 (0,066)	1,040 (0,059)
Hosmer-Lemeshow sig.	0,683	0,231
-2 LL (kun konstant)	3540,082	3977,7
-2 LL (full modell)	3489,892	3767,667
N	4382	4550

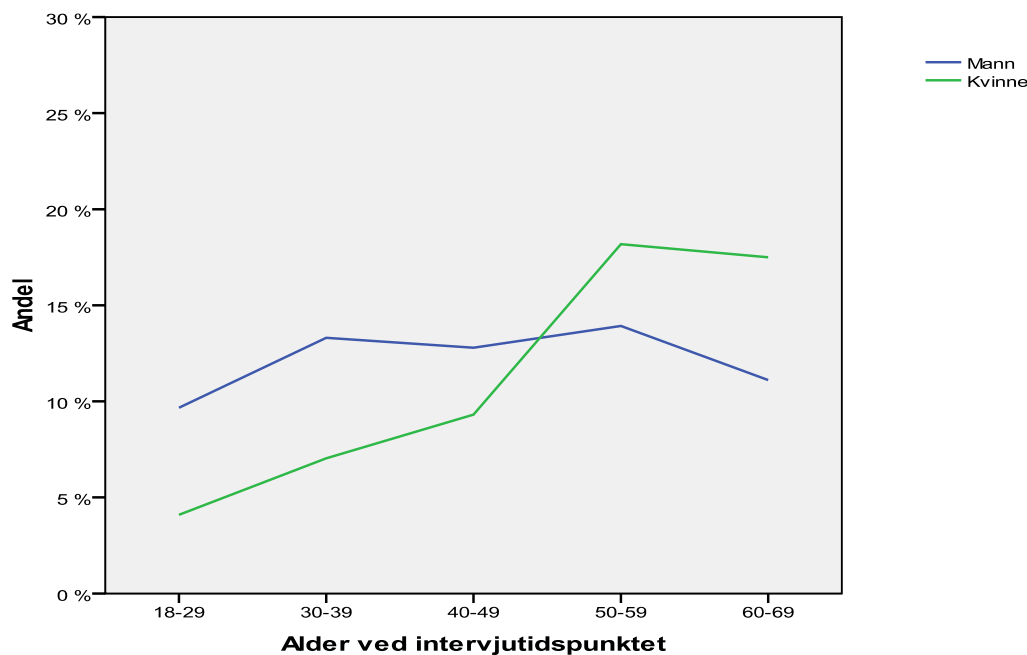
Denne regresjonsmodellen viser hvordan de demografiske endringene påvirker hjelpehandlinger til mødre, både for kvinner og menn. I tillegg inkluderes støtte til ansvarsnormen som en forklaringsvariabel. Hosmer-Lemeshow-testen er ikke signifikant, verken for menn eller kvinner. Dette viser at modelltilpasningen er relativt god. LR-verdien for den totale modellen sammenlignet med en modell hvor kun konstantleddet er inkludert blir for menns hjelp til mor 50,19. Med 15 frihetsgrader er testobservatoren signifikant. Det betyr at den totale modellen er bedre enn en modell med kun konstantleddet. For kvinners

hjelp til mor blir LR-verdien 210,033, og med 15 frihetsgrader er også denne forbedringen signifikant.

Konstantleddet i regresjonen viser oddsratioen for en respondent med verdien 0 på alle de uavhengige variablene. Dette viser her til en gift mann eller kvinne mellom 18 og 29 år med grunnskoleutdanning, i heltidsarbeid, uten egne barn og uten en mor med hjelpebehov. Størrelsen på konstantleddet indikerer at sannsynligheten for at en mann med disse egenskapene utfører hjelpehandlinger for sine mødre er noe større enn for at kvinne med disse egenskapene gjør dette. Aldersvariabelen har for menns hjelp til mor signifikant effekt kun i aldersgruppen 40-49 år. For resten av alderskategoriene er det ikke forskjell i sannsynligheten for at det gis hjelp sammenlignet med referansekategorien 18-29 år. Dette stemmer bra med resultatene som ble observert i figur 9, som viste et toppunkt for hjelpehandlinger fra menn til sine mødre i aldersgruppen 40-49 år. For kvinner er det en sterk økning i sannsynligheten for at de gir hjelp utover livet, med et toppunkt i aldersgruppen 50-59 år. Her er alderskategoriene 40-49 år, 50-59 år og 60-69 år signifikante. Også dette stemmer bra med det som ble observert i figur 9. Arbeidssituasjon har ingen vesentlig betydning for menns hjelpehandlinger for sine mødre, mens kvinner som arbeider deltid i større grad utfører hjelpehandlinger for sine mødre enn heltidsarbeidende kvinner. Utdanning har ingen betydning, verken for kvinner eller menn. Skilte respondenter utfører i gjennomsnitt like mye hjelpehandlinger for mødre som gifte respondenter, og det samme gjelder for samboere sammenlignet med gifte. For kvinner har det å være enke kraftig negativ innvirkning på sannsynligheten for å hjelpe. Kategorien inneholder svært få respondenter, så dette må tas hensyn til i tolkningen av resultatene. Å ha en mor med hjelpebehov er, med unntak av noen av alderskategoriene for kvinner, det som har mest å si for sannsynligheten for at det utføres hjelpehandlinger. Oddsratioen er for menn 1,479, og signifikant. For kvinner er den tilsvarende oddsratioen 2,238, og også denne er signifikant. Dette betyr at å ha en mor med hjelpebehov påvirker sannsynligheten for å hjelpe sterkere for kvinner enn for menn. Å ha egne barn har ingen betydning for hjelpehandlinger til mor, selv om virkningen er svært nære signifikant for kvinners hjelp til mødre. Støtte til ansvarsnormen har ingen signifikant betydning for sannsynligheten for å hjelpe, men tendensen er positiv for begge kjønn.

4.2.2 Praktisk hjelp til far

Figur 10: Andel av respondentene som jevnlig har gitt praktisk hjelp til sin far i løpet av det siste året, etter kjønn og alder. Kun respondenter med far i live.

Denne figuren viser kjønns- og aldersfordeling for å ha utført praktisk hjelp for fedre. Dette viser at sønner i større grad enn døtre hjelper sine fedre gjennom store deler av livet, men i årene hvor far høyst sannsynlig er mest hjelpetrengende, overtar døtre posisjonen som den primære giveren av hjelp. Resultatene fra alderskategorien 60-69 år kan ikke legges for mye vekt på, da kun 76 respondenter har far i live i denne kategorien.

Sammenlignes denne figuren med figur 9, som viste hjelpehandlinger fra barn til mødre, viser dette at andelen respondenter som oppgir å ha gitt praktisk hjelp til far i løpet av det siste året er lavere enn andelen respondenter som oppgir å ha gitt praktisk hjelp til mor. Noe av forklaringen på dette kan være aldersforskjellen som ofte er mellom mor og far, som i mange tilfeller fører til at far dør før mor. At far dør før mor får vi bekreftet i figur A i vedlegget. Denne viser at i aldersgruppen 50-59 år hadde ca. 50 % av respondentene mor i live, mens ca. 25 % hadde far i live. Den gjennomsnittlige levealderen er også høyere for kvinner enn for menn. En konsekvens av disse faktorene er at far kan få hjelp av mor, mens mor blir igjen alene og må få hjelp av sine barn.

Tabell 13: Multippel logistisk regresjon med praktisk hjelp til far som avhengig variabel, etter kjønn. Kun respondenter med far i live.

	Menn		Kvinner	
	OR (p-verdi)		OR (p-verdi)	
Konstant	0,103 (<0,001)		0,020 (<0,001)	
Alder:				
18-29	1,000		1,000	
30-39	1,232 (0,188)		1,872 (0,005)	
40-49	1,137 (0,495)		2,614 (<0,001)	
50-59	1,166 (0,520)		5,124 (<0,001)	
60-69	0,559 (0,382)		3,713 (0,012)	
Utdanning:				
Grunnskole	1,000		1,000	
Videregående	1,419 (0,020)		1,063 (0,745)	
Høyere utdanning	0,902 (0,538)		1,003 (0,987)	
Arbeidssituasjon:				
Heltid	1,000		1,000	
Deltid	0,820 (0,360)		1,361 (0,032)	
Ikke i arbeid	0,485 (0,003)		1,117 (0,585)	
Sivilstatus:				
Gift	1,000		1,000	
Ugift/uten samboer	0,723 (0,090)		1,668 (0,019)	
Samboer	1,280 (0,088)		1,191 (0,336)	
Skilt/separert	1,110 (0,723)		1,089 (0,714)	
Enke	3,027 (0,353)		0,000 (0,999)	
Livssituasjon:				
Har ikke egne barn	1,000		1,000	
Har egne barn	0,875 (0,403)		1,277 (0,249)	
Far uten hjelpebehov	1,000		1,000	
Far med hjelpebehov	1,689 (0,003)		2,153 (<0,001)	
Støtte til ansvarsnormen: GGF Filial responsibility scale	1,040 (0,149)		1,045 (0,158)	
Hosmer-Lemeshow sig.	0,288		0,552	
-2 LL (kun konstant)	2564,512		1947,364	
-2 LL (full modell)	2502,529		1852,014	
N	3424		3535	

Denne regresjonsmodellen viser hvordan demografiske endringer påvirker hjelpehandlinger til fedre, både for kvinner og menn, og også her er støtte til ansvarsnormen inkludert som forklaringsvariabel. Hosmer-Lemeshow-testen viser at modelltilpasningen er god. Utrekner av LR-verdien viser at begge modellene gir en signifikant forbedring sammenlignet med modeller med bare konstantledd, men de inkluderte variablene fører til en større forbedring av modellen for kvinners hjelp til far enn av modellen for menns hjelp til far.

Konstantleddet er betydelig høyere for menn enn for kvinner, og som i forrige regresjonsmodell viser dette til en gift person mellom 18 og 29 år med grunnskoleutdanning, i heltidsarbeid, uten egne barn og uten en mor med hjelpebehov. Dette betyr at menn med disse egenskapene i større grad enn kvinner hjelper sin far tidlig i livet, noe også figur 10 viste. Aldersvariablene viser at menns hjelp til fedre ikke endrer seg signifikant gjennom livet, mens kvinner øker helperaten kraftig med et toppunkt i aldersgruppen 50-59 år. Menn med videregående utdanning gir i større grad hjelp til sine foreldre enn menn med grunnskoleutdanning, mens forskjellen mellom menn med videregående utdanning og høyere utdanning ikke er signifikant. For kvinner påvirker ikke utdanningsnivå sannsynligheten for at de utfører hjelpehandlinger for sine fedre. Deltidsarbeidende kvinner hjelper sine fedre noe mer enn heltidsarbeidende kvinner, mens det å ikke være i arbeid fører til større sannsynlighet for at menn hjelper sine fedre. Ugifte kvinner hjelper sine fedre mer enn gifte kvinner, mens ingen av de andre sivilstatusvariablene har noen innvirkning på hjelpehandlinger som utføres for fedre. Det å ha egne barn har heller ingen påvirkningskraft, verken for kvinner eller menn. For begge kjønn har det å ha en far med hjelpebehov sterk positiv sammenheng med sannsynligheten for at det blir utført hjelpehandlinger, men effekten er betydelig sterkere for kvinner enn for menn. Støtte til ansvarsnormen påvirker ikke sannsynligheten for at det utføres praktisk hjelp for far, verken for kvinner eller menn.

4.3 Diskusjon av funn fra analysene

I kapittel 2.5 ble det presentert noen hypoteser om konsekvensen av ulike demografiske endringer for hjelpehandlinger fra barn til foreldre. Med resultatene fra de foregående analysene kan flere av disse bekreftes eller avkreftes.

Støtte til ansvarsnormen

H1: Positiv oppslutning om ansvarsnormen vil føre til at folk i større grad utfører hjelpehandlinger for sine foreldre, både for menn og kvinner.

Denne hypotesen tilsier at det burde eksistere en positiv sammenheng mellom hjelpehandlinger som utføres for foreldre og verdien respondentene har på 'GGS filial responsibility scale'. Koeffisientene fra regresjonsmodellene viste at denne effekten ikke er signifikant for verken hjelp til mor eller hjelp til far. Tendensen er dog positiv, og spesielt

for hjelp til mor er sammenhengen svært nære signifikant. I henhold til prinsippene for hypotesetesting presentert i kapittel 3 er en potensiell situasjon i tilfeller som dette å begå en feil av type II, altså å forkaste en korrekt hypotese. Med et signifikansnivå på 5 % må H1 allikevel forkastes ut fra disse resultatene, men sjansen er til stede for at dette er å begå en feil av type II. Hypotesen vil også testes med longitudinelle data i kapittel 6, og i den påfølgende diskusjonen vil funnene fra denne analysen trekkes inn.

Kjønnsroller

H2a: Kvinner vil i større grad enn menn utføre praktisk hjelp for sine foreldre.

Denne hypotesen kan ikke bekreftes fullstendig med resultatene fra analysene. Funnene viser at gjennom store deler av livet utfører menn mer praktisk hjelp for sine foreldre enn kvinner. Utregninger fra regresjonsmodellene viser at for hjelp til mor vedvarer denne forskjellen fram til respondentene er i alderskategorien 50-59 år, mens for hjelp til far er det samme tilfelle fram til alderskategorien 60-69 år. Disse funnene er i tråd med det Gautun finner i sin undersøkelse, hvor analysene viste at det i liten grad var forskjell i sannsynligheten for at menn og kvinner utførte praktiske hjelpehandlinger for sine foreldre (Gautun 2003: 142-143). Et slikt funn kolliderer delvis med en tradisjonell forståelse av kvinner som omsorgspersoner, men det at kvinner tar over som den primære giver av hjelp ved økende alder er allikevel en indikasjon på at en slik påstand kan ha noe for seg. Mye forskning som er gjort på situasjoner som dette er utført i land hvor kjønnsrollene er ganske annerledes enn i Norge. Dette er en mulig forklaring på at resultatene i internasjonal sammenheng blir lite samsvarende med tidligere forskning.

En annen forklaring på at resultatene fra analysene viser lite forskjell mellom menn og kvinner er hva slags hjelpehandlinger analysene er utført for. En mulig antagelse er at det ville blitt observert mer markante kjønnsforskjeller om analysene hadde blitt gjort for personlig pleie istedenfor praktisk hjelp. Slike handlinger utføres nesten ikke av barn for sine foreldre i Norge, men de studier som er gjennomført om dette viser tydelig at kjønnsforskjellen for å ha utført personlig pleie for foreldre er betydelig mer framtrædende enn for praktisk hjelp (Gautun 2003: 142-143; Romøren 2003: 109-111). Disse antagelsene vil ikke bli fulgt videre i analysene, men det kan være en mulig forklaring på de funn som gjøres. Konklusjonen ut fra resultatene fra de foregående analysene blir uansett at H2a kun

kan bekreftes for kvinner over 50 år for hjelp til mor, og for kvinner over 60 år for hjelp til far. Hypotesen må avvises for personer under 50 år.

Tilknytning til arbeidslivet

H3: Tilknytning til arbeidslivet påvirker hjelpehandlinger fra barn til foreldre forskjellig for menn og kvinner.

For tilknytning til arbeidslivet fører funnene fra analysene til at hypotesen må avvises. Utdanning har ingen innflytelse på om folk hjelper sine foreldre, med unntak av at menn med videregående utdanning hjelper sin far mer enn menn med bare grunnskole. Sannsynligheten for at deltidsarbeidende kvinner hjelper sine foreldre er større enn for at heltidsarbeidende gjør dette, mens for menn har det å ikke være i arbeid en sterk negativ effekt for hjelp til fedre. De andre koeffisientene går i stor grad i samme retning for menn og kvinner, selv om de ikke er signifikante. Vi kan se tendenser til at det å arbeide deltid har forskjellig virkning for kvinner og menn, men et svært begrenset utvalg av menn i deltidsarbeid fører til at standardfeilen blir stor. Utrekninger viser at forskjellen mellom koeffisientene for menn og kvinner ikke er signifikant. Funnene peker i forskjellige retninger, både for utdanning og for det å arbeide heltid eller deltid.

Selv om H3 må avvises er det interessant å se at deltidsarbeidende kvinner i større grad enn heltidsarbeidende utfører hjelpehandlinger for sine foreldre. I og med at analysene viser at kvinner utfører store deler av hjelpen når behovene blir store, indikerer dette en mulig negativ konsekvens for hjelpehandlinger til foreldre av at kvinner arbeider mer heltid enn tidligere. En hypotese som er framsatt om kvinner og omsorg er at kvinner er mer disponert til å presse inn hjelpetjenester i en allerede travel hverdag, dette på bakgrunn av en egenforståelse av seg selv som omsorgspersoner (Vabø 1998: 36-37). En annen påstand er at kvinner i større grad er tilbøyelige til å ta ansvar for omsorg fordi de jobber deltid, og dermed har mer tid. Det er også mulig å snu årsaksretningen her, og påstå at kvinner arbeider mer deltid fordi de er nødt til å ta et større omsorgsansvar for sine foreldre. En undersøkelse av begrunnelsene respondentene gir for at de jobber deltid viser at bare 11 av respondentene svarer at de jobber deltid for å ta vare på eldre familiemedlemmer. Dette bekreftes også av Gautun (2008: 35), som finner at kun 2 % av respondentene i undersøkelsen oppgir å ha redusert arbeidstid for å ta ansvar for eldre foreldre. Allikevel oppgir så mange som 20 % av de som har foreldre med hjelpebehov å ha vært borte fra jobb gjennom enten lovlig eller

ulovlig fravær i løpet av det siste året. Dette indikerer at potensielle konsekvenser av å måtte ta ansvar for eldre foreldre har stor betydning for folk, og sterkere tilknytning til arbeidslivet kan i høyeste grad skape utfordringer om behovet for at barn hjelper foreldre øker i framtiden.

Sivilstatus

H5: Personer som er skilt utfører færre hjelpehandlinger for sine foreldre enn personer som er gift.

Resultatene fra regresjonsanalysene viste at sannsynligheten for at skilte personer utfører praktisk hjelp for mor eller far ikke var signifikant forskjellig fra sannsynligheten for at gifte gjør det. Dette betyr at H5 må avvises. Dette funnet gir støtte til tidligere forskning som sier at skilsmisse ikke har negativ innvirkning på hjelpehandlinger fra barn til foreldre (Gautun 2003: 123-124; Stuiifbergen m. fl. 2008). I ”*Morgendagens eldre*” finner Daatland og Herlofson at skilsmisse har en betydelig negativ innflytelse på menns hjelpehandlinger til foreldre, men dette funnet får ikke støtte i analysene her (Daatland og Herlofson 2005: 67).

Et interessant funn for praktisk hjelp til far er at sammenhengen mellom det å være gift og det å være ugift og uten samboer går i forskjellig retning for menn og kvinner. For kvinner fører det å være gift til at det i gjennomsnitt utføres færre hjelpehandlinger for fedre sammenlignet med å være ugift, mens gifte menn tenderer til å hjelpe sine fedre mer enn ugifte menn. Analysene viser de samme tilbøyelighetene for hjelp til mor, men her er ikke resultatene signifikante. For kvinner stemmer disse funnene overens med påstanden om at ekteskap er en grådig institusjon med tanke på kontakt mellom barn og foreldre, men funnene stemmer ikke for menn (Sarkisian og Gerstel 2008). En mulig tolkning av dette er at kvinner investerer mer av sine krefter i et ekteskap enn menn, og at det av denne grunn har forskjellig konsekvens for forholdet mellom barn og foreldre. Dette er i så fall på linje med utsagnet fra Walker (1992: 35-40) om at kvinner føler en sterkere følelsesmessig tilknytning til familien, med den forutsetning at påstanden her reserveres til å bare gjelde kjernefamilien.

H7: Personer som er gift utfører i større grad hjelpehandlinger for sine foreldre enn samboende.

I kapittel 2 viste tall fra Statistisk Sentralbyrå at samboerskap er betydelig mindre stabile enn ekteskap, og dette er en indikasjon på at det er lettere å bryte ut av et samboerskap om dette

skulle være aktuelt. Tidligere forskning viser at forskjellen i hjelpehandlinger fra barn til foreldre mellom samboende par og gifte par er svært liten (Daatland 2007; Stuiifbergen m. fl. 2008), og funnene i analysene bekrefter at dette er tilfelle. Resultatene i tabell 12 og tabell 13 gir ingen støtte til antagelsen om at gifte og samboende i forskjellig grad stiller opp for sine foreldre. H7 må dermed avvises. Dette funnet kan styrkes ved å utføre analyser som fokuserer på forskjell i utførte hjelpehandlinger for egne foreldre og partners foreldre. Om tilknytningen er annerledes i et samboerskap enn i et ekteskap skulle man anta å finne at gifte personer i større grad stiller opp for partners foreldre enn samboende. Separate analyser for hjelp til egne foreldre og hjelp til partners foreldre viser at andelen samboende som hjelper partners mor eller far er tilnærmet lik andelen gifte som hjelper partners mor eller far, dette vises i tabell A i vedlegget. Dette er enda et tegn på at det er korrekt å avvise hypotesen om at samboerskap har negative konsekvenser for hjelp fra barn til foreldre sammenlignet med å være gift. Den manglende negative konsekvensen sammenfaller med at samboerskap blir mer og mer vanlig i dagens samfunn. Forskning viser at mens 42 % av personer født mellom 1950 og 1955 hadde ekteskap som første samliv, var det tilsvarende tallet for personer født mellom 1980 og 1984 8 % (Dommermuth m. fl. 2009). Denne forandringen fører høyst sannsynlig med seg en holdningsendring, og i moderne samfunn ser ikke nødvendigvis folk på samboerskap som noe forskjellig fra ekteskap.

Foreldres hjelpebehov

H9: Økte behov for hjelp blant foreldre fører til at folk gir mer hjelp.

Resultatene fra analysen viser at både menn og kvinner øker sin hjelpefrekvens kraftig når foreldrenes behov øker, men virkningen er sterkest for kvinner. Disse funnene gir god støtte til tidligere forskning som viser at en av de sterkeste indikatorene for om barn utfører hjelpehandlinger er foreldres behov (Ikkink m. fl. 1999; Parrott og Bengtson 1999; Silverstein m. fl. 2006). H9 blir dermed bekreftet. I og med at sammenhengen er sterkest for kvinner støtter også funnene opp om et tradisjonelt bilde av kvinner som omsorgspersoner, og i fellesskap med aldersvariabelen ser det ut til at en slik forståelse styrkes av analysene. På tross av funn som viser at menn gjennom store deler av livet hjelper sine foreldre mer enn kvinner gjør, er det kvinner som tar over som den primære giver av hjelp når behovene er størst. Dette indikerer at det i liten grad skjer noen endring i kjønnsroller i dagens samfunn.

4.4 Oppsummering

Funnene her tyder på at demografiske og sosiale endringer har få negative konsekvenser for utførte hjelpehandlinger fra barn til foreldre i Norge i dag. For å oppsummere kort viser resultatene fra analysene at menn gjennom store deler av livet hjelper sine foreldre mer enn kvinner, men kvinner tar over som den primære giver av hjelp når de er i 50-60 årene. Dette sammenfaller antagelig med at foreldres behov blir større. Om foreldre har behov for hjelp er også den viktigste indikatoren på om barn hjelper sine foreldre, både for kvinner og menn. Her finnes den sterkeste sammenhengen for kvinner, så dette funnet styrker til en viss grad en tradisjonell forståelse av kvinner som den primære omsorgsperson i familien, og kjønnsroller ser ikke ut til å endre seg vesentlig i Norge i dag. Sivilstatus påvirker ikke sannsynligheten for at barn hjelper sine foreldre, verken det å være samboer sammenlignet med å være gift, eller skilsmisse. Funnene gir heller ingen støtte til at tilknytning til arbeidsliv har forskjellig konsekvens for menn og kvinner. Utdanning påvirker ikke hjelpehandlinger i noen vesentlig grad, og arbeidssituasjon har lite å si for sannsynligheten for at det blir utført hjelpehandlinger. Analysene viser allikevel at deltidsarbeidende kvinner i noe større grad utfører hjelpehandlinger sammenlignet med heltidsarbeidende kvinner. En mulig konsekvens av at kvinner arbeider mer heltid er at færre har tid eller mulighet til å hjelpe sine foreldre, så dette kan potensielt ha negativ innvirkning på hjelpehandlinger fra barn til foreldre. Støtte til ansvarsnormen påvirker heller ikke sannsynligheten for at det utføres hjelp for foreldre, men tendensene er positive. Disse funnene diskuteres videre i sammenheng med analysene av longitudinelle data i kapittel 6.

5. Endringer i støtte til ansvarsnormen

I forrige kapittel fikk vi en begynnende oversikt over om hjelpehandlinger fra barn til foreldre spiller en viktig rolle i Norge i dag. Analysene viser at dette fortsatt er en framtreddende karakteristikk ved familierelasjonen. I dette kapitlet vil analysene fokusere på konsekvensen av de demografiske og sosiale endringene som ble presentert i kapittel 2 for respondentenes støtte til ansvarsnormen. Spørsmålene som vil bli besvart i dette kapitlet er som følger:

- *I hvor stor grad støtter folk opp om en normativ forståelse av barns ansvar for å ta vare på eldre foreldre i Norge i dag?*
- *I hvilken grad påvirkes støtten til den normative forståelsen av demografiske og sosiale endringer som finner sted i moderne samfunn?*

5.1 Bivariate korrelasjoner

For å få en oversikt over hvorvidt 'GGS filial responsibility scale' og enkeltpåstandene i skalaen har samme tilknytning til de uavhengige variablene presenteres her en korrelasjonstabell. Denne viser bivariate sammenhenger mellom 'GGS filial responsibility scale', enkeltpåstandene i skalaen og de uavhengige variablene. Ved å gjøre dette er det mulig å avdekke hvorvidt skalaen er noen fullgod erstatning sammenlignet med å forholde seg til de enkelte påstandene den er bygd opp av. På et generelt grunnlag er det alltid mer fornuftig å bruke en skala enn enkeltpåstander, da sammensatte mål har en høyere reliabilitet enn enkeltvariabler (Ringdal 2001: 174-175), men med denne analysen er det mulig å finne ut av om noen av påstandene har en annen sammenheng med de uavhengige variablene enn den totale skalaen. På denne måten er det mulig å avdekke om spesielle kjennetegn ved individene fører til at noen grupper er mer eller mindre positive til bestemte påstander enn andre. Tabellen viser også korrelasjonen mellom den tradisjonelle varianten av 'filial responsibility scale' og de uavhengige variablene.

Tabell 14: Bivariate korrelasjoner for 'GGS filial responsibility scale', enkelt-påstandene i skalaen og de uavhengige variablene.

	GGS Filial Responsibility Scale (a)	Filial Responsibility Scale (b)	Barn bør ta ansvar (a)	Barn bør tilpasse jobb (a)	Barn bør gi økonomisk hjelp (a)	Foreldre bør kunne bo hos barna (a)
GGS Filial Responsibility Scale	1,000	0,505**	0,761**	0,774**	0,730**	0,773**
Kjønn	-0,152**	-0,123**	-0,077**	-0,086**	-0,167**	-0,117**
Alder	-0,284**	-0,236**	-0,233**	-0,245**	-0,164**	-0,228**
Grunnskole	0,066**	0,046**	0,070**	0,039**	0,007	0,091**
Videregående	-0,052**	-0,035**	-0,028**	-0,042**	-0,048**	-0,042**
Høyere utdanning	0,001	0,003	-0,027**	0,012	0,043**	-0,030**
Heltid	-0,001	-0,014	-0,011	-0,014	0,043**	-0,022*
Deltid	-0,018	0,003	0,005	0,020	-0,052**	-0,019
Ikke i arbeid	0,024*	0,017	0,010	-0,004	0,001	0,054**
Ugift/uten samboer	0,203**	0,175**	0,129**	0,177**	0,135**	0,170**
Gift	-0,149**	-0,133**	-0,096**	-0,126**	-0,101**	-0,123**
Samboer	0,015	0,016	0,032**	0,003	0,012	0,000
Skilt/separert	-0,073**	-0,038**	-0,073**	-0,060**	-0,049**	-0,042**
Enke/enkemann	-0,036**	-0,040**	-0,039**	-0,017	-0,025*	-0,035**
Har egne barn	-0,245**	-0,200**	-0,159**	-0,204**	-0,190**	-0,178**
Minst en forelder med hjelpebehov	-0,125**	-0,076**	-0,114**	-0,118**	-0,054**	-0,097**
**. Signifikant på 1 % -nivå (2-sidig). *. Signifikant på 5 % -nivå (2-sidig). a. Listwise N=9426 b. Listwise N=6713						

Tabell 14 viser at korrelasjonene mellom enkeltpåstandene i skalaen og de uavhengige variablene er relativt like som korrelasjonene mellom den totale skalaen og variablene. Dette forsvarer dermed at de videre analysene utføres på den totale skalaen framfor enkeltpåstandene. Tabellen viser at så og si alle korrelasjonene er signifikante. Det er viktig å huske på at med et så stort antall respondenter som det er i datamaterialet er lett å få signifikante resultater. I tilfeller som dette må det tas hensyn til at de sammenhenger som observeres også skal ha substansiell interesse (Skog 2007: 105). De sterkeste korrelasjonene finnes for variablene kjønn, alder, det å være ugift og det å ha egne barn. For øvrig finner vi stort sett svake og signifikante korrelasjoner, med unntak for variablene høyere utdanning, heltid og deltid. Disse variablene har ingen signifikant sammenheng med 'GGS filial

responsibility scale'. Korrelasjonene mellom 'filial responsibility scale' og de uavhengige variablene går stort sett i samme retning som korrelasjonene mellom 'GGS filial responsibility scale' og de tilsvarende variablene, men de er gjennomgående svakere. Dette er en indikasjon på at det er et riktig valg å bruke den nye varianten av skalaen i analysene.

Noen interessante funn er det mulig å trekke ut av tabellen. Den negative korrelasjonen mellom kjønn og påstanden om å gi foreldre økonomisk hjelp er sterkere enn korrelasjonene mellom kjønn og de andre påstandene. Dette betyr at menn i større grad enn kvinner er positive til å stille opp økonomisk. Den positive korrelasjonen mellom påstanden om økonomisk hjelp og personer med høyere utdanning er også sterkere enn de tilsvarende korrelasjonene mellom høyere utdanning og de andre påstandene. Går vi ut fra at personer med høyere utdanning også har høyere lønn, kan det være et tegn på at respondentene er mer positive til påstander som for dem selv er gunstige. Dette støtter i så fall opp om de begynnende funn som ble gjort for påstandene i 'GGS filial responsibility scale' i kapittel 3. En annen indikator som peker i denne retningen er den signifikante og negative korrelasjonen mellom det å ha grunnskole som høyeste utdanning, og det å stille opp økonomisk for sine foreldre. Også her kan det være både anledningen til å stille opp, og konsekvensen av å stille opp, som påvirker personers støtte til påstanden. Den samme betraktning kan gjøres for heltidsarbeidende respondenter sammenlignet med deltidsarbeidende, hvor de med heltidsarbeid er betydelig mer positive til å stille opp økonomisk enn de med deltidsarbeid.

5.2 Regresjon med 'GGS filial responsibility scale' som avhengig variabel

For å undersøke videre de begynnende funn som ble gjort i korrelasjonstabellen er det her utført en regresjonsanalyse med 'GGS filial responsibility scale' som avhengig variabel, og de demografiske indikatorene som uavhengige variabler. Analysen er utført separat for menn og kvinner.

Tabell 15: Multiplere lineær regresjon med 'GGS filial responsibility scale' som avhengig variabel, ustandardiserte (B) og standardiserte regresjonskoeffisienter (β). Kun respondenter med minst en forelder i live.

	Menn		Kvinner	
	B (p-verdi)	β	B (p-verdi)	β
Konstant	6,076 (<0,001)		6,367 (<0,001)	
Alder ved intervju tidspunkt:	-0,029 (<0,001)	-0,168	-0,044 (<0,001)	-0,243
Utdanning:				
Grunnskole (ref.)				
Videregående	-0,236 (0,003)	-0,058	-0,181 (0,033)	-0,042
Høyere utdanning	0,092 (0,282)	0,021	-0,085 (0,321)	-0,020
Arbeidssituasjon:				
Heltid (ref.)				
Deltid	0,100 (0,369)	0,013	0,016 (0,808)	0,004
Ikke i arbeid	0,167 (0,083)	0,025	0,142 (0,110)	0,024
Sivilstatus:				
Gift (ref.)				
Ugift/uten samboer	0,179 (0,092)	0,040	-0,119 (0,239)	-0,023
Samboer	-0,008 (0,929)	-0,001	-0,179 (0,031)	-0,034
Skilt/separert	-0,003 (0,983)	-0,000	-0,042 (0,704)	-0,006
Enke	0,123 (0,844)	0,003	0,064 (0,826)	0,003
Livssituasjon:				
Har egne barn	-0,367 (<0,001)	-0,088	-0,553 (0,000)	-0,120
Minst en forelder med hjelpebehov	-0,198 (0,014)	-0,038	-0,254 (0,001)	-0,047
N	4625		4819	
R ²	0,082		0,105	

Justert R² i regresjonsmodellen er høyere for kvinner enn for menn. Dette betyr at de uavhengige variablene forklarer noe mer av variasjonen i kvinners holdninger enn i menns holdninger. På et generelt grunnlag kan vi si at de inkluderte variablene ikke forklarer mye av den totale variasjonen i støtte til ansvarsnormen, med 8,2 % for kvinner og 10,5 % for menn. Dette er dog ikke uvanlig i et fag som sosiologi, og også tidligere analyser av støtte til ansvarsnormen har endt opp med forklart varians rundt dette nivået (Daatland og Herlofson 2004: 73; Slagsvold og Daatland 2008). I regresjonsmodellen for menn er koeffisientene for alder, påbegynt videregående utdanning, det å ha minst en forelder med hjelpebehov og det å ha egne barn signifikante. For kvinner har de tilsvarende koeffisientene som for menn signifikant sammenheng med den avhengig variabelen, samt at også variabelen samboer er signifikant. De standardiserte koeffisientene (β) viser at det er aldersvariabelen som har den sterkeste effekten, samt at å ha egne barn fører til vesentlig mindre støtte til ansvarsnormen for kvinner.

5.3 Diskusjon av funn fra analysene

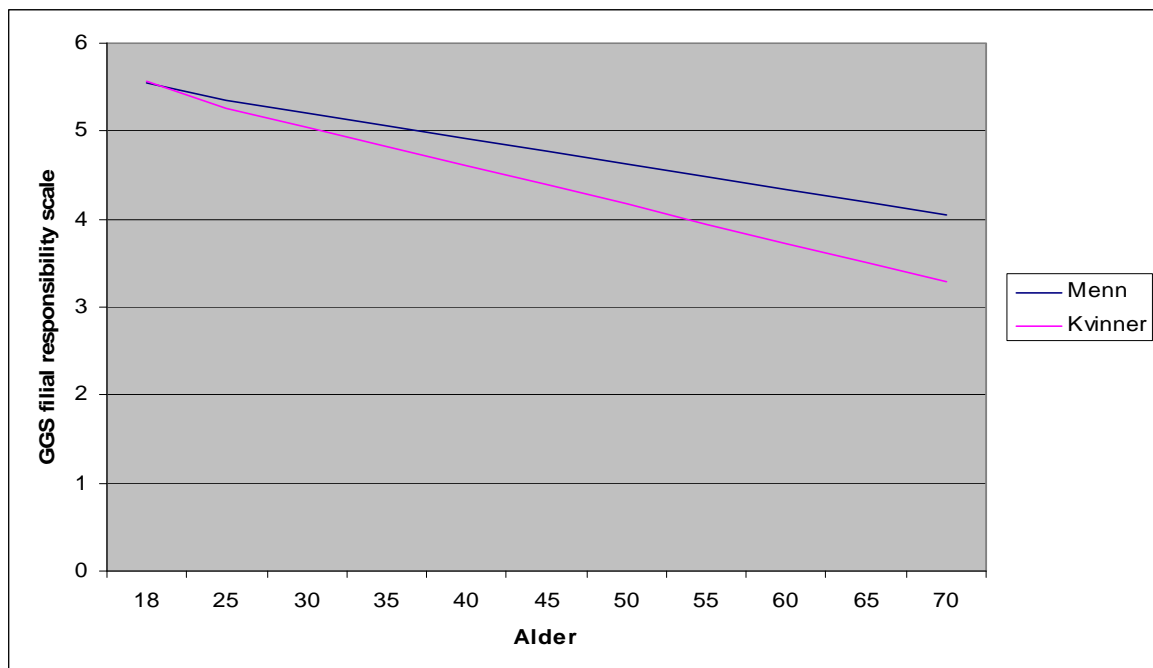
I kapittel 2 ble det presentert noen hypoteser om konsekvensen av demografiske endringer for støtte til ansvarsnormen. Den videre diskusjonen vil gå gjennom implikasjoner av funn som ble gjort i den foregående regresjonsanalysen for deres gyldighet.

Kjønnsroller

H2b: Menn vil i større grad enn kvinner støtte opp om ansvarsnormen for å stille opp for eldre foreldre.

Med bakgrunn i tidligere forskning ble det framsatt en hypotese om at menn i større grad enn kvinner ville ha positive holdninger til å ta ansvar for eldre foreldre, og dette bekreftes i analysene. I regresjonsmodellen er konstantleddet høyere for kvinner enn for menn, men i og med at dette viser til en respondent med verdien 0 på alle uavhengige variabler, vil respondenten være 0 år og utenfor datagrunnlaget.

Figur 11: Predikert verdi på 'GGS filial responsibility scale', etter kjønn og alder.

² Denne figuren viser predikert verdi på 'GGS filial responsibility scale' etter kjønn og alder, når alle andre uavhengige variabler er 0. Dette betyr at prediksjonen gjelder for en heltidsarbeidende og gift respondent med grunnskoleutdanning, uten egne barn og uten foreldre med hjelpebehov.

Den foregående figuren viser at allerede tidlig i livet har kvinner mindre positive holdninger enn menn, og denne forskjellen øker utover livet. Utrekninger viser at allerede ved passerte 20 år er kvinner mindre positive enn menn. Både kvinner og menn blir mer negative gjennom livet, men tendensen er sterkest for kvinner. Alderseffekten er signifikant forskjellig mellom kjønnene. En sammenligning med resultatene fra forrige kapittel viser at selv om menn i større grad støtter opp om ansvarsnormen, er det kvinner som ender opp med å gi hjelp når behovene blir store. En mulig tolkning av disse funnene er at menn er en form for ”gratispassasjerer” på politisk korrekte holdninger. Med dette menes at menn med stor sannsynlighet kan anta at de slipper å utføre handlingene det er snakk om. På denne måten kan de framstå som veldig politisk korrekte, uten bekymringer for konsekvensene.

Det er en tydelig tendens til at økende alder, og dermed økende sannsynlighet for å måtte utføre handlingene det er snakk om, gjør at støtten til ansvarsnormen blir gradvis mindre. Om det er en ren alderseffekt vi observerer tilsier dette at unge har forskjellige holdninger fra eldre rett og slett fordi de er unge. Skulle dette være tilfelle er en mulig forklaring som framsettes i Samfunnsspeilet 1/09 idealisme. Unge vet ikke hva omsorgen dreier seg om, i og med at de ikke har måttet utføre handlingene. Dermed er det lettere å svare positivt på at man bør hjelpe (Slagsvold m. fl. 2009: 102-103). Om det derimot er en kohort- eller generasjonsforskjell vi observerer vil holdningene forbli relativt konsistente gjennom livet for de forskjellige kohortene. Dette vil i så fall føre til gradvis mer støtte til ansvarsnormen i årene framover. Om det er en forskjell i livsfase kan framtiden bringe endringer i støtte til normen, men ikke nødvendigvis i retning av at unge får tilsvarende holdninger som de som er eldre i dag. En siste mulig forklaring på aldersforskjellen i holdninger er at de eldste respondentene svarer på påstandene fra ’GGS filial responsibility scale’ i kraft av sin rolle som eldre foreldre. I så tilfelle kan den synkende støtten til ansvarsnormen gjennom livet samsvare med at en selv får større behov for hjelp i dagliglivet, og på denne måten svarer eldre ut fra at de ikke vil være til bry for sine barn. I tillegg er de kanskje er redd for at kontakten med barna kan ødelegges om den baseres på plikt. Det er heller ingen selvfølge at hjelpetrengende eldre foretrekker å få hjelp fra familiemedlemmer. Tidligere studier viser at nordmenn foretrekker å få hjelp fra offentlige tjenester om behovene blir langvarige. (Daatland og Herlofson 2004: 82-85). Ut fra de foreløpige analysene er det ikke mulig å avgjøre hva aldersforskjellene skyldes, men de longitudinelle analysene i kapittel 6 vil kunne gi noen mulige indikasjoner.

Tilknytning til arbeidslivet

H4: Tilknytning til arbeidslivet påvirker støtte til ansvarsnormen om å stille opp for eldre foreldre forskjellig for menn og kvinner.

Det var bare variabelen for videregående skole som hadde noen signifikant sammenheng med støtte til ansvarsnormen, og denne effekten går i samme retning for menn og kvinner. Arbeidssituasjon påvirker ikke støtten til ansvarsnormen, og det samme gjelder det å ha høyere utdanning. På tross av at variabelen for høyere utdanning ikke har noen signifikant effekt, kan vi observere at virkningen går i forskjellig retning for kvinner og for menn. Dette er dog ikke nok for å kunne påstå at funnene støtter H4, som dermed må avvises. I henhold til funn gjort i tidligere forskning er resultatene noe avvikende. Det er ikke uvanlig å finne at det å ta høyere utdanning har negativ innvirkning på støtte til ansvarsnormen, og dette har gjerne vært tolket som en indikasjon på mer moderne holdninger. Ut fra en slik forståelse skulle mer moderne holdninger føre til et større fokus på individualitet og ens eget ansvar for sin situasjon. Dette skulle kunne senke tilbøyeligheten til å ville ha hjelp fra sine barn. For en framtidig mer utdannet befolkning vil dette kunne ha konsekvenser for i hvor stor grad foreldre ønsker hjelp fra sine barn (Daatland og Herlofson 2004: 73; Daatland og Herlofson 2005: 69). En slik tolkning støtter ikke funnene her, selv om analysene viser at personer med videregående utdanning har noe mer negative holdninger enn personer med bare grunnskole.

Sivilstatus

H6: Personer som er skilt har mer negative holdninger til å ta vare på eldre foreldre enn personer som er gift.

H8: Personer som er gift har mer positive holdninger til å stille opp for eldre foreldre enn samboende.

H6 sier at skilte har mer negative holdninger til å ta ansvar for eldre foreldre enn gifte. Resultatene fra analysene gir ingen indikasjoner på at dette er korrekt, så dermed må H6 avvises. Funnene gir heller ingen tegn på at skilsmisse har forskjellig innvirkning på støtte til ansvarsnormen for menn og kvinner. Dette støtter opp om tidligere forskning, som viser at selv om kontakten med familien ofte minskes etter en skilsmisse, endres holdningene til å stille opp i liten grad (Daatland og Herlofson 2005: 67-68). For samboende menn finner vi de samme resultatene, altså at deres holdninger ikke er signifikant annerledes enn for gifte

menn. For kvinner finner vi derimot en svak negativ konsekvens av å leve i samboerskap sammenlignet med ekteskap. Dette betyr at H8 må avvises for menn, mens den bekreftes for kvinner.

Rossi og Rossi (1990: 244) gjør funn som tilsier at det å vokse opp i en familie hvor foreldrene er skilt fører til mer negative holdninger i voksen alder. Motsatt av dette fører det å vokse opp i en familie preget av nærhet til mer støtte til ansvarsnormen. De finner også en negativ sammenheng mellom egen skilsmisse og støtte til ansvarsnormen, men konsekvensen er større av å ha vokst opp i en familie preget av lite nærhet og mye konflikt. Ut fra en slik forståelse er analyser nødt til å inkludere den familiære situasjonen for å kunne forstå hva som former personers holdninger, og dette kan være en mulig forklaring på at det i mindre grad observeres negative konsekvenser av egen skilsmisse i analysene her. Denne tolkningen er på linje med forståelsen av familien som primærsosialisering framsatt av Berger og Luckmann (1971: 149-166). En del av primærsosialiseringen består av å læres opp i normer, verdier og roller, og på denne måten kan det forklare at aspekter i egen familie i oppveksten kan ha innvirkning på personers holdninger i voksen alder.

Livssituasjon

H10: En belastende livssituasjon fører til at folk får mer negative holdninger til å stille opp for eldre foreldre.

En belastende livssituasjon ble definert som å både ha egne barn og minst en forelder med hjelpebehov. Selv om tidligere forskning viser at det å ende i en dobbel omsorgsrolle er svært sjeldent (Daatland m. fl. 2009: 22-25), viser annen forskning at det å måtte hjelpe sine foreldre allikevel kan skape problematiske situasjoner for folk (Gautun 2008: 33-34).

Resultatene fra analysene viser tydelig at en belastende livssituasjon påvirker støtten til ansvarsnormen. Den negative konsekvensen av potensielle belastninger er sterkere for kvinners støtte til ansvarsnormen enn for menns støtte. Den samlede effekten av det å ha egne barn og det å ha minst en forelder med hjelpebehov blir for menn -0,565 og for kvinner -0,807. Funn fra korrelasjonstabellen i starten av kapittelet viste tydelig at de potensielle konsekvensene for personer hadde innvirkning på om de var positive til påstandene. Dette indikerer at konsekvenstankegang er en vesentlig del av forklaringen for om personer støtter opp om normative synspunkter. Med tanke på at det er kvinner som utfører hjelpehandlinger for sine foreldre når behovene blir store, er det kanskje ikke overraskende

at den negative konsekvensen av en belastende livssituasjon for støtte til ansvarsnormen slår sterkere ut for kvinner enn for menn. Konklusjonen blir uansett at H10 bekreftes.

5.4 Oppsummering

Etter nå å ha sett både på hjelpehandlinger som utføres fra barn til foreldre og holdningene til å gjennomføre slike handlinger, er det første som er slående en sterk diskrepans. Det er tydelig at det egenskaper ved individene fører til forskjell i både handlingene som utføres og holdningene til å utføre de respektive handlingene, men resultatene fra analysene så langt tilsier at personers holdninger har lite å si for om man utfører handlingene. Gjennomgående ser det ut til at respondenter som utfører hjelpehandlinger for sine foreldre, er betydelig mer negative til ansvarsnormen enn respondenter som ikke utfører handlingene. Vi kan tydelig se at menn har mer positive holdninger til å ta et slikt ansvar, mens kvinner i større grad utfører handlingene når behovene blir store. Unge respondenter er mer positive, mens eldre i større grad utfører handlingene. Det å ha minst en forelder med hjelpebehov fører til flere hjelpehandlinger, mens holdningene påvirkes i negativ retning. En mulig forklaring som er framsatt er knyttet til en idealisme hos de som ikke har utført handlingene (Slagsvold m. fl. 2009), ved at de ikke vet hva det dreier seg om. En annen mulig forklaring var at de som antar at de ikke skal utføre hjelpehandlinger i framtiden blir en form for ”gratispassasjerer” på politisk korrekte holdninger. En tredje forklaring kan være at holdninger rett og slett ikke er noen god måte å forklare hvorfor det utføres hjelpehandlinger i familien, og dette vil analysene i neste kapittel komme nærmere inn på.

6. Påvirker støtte til ansvarsnormen praktisk hjelp fra barn til foreldre?

I dette kapittelet vil fokus være på hvorvidt støtte til ansvarsnormen har positiv innvirkning på om barn velger å hjelpe sine foreldre. Forskningsspørsmålet som skal besvares i dette kapittelet er som følger:

- *I hvilken grad har det å støtte opp om en normativ forståelse av barns ansvar for å ta vare på eldre foreldre innvirkning på at barn utfører hjelpehandlinger for sine egne foreldre?*

Analysene utføres på panelutvalget NorLAG. Også i dette kapittelet begrenses analysene til de av respondentene som har minst en forelder i live på det andre tidspunktet, og i tillegg må de ha besvart undersøkelsen på begge tidspunkter. Med denne avgrensningen blir antallet respondenter 1307. Ved å utføre analyser for de som har besvart undersøkelsen på begge tidspunkter blir det mulig å fokusere på endringer over tid for de samme personene. Som mål på støtte til ansvarsnormen brukes den tradisjonelle versjonen av 'filial responsibility scale'.

6.1 Endringer i holdninger og handlinger mellom de to tidspunktene

I de videre analysene følges de samme personene over tid. For å få en oversikt over hvorvidt det er konsistens mellom besvarelsene deres i 2002-2003 og 2007-2008 vil det her utføres noen bivariate analyser for sammenhengen mellom hjelpehandlinger på de to tidspunktene, og tilsvarende analyser vil også gjøres for besvarelsene om støtte til ansvarsnormen. Sterk sammenheng mellom disse faktorene vil være en styrke for begrepsvaliditeten, som er en indikasjon på om variablene klarer å registrere det som blir forsøkt registrert. En god måte å undersøke dette på er å finne ut av om målet som skal brukes korrelerer med andre mål det er naturlig at det korrelerer med, og med tanke på at variablene her skal måle samme fenomen på to tidspunkter burde det eksistere en sterk forbindelse mellom faktorene (Skog 2007: 89-95).

Endring i hjelpehandlinger mellom de to tidspunktene

Tabell 16: Endringer i hjelpehandlinger mellom de to tidspunktene.

		Praktisk hjelp T2		
		Ingen hjelp til foreldre	Hjelp til foreldre	Total
Praktisk hjelp T1	Ingen hjelp til foreldre	395 (88,6 %)	51 (11,4 %)	446
	Hjelp til foreldre	449 (75,3 %)	147 (24,7 %)	596
	Total	844	198	1042

Tabell 16 viser at bare 24,7 % av respondentene som hjalp sine foreldre ved det første tidspunktet også gjør dette ved det andre tidspunktet. Tilsvarende er det 11,4 % av de som ikke hjalp foreldrene i 2002-2003 gjør det i 2007-2008. Denne analysen gjelder kun for respondenter som har minst en forelder i live på det andre tidspunktet, så funnene kan ikke forklares med at foreldrene ikke lenger lever. En McNemar-Bowker-test utført på resultatene fra krysstabellen blir signifikant. Dermed må det konkluderes med at andelen respondenter som hjelper sine foreldre er signifikant forskjellig på de to tidspunktene. Pearsons r blir for de to variablene 0,17, og signifikant. Med tanke på at variablene er tenkt å måle det samme fenomenet er denne korrelasjonen relativt svak.

Dette funnet er ikke spesielt betryggende med tanke på de videre analysene, da det muligens kan tyde på at det er en form for målefeil i en av variablene. Dette kan være problematisk for begrepsvaliditeten. En diskusjon av dette potensielle problemet vil gjennomføres i neste kapittel.

Endring i støtte til ansvarsnormen mellom de to tidspunktene

De neste tabellene prøver å avdekke om respondentene har endret sine holdninger mellom de to tidspunktene, først ved å se på gjennomsnittsverdien for 'filial responsibility scale', og deretter gjennom å undersøke fordeling for en kategorisert variant av skalaen.

Tabell 17: Gjennomsnitt på 'filial responsibility scale' ved de to tidspunktene.

	N	Gjennomsnitt	S.D.
Filial responsibility scale T1	880	12	3,47
Filial responsibility scale T2	880	11,1	3,51

Den gjennomsnittlige verdien på 'filial responsibility scale' har i løpet av de 5 årene som har gått sunket fra 12 til 11,1. Beregner vi en t-verdi for forskjellen mellom disse to gjennomsnittene blir den 8,91, og forskjellen er signifikant. Dette tyder på at antagelsen framsatt i Samfunnsspeilet 1/09 om at holdningene til å ta vare på eldre foreldre er i ferd med å endres til mer positive ser usikker ut (Slagsvold m. fl. 2009). I kapittel 5 viste analysene at alder har en betydelig negativ sammenheng med respondentenes holdninger, og ut fra disse resultatene tyder det på at aldersforskjellen som ble observert kan være en livsløpsforskjell eller en ren alderseffekt. Dette betyr at de unges positive holdninger gradvis vil bli mindre positive gjennom livet, men ut fra en analyse med kun to tidspunkter kan man ikke vite om denne tendensen vedvarer. Dette er på bakgrunn av at det kun er mulig å si noe om lineær endring, men det er ikke mulig å avgjøre om denne funksjonen stemmer med den reelle sammenhengen i virkeligheten. På denne måten kan den empiriske vekstkurven skille seg betraktelig fra den lineære sammenhengen som er observert her (Rogosa 1995). Korrelasjonskoeffisienten Pearsons r mellom 'filial responsibility scale T1' og 'filial responsibility scale T2' blir 0,61, og signifikant.

I den neste krysstabellen er 'filial responsibility scale' delt opp i tre kategorier, en for respondenter med lav score på skalaen (4-8), en for respondenter med middels score (9-15) og en for respondenter med høy score (16-20). Her rommer den høyeste og den laveste kategorien ca. 15 % av respondentene ved det første tidspunktet, mens midtkategorien rommer ca. 70 % av respondentene.

Tabell 18: Endringer i 'filial responsibility scale' mellom de to tidspunktene.

		Filial responsibility scale T2 kat.			
		Lav (4-8)	Middels (9-15)	Høy (16-20)	Total
Filial responsibility scale T1 kat.	Lav (4-8)	87 (61,7 %)	53 (37,6 %)	1 (0,7 %)	141
	Middels (9-15)	122 (20,1 %)	456 (75 %)	30 (4,9 %)	608
	Høy (16-20)	5 (3,8 %)	75 (57,3 %)	51 (38,9 %)	131
	Total	214	584	82	880

I og med at vi har identifisert noe som antagelig er en alderseffekt for støtte til ansvarsnormen er det naturlig å anta at likheten mellom de to tidspunktene er høyest i de laveste kategoriene på skalaen. Dette stemmer bra med funnene her. Sannsynligheten for at en respondent som var i den laveste kategorien på det første tidspunktet også er det på det andre tidspunktet er 61,7 %. For midtkategorien er den tilsvarende sannsynligheten 75 %, og for den høyeste kategorien er sannsynligheten 38,9 %. Det er svært få bevegelser mellom de to ytterkategoriene, hvor bare en respondent har beveget seg fra den laveste til den høyeste og fem respondenter i motsatt retning. For å teste om resultatene fra tabellen er et resultat av tilfeldigheter, eller om det er et mønster i fordelingen utføres en McNemar-Bowker-test. Denne testen blir signifikant. Det betyr at andelen som befinner seg i de forskjellige kategoriene er signifikant forskjellig mellom de to tidspunktene. Resultatet skyldes antagelig bevegelsen fra den høyeste kategorien på det første tidspunktet til midtkategorien på det andre tidspunktet, men dette er sannsynligvis en alderseffekt. På tross av denne påviste endringen ser det ut til at respondentene ikke har forandret sine holdninger betydelig i løpet av 5 år.

6.2 Forholdet mellom holdninger og handlinger

Etter å ha sett på endringer i hjelpehandlinger fra barn til foreldre mellom de to tidspunktene, og endringer i støtten til ansvarsnormen, vil de videre analysene forsøke å belyse forholdet mellom det å støtte opp om ansvarsnormen og det å hjelpe sine foreldre.

6.2.1 Bivariate sammenhenger mellom holdninger og handlinger

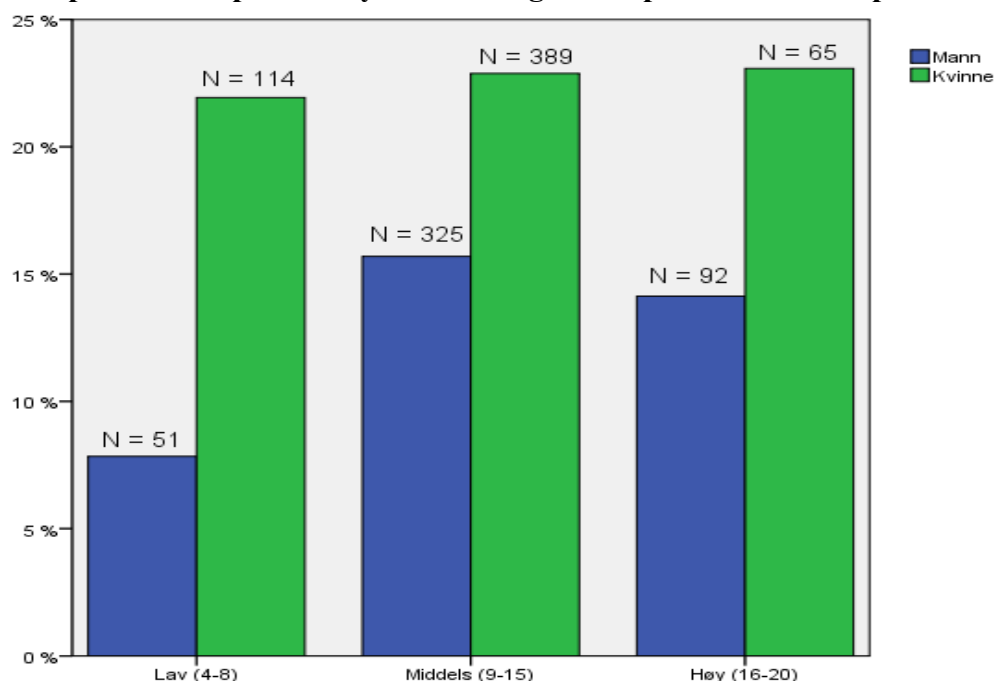
Tabell 19: Gjennomsnittlig verdi på 'filial responsibility scale T1' for respondenter som oppgir å utføre hjelpehandlinger for sine foreldre på T2, sammenlignet med de som ikke utfører hjelpehandlinger.

Kjønn	Praktisk hjelp T2	Filial responsibility scale T1		
		Gjennomsnitt	N	S.D.
Mann	Ingen hjelp til foreldre	12,75	400 (85,5 %)	3,51
	Hjelp til foreldre	13,34	68 (14,5 %)	3,06
	Total	12,83	468	3,45
Kvinne	Ingen hjelp til foreldre	11,32	439 (77,3 %)	3,34
	Hjelp til foreldre	11,79	129 (22,7 %)	3,45
	Total	11,43	568	3,37
Total	Ingen hjelp til foreldre	12,00	839 (80,1 %)	3,50
	Hjelp til foreldre	12,32	197 (19,9 %)	3,40
	Total	12,06	1036	3,48

Denne tabellen viser gjennomsnittlig verdi på 'filial responsibility scale T1' for respondenter som oppgir å ha utført hjelpehandlinger for sine foreldre i løpet av det siste året, sammenlignet med de som ikke har utført hjelpehandlinger. Tabellen viser at forskjellen i holdninger hos de som har utført hjelpehandlinger og de som ikke har gjort det er minimal. Vi kan likevel se en svak tendens til at de som utfører hjelpehandlinger i noe større grad støtter opp om ansvarsnormen enn de som ikke utfører handlingene. Forskjellen i gjennomsnittene gir en t-verdi på 1,3 for menn og 1,4 for kvinner. Ingen av disse verdiene er signifikante. For det totale utvalget blir t-verdien 1,16, og heller ikke denne er signifikant. Dette er en begynnende indikasjon på at holdninger på ett tidspunkt i liten grad har innvirkning på om barn utfører hjelpehandlinger for sine foreldre på et senere tidspunkt.

I og med at figur 5 på side 44 viste at fordelingen på 'filial responsibility scale' var tilnærmet normalfordelt, vil en jevn spredning av respondentene på hver side av gjennomsnittet kunne skjule mulige forskjeller i hjelpehandlinger. Av denne grunn vil det være nødvendig å undersøke hvordan andelen som hjelper fordeler seg på den kategoriserte varianten av skalaen.

Figur 12: Praktisk hjelp til foreldre på det andre tidspunktet, etter kjønn og verdi på 'filial responsibility scale' kategorisert på det første tidspunktet.

Resultatene for menns hjelpehandlinger viser en svak tendens til at respondentene med de laveste verdiene på holdningsskalaen i noe mindre grad utfører hjelpehandlinger for sine foreldre enn menn med høyere verdier. Dette er dog ikke entydig, da respondentene i midtkategorien i gjennomsnitt hjelper sine foreldre mer enn de i den høyeste kategorien. For kvinner ser det ut til at forskjellen mellom de ulike kategoriene er betydelig mindre, men også her er det en svak tendens til det samme mønsteret som hos menn. Tabell B i vedlegget er krysstabellen som danner grunnlaget for denne figuren. En χ^2 -test utført på denne krysstabellen gir en χ^2 -verdi på 2,202 for menn, og 0,051 for kvinner. Med to frihetsgrader er ingen av disse verdiene signifikante. Den foreløpige konklusjonen blir dermed at det ikke er noen forskjell i sannsynligheten for at personer hjelper på det andre tidspunktet om det kontrolleres for deres verdi på 'filial responsibility scale' på det første tidspunktet.

6.2.2 Regresjon med Praktisk hjelp T2 som avhengig variabel

I den kommende regresjonsanalysen brukes det å utføre hjelpehandlinger på det andre tidspunktet som avhengig variabel, og kjønn og alder inkluderes som kontrollvariabler. I tillegg kontrolleres det i analysen for hjelpehandlinger på det første tidspunktet, i og med at analysene i avsnitt 6.1 viste at det eksisterer en signifikant korrelasjon mellom hjelpehandlinger på de to tidspunktene. Støtte til ansvarsnormen ved det første tidspunktet er

inkludert som en av forklaringsvariablene. Det inkluderes også et interaksjonsledd mellom hjelpehandlinger på det første tidspunktet og 'filial responsibility scale T1' i den andre regresjonsmodellen. På denne måten kontrolleres det for om de som ga hjelp på det første tidspunktet har forskjellige holdninger fra de som ikke gjorde dette. Er det slik at noe av effekten av 'filial responsibility scale' fanges opp av de som ga hjelp på det første tidspunktet?

Tabell 20: Multipl logistisk regresjon med praktisk hjelp T2 som avhengig variabel. Kun respondenter med minst en forelder i live.

	Modell 1	Modell 2
	OR (p-verdi)	OR (p-verdi)
Konstant	0,000 (<0,001)	0,000 (<0,001)
Kjønn:		
Mann	1,000	1,000
Kvinne	1,914 (<0,001)	1,901 (<0,001)
Alder ved intervju tidspunkt	3,114 (<0,001)	3,134 (<0,001)
Alder kvadrert	0,990 (<0,001)	0,990 (<0,001)
Utført praktisk hjelp T1:		
Nei	1,000	1,000
Ja	2,449 (<0,001)	2,464 (<0,001)
Filial responsibility scale T1 (sentrert)	1,039 (0,125)	1,111 (0,016)
Filial responsibility scale T1 (sentrert) * praktisk hjelp T1		0,906 (0,057)
N	1034	1034
Hosmer-Lemeshow sig.	0,260	0,824
-2 LL (kun konstant)	1004,174	1004,174
-2 LL (full modell)	944,172	940,497

Den første regresjonsmodellen i tabell 20 undersøker hvorvidt respondentenes holdninger på det første tidspunktet har noen innvirkning på endringer i hjelpehandlinger mellom de to tidspunktene. 'Filial responsibility scale T1' er sentrert i analysen. Dette er gjort for å skape et meningsfullt nullpunkt for interaksjonsleddet 'Filial responsibility scale T1 (sentrert) * Praktisk hjelp T1' i den andre regresjonsmodellen. Denne variabelen viser nå til de som har den gjennomsnittlige verdien på 'filial responsibility scale T1', og ikke de som har den ikke-eksisterende verdien 0 på skalaen (Aiken og West 1991: 28-47). Hosmer-Lemeshow-testen er ikke signifikant, og modellen ser dermed ut til å gi en god beskrivelse av virkeligheten. LR-verdien blir 60,002, og med 5 frihetsgrader er dette resultatet signifikant. 'Filial responsibility scale' er ikke signifikant. Dette betyr at respondentenes verdi på skalaen ikke ser ut til å forklare endringer i hjelpehandlinger mellom de to tidspunktene.

Den andre regresjonsmodellen som presenteres i tabell 20 forsøker å teste antagelsen om at noe av virkningen fra 'filial responsibility scale' har blitt fanget opp av de som utførte hjelpehandlinger på det første tidspunktet, og her er skalaen signifikant. Interaksjonsleddet mellom skalaen og det å hjelpe på det første tidspunktet er dog ikke signifikant, men det er svært nære. De andre variablene i analysen endrer seg minimalt. Hosmer-Lemeshow-testen indikerer at denne modellen er bedre enn den første regresjonsmodellen. LR-verdien for den fullstendige modellen sammenlignet med en med bare konstant blir 63,667. Med 6 frihetsgrader er dette resultatet signifikant. Sammenligner vi modell 2 med modell 1 blir LR-verdien 3,675, og dette resultatet er med en frihetsgrad ikke signifikant. Dette viser at modell 2 ikke er signifikant forbedret sammenlignet med modell 1.

6.3 Diskusjon av funn fra analysene

I den påfølgende diskusjonen vil både funnene gjort med tverrsnittsdata i kapittel 4, og de funn som nettopp ble gjort i de longitudinelle analysene trekkes inn. Hypotesen som ble framsatt i kapittel 2 var som følger:

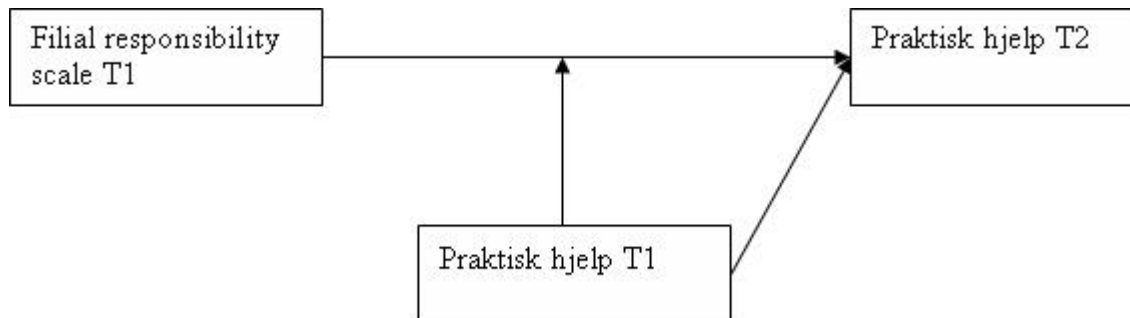
H1: Positiv oppslutning om ansvarsnormen vil føre til at folk i større grad utfører hjelpehandlinger for sine foreldre, både for menn og kvinner.

For å repetere funnene som ble gjort i kapittel 4 med tverrsnittsdata viste disse en positiv sammenheng mellom støtte til ansvarsnormen og det å utføre hjelpehandlinger for sine foreldre, men ingen av funnene var signifikante. For hjelp til mor var funnene svært nære å ha en signifikant effekt, både for menn og kvinner.

I de longitudinelle analysene utført i dette kapittelet dukker det opp noen interessante funn. På tross av at interaksjonsleddet som ble inkludert i den andre regresjonsmodellen ikke var signifikant, er det en tydelig tendens til at det å støtte opp om ansvarsnormen har positiv innvirkning for de som ikke utførte hjelpehandlinger på det første tidspunktet.

Om dette skal framstilles analytisk får vi følgende modell:

Figur 13: Analytisk framstilling av funn fra longitudinelle analyser

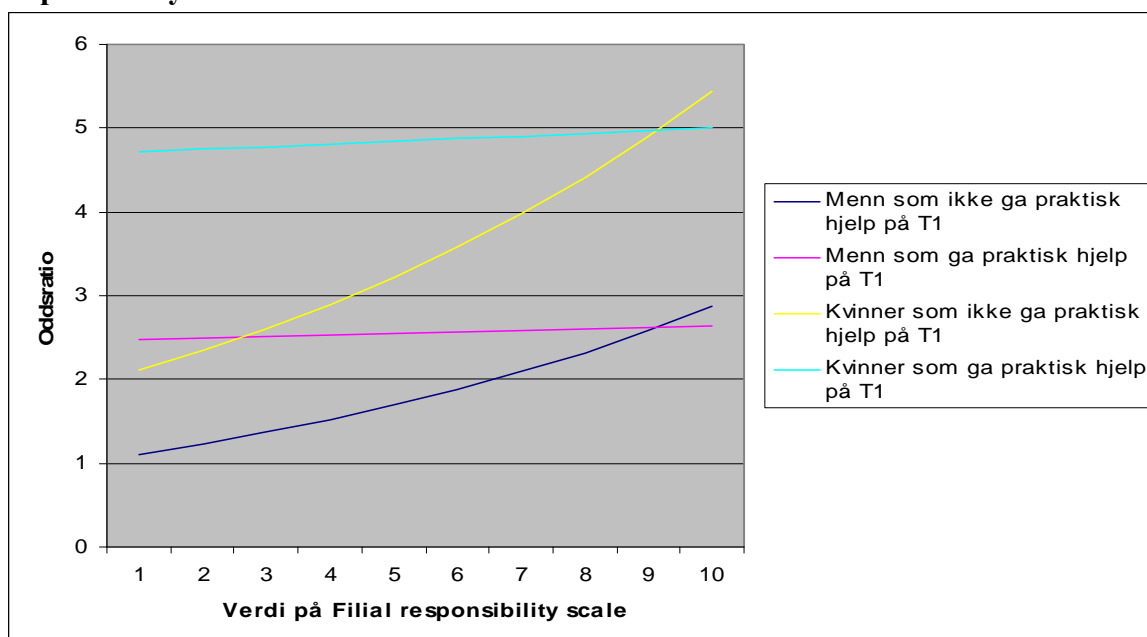
Denne framstillingen viser hvordan det å ha utført praktisk hjelp for sine foreldre på det første tidspunktet tilnærmet nuller ut virkningen av å støtte opp om ansvarsnormen.

Resultatene fra analysene viser en positiv sammenheng mellom Praktisk hjelp T1 og Praktisk hjelp T2, og en positiv sammenheng mellom Filial responsibility scale T1 og Praktisk hjelp T2. Sammenhengen mellom Filial responsibility scale T1 og Praktisk hjelp T2 modereres av Praktisk hjelp T1, hvor det å ha en positiv verdi på Praktisk hjelp T1 fører til at effekten av 'filial responsibility scale' blir tilnærmet lik null.

Resultatet er av substansiell interesse, og ville være interessant å forske på i videre studier.

Figur 13 på neste side viser hvordan oddsratioen for å hjelpe på det andre tidspunktet varierer med om respondenten hjalp på det første tidspunktet og ens verdi på 'filial responsibility scale'. Det er tydelig at sannsynligheten for at en respondent som ikke ga hjelp til sine foreldre på det første tidspunktet, gjør dette på det andre tidspunktet øker kraftig med deres verdi på holdningsskalaen. For respondenter som ga hjelp på det første tidspunktet har deres verdi på skalaen kun en svak positiv innvirkning for om de hjelper på det andre tidspunktet. En konklusjon som kan trekkes ut av dette er at holdningene ser ut til å ha en viss betydning for om personer begynner med å hjelpe sine foreldre, men for de som allerede hjelper, har positive holdninger mindre å si for om denne hjelpen videreføres.

Figur 14: Oddsratio for å gi hjelp på det andre tidspunktet etter verdi på 'filial responsibility scale'.

3

6.4 Oppsummering

I kapittel 3 så vi at den generelle oppslutningen om ansvarsnormen ikke er spesielt stor. Analysene i kapittel 4 viste at verdien respondentene har på 'filial responsibility scale' ikke hadde noen signifikant effekt for verken hjelp til mor eller hjelp til far, selv om tendensene var positive i alle analysene. De foregående analysene har gitt noe støtte til en hypotese som sier at det å slutte opp om ansvarsnormen fører til at barn velger å hjelpe sine foreldre. De bivariate analysene viser svak eller ingen sammenheng mellom respondentenes verdi på 'filial responsibility scale' og om de gir sine foreldre hjelp med praktiske gjøremål. Resultatene fra den første regresjonsmodellen viser heller ingen relasjon mellom det å støtte normen og endring i hjelpehandlinger som utføres. Når et interaksjonledd mellom det å hjelpe på det første tidspunktet og verdien på holdningsskalaen inkluderes gir analysene et resultat som er svært nære å bli signifikant. Disse funn er ikke ulike funn gjort i tidligere forskning, hvor det har vært mye usikkerhet rundt både eksistensen av ansvarsnormen, og

³ Jeg gjør oppmerksom på at denne figuren viser oddsratio for variablene Kjønn, Praktisk hjelp T1, Filial responsibility scale T1 (sentrert) og Filial responsibility scale T1 (sentrert) * praktisk hjelp T1 i fellesskap. Konstantledd og aldersvariabelen er ikke inkludert, og det er av denne grunn ikke mulig å si noe om sannsynligheten for at en respondent skal hjelpe eller ikke hjelpe sine foreldre ut fra denne figuren.

konsekvensen av å støtte opp om en slik norm. De empiriske funnene med fokus på støtte til ansvarsnormen som motivasjon for å utføre hjelpehandlinger for foreldre er blandede (Daatland og Herlofson 2004: 124), og noen finner ingen empirisk støtte til en slik sammenheng (Parrott og Bengtson 1999). Ut fra funnene i disse analysene er det ikke mulig å verken bekrefte eller avkrefte om støtte til ansvarsnormen har positiv innvirkning på hjelpehandlinger fra barn til foreldre, men undersøkelsene indikerer at det i noen tilfeller kan ha en positiv effekt. Likevel er det vanskelig å konkludere fullstendig ut fra de funn som gjøres her.

7. Hovedfunn og konkluderende bemerkninger

7.1 Forskningsspørsmål

Jeg begynte oppgaven med et ønske om å finne ut mer om familiens rolle i dagens samfunn når det kommer til å ta vare på eldre familiemedlemmer, og da spesielt med fokus på å forklare hjelpehandlinger mellom barn og foreldre ved hjelp av støtte til ansvarsnormen.

Forskningsspørsmålene som skulle besvares var som følger:

- 1 *a) I hvor stor grad mottar foreldre hjelp fra sine barn i Norge i dag, og hva mottar de hjelp til?*

b) I hvilken grad påvirkes disse hjelpehandlingene av demografiske og sosiale endringer som finner sted i moderne samfunn?
- 2 *a) I hvor stor grad støtter folk opp om en normativ forståelse av barns ansvar for å ta vare på eldre foreldre i Norge i dag?*

b) I hvilken grad påvirkes støtten til den normative forståelsen av demografiske og sosiale endringer som finner sted i moderne samfunn?
- 3 *I hvilken grad har det å støtte opp om en normativ forståelse av barns ansvar for å ta vare på eldre foreldre innvirkning på at barn utfører hjelpehandlinger for sine egne foreldre?*

Disse tre hovedspørsmålene har nå blitt behandlet i hvert sitt analysekapittel, og i dette kapittelet vil funnene fra analysene trekkes sammen i en konkluderende diskusjon. Deretter kommenteres implikasjonene funn fra analysene har for det teoretiske perspektivet i oppgaven, og mulige problemer med de gjennomførte analysene. Oppgaven avsluttes deretter med noen ideer til videre forskning på feltet.

7.2 Oppgavens hovedfunn

7.2.1 Hjelpehandlinger fra barn til foreldre

I hvor stor grad hjelper barn sine foreldre, og hva hjelper de med?

De empiriske funn som gjøres i analysene støtter i stor grad opp om tidligere forskning. Hjelpehandlinger mellom familiemedlemmer er fortsatt en framtrædende karakteristikk i moderne familierelasjoner. Når vi undersøkte hva respondentene oppga å hjelpe sine foreldre med, var det tydelig at det var følelsesmessig støtte og praktisk hjelp som var mest framtrædende. Økonomisk støtte fra barn til foreldre var i denne undersøkelsen nesten fraværende. I tillegg oppga svært få å ha utført personlig pleie for sine foreldre, så det er tydelig at grensen for hva barn vil utføre av hjelpehandlinger for mor og far går her. Dette er uansett et behov som i Norge dekkes av hjelp fra velferdsstatens tjenester.

De mer inngående analysene av praktisk hjelp til foreldre viste tydelig at hjelpefrekvensen øker kraftig når foreldrenes behov blir større. I kapittel 4 viste funn at både økende alder hos respondentene, og dermed eldre foreldre, og det å ha en mor eller far med hjelpebehov, var de variablene som hadde sterkest forklaringskraft for om barn utførte hjelpehandlinger for sine foreldre. For eksempel oppga over 25 % av kvinner i aldersgruppen 50-59 år at de jevnlig hadde utført praktisk hjelp for sin mor i løpet av det siste året, mot under 10 % i aldersgruppen 18-29 år.

Konsekvensen av demografiske endringer

Analysene som fokuserte på ulike demografiske endringer i moderne samfunn viste at dette i liten grad påvirket hjelpehandlinger fra barn til foreldre. Dette er et tegn på at familierelasjonen faktisk er spesiell, og i liten grad vil endres av samfunnsmessige endringer. Dette er i grunn ikke noe overraskende funn, da tidligere påstander i sosiologisk teori om at familien har utspilt sin rolle har blitt tilbakevist på flere punkter (Bengtson 2001; Gautun 2003: 23-32). Resultatene ga ingen støtte til at personers sivilstatus, som skilsmisse eller samboerskap, har innvirkning på om de utfører hjelpehandlinger for sine foreldre. Dette støtter i stor grad opp om de funn som er gjort i tidligere forskning (Daatland og Herlofson 2005: 67; Gautun 2003: 123-124; Stuijbergen m. fl. 2008). Resultatene ga heller ingen støtte til at kvinners økte tilknytning til arbeidsliv har noen negativ innvirkning på

hjelpehandlingene de utfører for sine foreldre. Analysene viste dog tendenser til at kvinner i deltidsarbeid i noe større grad utførte hjelpehandlinger for sine foreldre enn kvinner i heltidsarbeid. Dette funnet går imot de funn Gautun gjorde i sine analyser, hvor hjelpehandlinger fra barn til foreldre var positivt korrelert med det å arbeide mye (Gautun 2003: 125). Høyere utdanning hadde ingen innvirkning på om kvinner hjalp til sine foreldre, mens menn med videregående utdanning hjalp sine fedre mer enn menn med grunnskoleutdanning. Denne effekten går i samme retning som den ikke-signifikante effekten for samme variabel for kvinner, så funnene gir ingen indikasjoner på at det å ta høyere utdanning, eller det å arbeide heltid, har forskjellig innvirkning på sannsynligheten for å hjelpe sine foreldre for menn og kvinner.

Et interessant funn er at menn utfører like mye hjelpehandlinger for sine foreldre som kvinner gjennom store deler av livet. En mulig tolkning av dette er et kjønnsrollemønster i endring, men funn gjort i sammenheng med alder og foreldres behov tyder på at dette allikevel ikke er tilfelle. Resultatene fra analysene indikerer at det er vanlig for begge kjønn å utføre hjelpehandlinger for sine foreldre, men i det øyeblikket behovet for hjelp blir en nødvendighet, og ikke en mulighet, er det kvinner som tar over som den primære giveren av hjelp.

7.2.2 Oppslutning om ansvarsnormen

Støtter folk opp om ansvarsnormen?

Det at familien fortsatt er viktig i moderne samfunn betyr allikevel ikke at det eksisterer noen stor oppslutning om en normativ idé om at barn bør stille opp for foreldre.

Fordelingene presentert i kapittel 3 viste at det ikke var noen stor enighet om påstandene fra verken 'filial responsibility scale' eller 'GGS filial responsibility scale'.

Gjennomsnittsverdiene for begge skalaene lå omtrent på midten, og tendensen ellers viste en relativt jevn fordeling på begge sider av gjennomsnittet. For enkeltleddene i 'GGS filial responsibility scale' var oppslutningen lavest om påstandene som sa at barn burde tilpasse jobb etter foreldres behov, og at barn burde la foreldre bo hos seg om det var nødvendig.

Den mer generelle påstanden om at barn burde ta ansvar var den flest sluttet opp om. Vi så tydelige tegn til at potensielle konsekvenser for en selv påvirket støtten til påstanden om at barn burde hjelpe til økonomisk. Her er blant annet folk med høyere utdanning og i

heltidsarbeid, og dermed antagelig høyere lønn, i langt større grad positive enn folk med bare grunnskole eller i deltidsarbeid. For påstanden om at foreldre bør kunne bo hos barna finner vi også at personer som er ugift og uten partner er betydelig mer positive enn gifte personer. Dette indikerer en form for konsekvenstankegang rundt det å støtte opp om de normative påstandene.

En mulig forklaring på at vi ikke finner vesentlig støtte til ansvarsnormen i det norske samfunnet, er den omfattende bruken av statlige tjenester til hjelp og omsorg for familiens eldre. Selv om forskning viser at velferdsstaten og hjelp fra familie komplimenterer hverandre (Daatland og Herlofson 2004: 99-106), kan allikevel en omfattende bruk av velferdsstatlige tilbud føre til at det normative synet på familiens ansvar svekkes. Forskning viser at slike normative oppfatninger er i konstant endring, selv om dette skjer sakte. En mulig antagelse er da at langvarige svekkede behov for at familien må ta ansvar for sine gamle kan påvirke støtten til ansvarsnormen (Künemund og Rein 1999: 98). I Slagsvold m. fl. sin artikkel i Samfunnsspeilet 1/09 kan komparative tall fra ulike land i Europa tyde på at en slik tolkning har noe for seg. Her viser funnene at den gjennomsnittlige støtten til ansvarsnormen er svært mye lavere i Norge enn i land som Bulgaria, Russland og Georgia. Dette er land hvor familien ikke har noe valg om de vil ta ansvar, da tilgangen på offentlige tjenester er tilnærmet ikke-eksisterende (Slagsvold m. fl. 2009).

Konsekvensen av demografiske endringer

De demografiske endringene førte stort sett ikke til noen endring i støtten til ansvarsnormen. Analysene viste at personers sivilstatus i liten grad påvirker deres holdninger, selv om funn viser at samboende kvinner er mer negative til ansvarsnormen enn gifte kvinner. Økt tilknytning til arbeidsliv hadde ikke forskjellig virkning for kvinner og menn. En antagelse som derimot fikk sterk støtte var at den potensielle belastningen personer har i livet påvirker støtten til ansvarsnormen negativt. Både det å ha minst en forelder med hjelpebehov, og det å ha egne barn hadde relativt sterk negativ innvirkning på personers holdninger, både for kvinner og menn. Om vi legger til grunn en aldring av befolkningen i moderne samfunn betyr dette at støtten til ansvarsnormen antagelig vil kunne bli lavere i tiden framover, da behovene for hjelp fra barn til foreldre antagelig vil øke kraftig.

Også for støtte til ansvarsnormen var det kjønnsforskjeller, og menn var gjennomgående mer positive enn kvinner. En mulig forklaring som ble lansert var at menn kunne ses på som en

form for ”gratispassasjerer” på politisk korrekte holdninger, i og med at de med stor sannsynlighet kunne gå ut fra at de slapp å utføre de framtidige handlingene. Tidligere forskning har inkludert idealisme som en mulig forklaring på aldersforskjeller i holdninger, og dette kan også overføres til et slikt funn (Slagsvold m. fl. 2009). Begge disse forklaringene peker i retning av at folk som ikke utfører hjelpehandlinger er mer positive til ansvarsnormen enn personer som utfører hjelpehandlinger. Den første forklaringen legger vekt på en intensjonalitet i valget om å ikke handle, mens den andre i større grad vektlegger uvitenhet. Om noen av forklaringene er korrekt er vanskelig å avgjøre ut fra analysene som er gjort her.

7.2.3 Forholdet mellom støtte til ansvarsnormen og hjelpehandlinger

I kapittel 6 forsøkte analysene å avdekke hvorvidt det å ha positive holdninger til å hjelpe eldre foreldre på ett tidspunkt kan være med på å forklare hjelpehandlinger på et senere tidspunkt. I denne diskusjonen ble også funnene som ble gjort i kapittel 4 med tverrsnittsdata trukket inn. Resultatene fra analysene peker til en viss grad i forskjellige retninger. I regresjonsanalysen fra kapittel 4 viste funn at det å støtte opp om ansvarsnormen ikke hadde noen signifikant sammenheng med hjelpehandlinger fra barn til foreldre, selv om resultatene for hjelp til mor var svært nære signifikante, både for menn og kvinner. Sammenligning av resultatene fra kapittel 4 og kapittel 5 viser at de som utfører hjelpehandlinger er betydelig mer negative til ansvarsnormen enn de som ikke utfører hjelpehandlinger. Menn har mer positive holdninger, mens kvinner utfører hjelpehandlingene når behovene blir store. Unge er mer positive, men de utfører i liten grad handlingene. Det å ha foreldre med hjelpebehov fører til en kraftig økning i sannsynligheten for at folk utfører hjelpehandlinger, mens støtten til ansvarsnormen går i motsatt vei. Kausalitetsretningen kommer analysene ikke inn på, men det er nærliggende å tro at realiteten i å måtte utføre handlingen har negativ innvirkning på støtten til ansvarsnormen. I kapittel 6 ble det gjort funn som viste at oppslutning om normene kan ha en viss virkning for de som ikke utførte hjelpehandlinger på det første tidspunktet, selv om effekten ikke er signifikant her heller. Totalt sett indikerer resultatene fra analysene at hjelpehandlinger fra barn til foreldre i liten grad kan forklares ut fra personers støtte til kulturelt betingede normer, selv om det i noen tilfeller kan ha en viss effekt.

Flere studier har gjort funn som tyder på at støtte til ansvarsnormen har mer å si for om menn hjelper sine foreldre enn for om kvinner gjør dette (Daatland og Herlofson 2004: 113; Silverstein m. fl. 1995: 471-472). Dette betyr at menn i større grad enn kvinner hjelper sine foreldre fordi de føler at de er forpliktet til å gjøre det. Denne påstanden får heller ikke støtte i analysene, og holdninger ser ut til å ha omtrent samme innvirkning på hjelpehandlinger for menn og kvinner.

En forklaring som ble framsatt om et slikt misforhold mellom holdninger og handlinger er påstandene fra 'theory of planned behavior'. Det viktigste elementet hentet herfra var at en persons støtte til normative oppfatninger aldri vil gjøre noe annet enn å påvirke intensjonen om å handle, mens forholdet mellom intensjonen om å handle og selve handlingen modereres av personens antatte og reelle muligheter til å utføre handlingen. I de foregående analysene kan dette forstås som at personer støtter opp om ansvarsnormen, og har en intensjon om å handle. De opplever deretter at deres antatte eller reelle mulighet til å utføre hjelpehandlinger for sine foreldre er tvilsomme, og de ender opp med å ikke utføre handlingen. Dette kan se ut som en fornuftig forklaring ut fra de funn som gjøres, i og med at teorien også påstår at en persons normative oppfatninger modereres av ens antatte muligheter til å utføre handlingen. Dette forklarer i så fall at situasjoner som fører til at hjelpehandlinger blir vanskeligere å utføre, også fører til at støtten til ansvarsnormen blir lavere.

En annen mulig forklaring på at det observeres en sterk diskrepans mellom holdninger og handlinger finnes i teorien om kognitiv dissonans. Også denne teorien spiller på hvordan mulighetene til å handle påvirker personers normative oppfatninger. Teorien påstår at det i situasjoner kan oppleves et misforhold mellom sitt syn på en sak, og den reelle muligheten til å utføre en handling. Konsekvensen av dette blir at et av aspektene justeres, og ofte er det da lettere å justere holdningene enn handlingen (Gans og Silverstein 2006: 962). Dette vil tilsi at personer støtter opp om ansvarsnormen, men når de opplever å ikke kunne gjennomføre det de mener er rett, velger de å justere ned sin støtte for å ikke ende i en situasjon preget av kognitiv dissonans. Dette kan forklare at de som ikke utfører hjelpehandlinger i større grad er positive, da de ikke opplever dette misforholdet mellom holdninger og handlinger.

Dette er to potensielle forklaringer på at det ikke ser ut til å være noen gjennomgående enighet om de normative påstandene som ble framsatt, mens det fortsatt forekommer en betydelig mengde hjelpehandlinger fra barn til foreldre. En siste mulig forklaringen er at støtte til normative synspunkter ikke spiller noen vesentlig rolle for hjelpehandlinger i familien. Dette medfører i så fall at slike handlinger er nødt til å forklares på andre måter, som for eksempel gjennom følelser eller forventninger om gjensidighet. Dette kommer dessverre ikke analysene nærmere å kunne besvare, og om disse forklaringene har noe for seg må overlates til videre forskning på feltet.

7.3 Teoretiske implikasjoner

Oppgaven ble påbegynt med et ønske om å kunne si noe om oppslutningen om en normativ oppfatning om barns ansvar for å ta vare på foreldre i Norge i dag, og hvorvidt støtte til denne ansvarsnormen kunne forklare forekomsten av hjelpehandlinger fra barn til foreldre. Allerede fordelingene for 'filial responsibility scale' og 'GGS filial responsibility scale' i kapittel 3 ga indikasjoner på at enigheten om et slikt synspunkt ikke var spesielt stor. Ut fra påstandene framsatt fra 'intergenerational solidarity theory' om at normative oppfatninger er det grunnleggende når man skal forstå hjelpehandlinger fra barn til foreldre (Bengtson og Roberts 1991: 867; Roberts m. fl. 1991: 27-28), er denne støtten svak. Det er uansett viktig å huske på at bare en liten del av teorien blir testet, men det er også den delen som i minst grad har vært utnyttet i undersøkelser for norske forhold tidligere. Gjennomgangen av empiriske funn basert på en antatt positiv relasjon mellom å støtte opp om ansvarsnormen og det å hjelpe sine foreldre viste varierende støtte til en slik antagelse (Daatland og Herlofson 2004: 124; Parrott og Bengtson 1999; Silverstein m. fl. 2006), og selv om analysene her tidvis gir noe støtte, er den ikke entydig hele veien. Den teoretiske modellen som ble presentert fra 'intergenerational solidarity theory' i kapittel 2 forutsatte at forholdet mellom barn og foreldre i første omgang ville påvirkes av kulturelle normer, deretter familiære forhold og til slutt individuelle forhold (Bengtson og Roberts 1991: 861). Ut fra de funn som gjøres i analysene her ser det ut til at det kulturelle aspektet er mindre viktig for å forstå hjelpehandlinger fra barn til foreldre enn teorien påstår, og det er viktigere å legge vekt på individene selv og deres samhandling med familien.

Dette støtter opp om påstandene fra Finch og Mason om at familiære forpliktelser i stor grad opparbeides gjennom samhandling og forhandling mellom familiemedlemmer, og ikke kommer utenfra som kulturelt betinget (Finch og Mason 1993: 21). En konsekvens av et slikt syn er at det er relasjonelle og situasjonelle faktorer som avgjør hvorvidt personer gir sin støtte til normative utsagn. Ut fra en slik forståelse vil det i liten grad være mulig å isolere kulturelt betingede enigheter om hvordan man bør handle i gitte situasjoner. Dette kan være en forklaring på den diskrepans som observeres mellom personers holdninger og handlingene de utfører. Om man tillegger situasjonelle faktorer mer vekt enn det generelle aspektet ved holdninger er det ingenting i veien med å støtte opp om en normativ påstand, og deretter ikke utføre handlingen når man står i situasjonen selv. Kanskje er det faktorer i eget liv som gjør det vanskelig å stille opp? På denne måten kan normative synspunkter forstås mer som retningslinjer for hva som burde gjøres, mens den endelige handlingen ikke kan forstås uten å tillegge vekt til både kontekstuelle faktorer og kjennetegn ved individene selv.

7.4 Mulige begrensninger i analysene

Gjennom analysene dukker det opp potensielle problemer som kan ha innvirkning på både analysene og funnene som gjøres. Et generelt problem ved bruk av utvalgsundersøkelser er om utvalget er statistisk representativt, og noe som har betydning for dette er frafallet. En gjennomgang av frafallet i datamaterialet ble gjort i kapittel 3. Selv med et betydelig frafall mener jeg at kontroll av ulike kjennetegn ved utvalget, som kjønnsfordeling, inntektsfordeling og kontroll av respondentenes sivilstatus, gjør at resultatene fra analysene kan betraktes som troverdige. Den eneste skjevheten av betydning var en relativt klar overvekt av respondenter med høyere utdanning sammenlignet med befolkningen. For analysene på paneldata fra NorLAG er frafallet antagelig enda mer omfattende, men de potensielle konsekvensene er fortsatt mindre siden analysene forsøker å avdekke en kausal sammenheng mellom holdninger og handlinger for de samme personene på to tidspunkter. Frafallet kan allikevel ha innvirkning, spesielt om det skulle være et selektivt frafall av personer som utførte praktisk hjelp for sine foreldre på ett av tidspunktene. Dette er det ingen mulighet til å kontrollere for.

I tillegg til frafall er et generelt problem med tverrsnittsundersøkelser at det ikke er mulig å kontrollere for kausalitetsretninger, samt at inkluderingen av bakenforliggende variabler

utføres på et teoretisk grunnlag (Skog 2007: 71-74). På denne måten kan man aldri være sikker på å ha fått med alt som burde vært med, og muligheten for at det forekommer spuriøse korrelasjoner er alltid til stede. I de longitudinelle analysene gjøres det et forsøk på å kontrollere for kausalitetsretningen mellom støtte til ansvarsnormen og det å hjelpe sine foreldre, men i disse analysene dukker det opp et problem som potensielt kan ha større konsekvenser.

Problemet som dukker opp i kapittel 6, er forholdet mellom praktisk hjelp til foreldre på det første og det andre tidspunktet. Analysene viste at svært få som hjalp sine foreldre på det første tidspunktet også gjør det på det andre tidspunktet. Dette funnet kan karakteriseres som noe suspekt. Analysene er kun gjort for folk med minst en forelder i live på det andre tidspunktet, så det utelukker dødsfall som en forklaring. En nærliggende tolkning av dette funnet er at det skyldes målefeil i datamaterialet. Ved å undersøke hvordan spørsmålene om utført praktisk hjelp ble stilt ved de to tidspunktene er det fire mulige forklaringer som peker seg ut. Den første av disse er at spørsmålet ble stilt i postskjemaet ved det første tidspunktet, mens det ble stilt over telefon ved det andre tidspunktet. Dette kan påvirke svarene respondentene gir. I utgangspunktet er det mest nærliggende å anta at det ville påvirket folk til å overdrive når de ble intervjuet over telefon, men resultatene her peker i motsatt retning. At resultatene går den veien kan kanskje forklares med at foreldre står nevnt som potensielle mottakere av hjelp i postskjemaet, mens over telefon blir respondentene kun bedt om å ramse opp personer de har hjulpet. Dette kan medføre at folk ikke klarer å få med alle de har hjulpet i besvarelsene. En annen forklaring på den mulige målefeilen er at i den andre runden med datainnsamling ble det påpekt at hjelpen skulle være til en person utenfor ens eget hushold, dette ble ikke gjort i den første runden. Utslaget er allikevel svært stort til at dette skulle være den eneste forklaringen, da det ikke er spesielt mange voksne barn som bor med sine foreldre. En tredje mulig forklaring er at praktisk hjelp eksemplifiseres ved den første runden med datainnsamling, ved at det spørres etter om man har gitt praktisk hjelp i hus, hage, til innkjøp, transport m.v. Dette gjøres ikke i den andre runden, og det kan indikere at å spørre om barn har gitt praktisk hjelp til sine foreldre er for vagt til at det fanger opp hjelpen som gis. En siste mulig forklaring er at det i den første runden med datainnsamling spørres om folk har gitt praktisk hjelp i løpet av det siste året, mens det i runde to spørres om folk jevnlig har gitt slik hjelp i løpet av det siste året. Dette kan føre til at respondenter som ikke anser sin hjelp for å være jevnlig faller fra. Totalt sett utgjør dette mulige forklaringer på den

store forskjellen som observeres, men det er dessverre ikke mulig å avgjøre om disse antagelsene er sanne eller ikke.

Konsekvensen av en eventuell målefeil i en av disse variablene er at resultatene fra analysene i kapittel 6 vil kunne være misvisende. Om målefeilen skulle være i variabelen for praktisk hjelp på det første tidspunktet, vil interaksjonsleddet med 'filial responsibility scale T1' gi feil resultater. Skulle målefeilen ligge i variabelen for praktisk hjelp på det andre tidspunktet, vil resultatene fra alle de uavhengige variablene kunne være feil. En indikasjon på at den potensielle målefeilen ligger i variabelen for hjelp på det første tidspunktet er at så mange som 57,3 % av respondentene i panelutvalget svarte ja på at de utførte praktisk hjelp for sine foreldre i løpet av det siste året. Sammenligner vi dette med tallene fra for eksempel Levekårsundersøkelsen i 2002 er dette svært høyt, da denne viser en andel på 17,2 % som har utført slike handlinger i løpet av det siste året (SSB 2002a). Da virker resultatene fra LOGG/NorLAG mer troverdige, da disse viste en andel på 16,1 % som oppga å ha utført hjelpehandlinger for sine foreldre. Dette er uansett ikke mulig å konkludere med, men det er allikevel viktig å være klar over at situasjoner som dette kan oppstå.

7.5 Ideer til videre forskning

Det er flere interessante spørsmål analysene ikke kommer inn på. For det første ville det være interessant å kunne utføre en tilsvarende analyse som gjøres i kapittel 6 med et større utvalg. På denne måten kunne det vært gjort meningsfulle analyser på mindre grupper, og man ville i større grad kunne avdekke gruppeforskjeller som antagelig eksisterer på tross av at dette ikke identifiseres i analysene her. I tillegg ville det være interessant å gjøre analyser på paneldata med flere enn to tidspunkter, da dette ville muliggjøre å se på utviklingen i holdninger til å hjelpe over lengre tid. Ut fra funnene som ble gjort i kapittel 6 kan det virke som at aldersutviklingen i holdninger som identifiseres er en livsløpsforskjell, men dette er ikke mulig å konkludere med i analysene gjort her. En annen analyse som kunne vært interessant, hadde vært å fokusere på hvorvidt respondenters støtte til ansvarsnormen påvirker mengden hjelp som gis. En mulig forklaring på at det ikke avdekkes større forskjeller enn det gjøres mellom respondentene i analysene er at sannsynligheten for å utføre hjelpehandlinger ikke påvirkes av holdninger, mens kanskje mengden hjelp som utføres i større grad har sammenheng med dette. En siste analyse som kan trekkes fram som

interessant for framtiden, er å se på mer relasjonsspesifikke holdninger. Ved å framsette påstander om barn vil stille opp for sine egne foreldre når det blir nødvendig, vil det være mulig å avdekke om det også her er diskrepans mellom det folk sier at de skal gjøre og det som gjøres. Denne analysen ville også vært interessant å gjennomføre med longitudinelt datamateriale. På denne måten kunne det vært mulig å sammenligne respondenters holdninger til å stille opp for sine egne foreldre, med om de faktisk gjør det når behovene melder seg.

Litteraturliste

Aiken, Leona S. og Stephen G. West (1991). *Multiple regression testing and interpreting interactions*. Sage Publications, Newbury Park.

Ajzen, Icek og Martin Fishbein (2005). The influence of attitudes on behavior. I Dolores Albarracin, Blair T. Johnson og Mark P. Zanna (red.), *"The handbook of attitudes"*. Erlbaum, Mahwah.

Antonucci, Tony C. og James S. Jackson (1990). The Role of Reciprocity in Social Support. I Barbara R. Sarason, Irwin G. Sarason og Gregory R. Pierce (red.), *"Social support: An Interactional View"*. John Wiley & Sons Inc., New York.

Antonucci, Tony C. og James S. Jackson (2007). Intergenerational relations: Theory, research, and policy. *Journal of Social Issues* 63, 679-693.

Bengtson, Vern, Roseann Giarrusso, J. Beth Mabry og Merril Silverstein (2002). Solidarity, Conflict, and Ambivalence: Complementary or Competing Perspectives on Intergenerational Relationships? *Journal of Marriage and the Family* 64, 568-576.

Bengtson, Vern L. (2001). Beyond the nuclear family: The increasing importance of multigenerational bonds. *Journal of Marriage and the Family* 63, 1-16.

Bengtson, Vern L. og Robert E. L. Roberts (1991). Intergenerational Solidarity in Aging Families: An Example of Formal Theory Construction. *Journal of Marriage and the Family* 53, 856-870.

Berger, Peter L. og Thomas Luckmann (1971). *The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge*. Penguin, Harmondsworth.

Blieszner, Rosemary og Raeann R. Hamon (1992). Filial responsibility. I Jeffrey W. Dwyer og Raymond T. Coward (red.), *"Gender, families, and elder care"*. Sage Publications, Newbury Park.

Brunborg, Helge, Britt Slagsvold og Trude Lappegård (2009). LOGG 2007 - en stor undersøkelse om livsløp, generasjon og kjønn. I Johan-Kristian Tønder (red.), *"Samfunnsspeilet nr. 1/09 - Livsløp, generasjon og kjønn: livet i ulike faser"*. Statistisk sentralbyrå, Oslo.

Cicirelli, Victor G. (1983). Adult Children's Attachment and Helping Behavior to Elderly Parents: A Path Model. *Journal of Marriage and the Family* 45, 815-825.

Connidis, Ingrid Arnet og Julie Ann McMullin (2002). Sociological Ambivalence and Family Ties: A Critical Perspective. *Journal of Marriage and Family* 64, 558-567.

Dommermuth, Lars, Turid Noack og Kenneth Aarskaug Wiik (2009). Gift, samboer eller "bare" kjæreste? I Johan-Kristian Tønder (red.), *"Samfunnsspeilet nr. 1/09 - Livsløp, generasjon og kjønn: livet i ulike faser"*. Statistisk sentralbyrå, Oslo.

Dwyer, Jeffrey W. og Raymond T. Coward (1992). Gender, family, and long-term care of the elderly. I Jeffrey W. Dwyer og Raymond T. Coward (red.), *"Gender, families, and elder care"*. Sage Publications, Newbury Park.

Daatland, Svein Olav (2007). Marital history and intergenerational solidarity: The impact of divorce and unmarried cohabitation. *Journal of Social Issues* 63, 809-825.

Daatland, Svein Olav og Katharina Herlofson (2004). *Familie, velferdsstat og aldring: familiesolidaritet i et europeisk perspektiv*. NOVA, Oslo.

Daatland, Svein Olav og Katharina Herlofson (2005). Flere skilte: svekket familiesamhold? I Britt Slagsvold og Per Erik Solem (red.), *"Morgendagens eldre: en sammenligning av verdier, holdninger og atferd blant dagens middelaldrede og eldre"*. NOVA, Oslo.

Daatland, Svein Olav, Marijke Veenstra og Ivar A. Åsland Lima (2009). I klemme? Hvor u(vanlig) er det å slites mellom forpliktelser overfor barn og eldre foreldre? *Aldring og livsløp* 1/09.

Finch, Janet (1989). *Family obligations and social change*. Polity Press, Cambridge.

Finch, Janet og Jennifer Mason (1993). *Negotiating family responsibilities*. Tavistock/Routledge, London.

Frønes, Ivar og Ragnhild Brusdal (2003). Generasjoner, livsløp og forandring. I Lise Kjølørød og Ivar Frønes (red.), *"Det Norske samfunn"*. Gyldendal akademisk, Oslo.

Gans, Daphna og Merril Silverstein (2006). Norms of filial responsibility for aging parents across time and generations. *Journal of Marriage and the Family* 68, 961-976.

Gautun, Heidi (2003). *Økt individualisering og omsorgsrelasjoner i familien omsorgsmønstre mellom middelaldrende kvinner og menn og deres gamle foreldre*. FAFO, Oslo.

Gautun, Heidi (2008). *Arbeidstakere og omsorg for gamle foreldre - den nye tidsklemma*. FAFO, Oslo.

Hagen, Roar (1996). Rational choice. I Heine Andersen, Lars Bo Kaspersen og Willy Guneriussen (red.), *"Klassisk og moderne samfundsteori"*. Hans Reitzel, København.

Hammarström, Gunhild (2005). The construct of intergenerational solidarity in a lineage perspective: A discussion on underlying theoretical assumptions. *Journal of Aging Studies* 19, 33-51.

Hansen, Thomas og Katharina Herlofson (2007). *Forskningsinstrumentene i norLAG*. NOVA, Oslo.

Hughes, John A., Peter J. Martin og W. W. Sharrock (2003). *Understanding classical sociology: Marx, Weber, Durkheim*. Sage, London.

Ikkink, Karen Klein, Theo van Tilburg og Kees C. P. M. Knipscheer (1999). Perceived instrumental support exchanges in relationships between elderly parents and their adult children: Normative and structural explanations. *Journal of Marriage and the Family* 61, 831-844.

Katz, Ruth, Ariela Lowenstein, Judith Phillips og Svein Olav Daatland (2005). Solidarity, conflict, and ambivalence in cross-national contexts. I Vern L. Bengtson, Alan C. Acock, Katherine R. Allen, Peggy Dilworth-Anderson og David M. Klein (red.), "*Sourcebook of family theory & research*". Sage, Thousand Oaks.

Künemund, Harald og Martin Rein (1999). There is more to receiving than needing: theoretical arguments and empirical explorations of crowding in and crowding out. *Ageing and society* 19, 93-121.

Lappegård, Trude og Britt Slagsvold (2007). *Livsløp, generasjon og kjønn (LOGG)*. Statistisk sentralbyrå, Oslo.

Lee, Gary R., Julie K. Netzer og Raymond T. Coward (1994). Filial Responsibility Expectations and Patterns of Intergenerational Assistance. *Journal of Marriage and the Family* 56, 559-565.

Lingsom, Susan (1985). *Uformell omsorg for syke og eldre*. Statistisk sentralbyrå, Oslo.

Luescher, Kurt og Karl Pillemer (1998). Intergenerational Ambivalence: A New Approach to the Study of Parent-Child Relations in Later Life. *Journal of Marriage and the Family* 60, 413-425.

Noack, Turid (2001). *Å gjete kongens harer*. URL: <http://www.ssb.no/magasinet/analyse/art-2001-12-11-01.html>. Lesedato: 18.02.09.

NOU nr. 1 (1992). *Trygghet - Verdighet - Omsorg*. Statens Forvaltningstjeneste, Oslo.

Nye, F. Ivan og William Rushing (1969). Toward family measurement research. I J. Hadden og E. Borgatta (red.), "*Marriage and family*". Peacock, Illinois.

Parrott, Tonya M. og Vern L. Bengtson (1999). The effects of earlier intergenerational affection, normative expectations, and family conflict on contemporary exchanges of help and support. *Research on Aging* 21, 73-105.

Parsons, Talcott, Robert F. Bales og James Olds (1955). *Family: socialization and interaction process*. The Free Press, Glencoe.

Pillemer, Karl og Jill J. Suitor (2004). Ambivalence and the study of intergenerational relations. *Annual review of gerontology & geriatrics* 24, 3-28.

Popenoe, David (1993). American Family Decline, 1960-1990 - a Review and Appraisal. *Journal of Marriage and the Family* 55, 527-542.

Ringdal, Kristen (2001). *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Fagbokforlaget, Bergen.

Roberts, Robert E. L. og Vern L. Bengtson (1990). Is Intergenerational Solidarity a Unidimensional Construct - a 2nd Test of a Formal Model. *Journals of Gerontology* 45, S12-S20.

Roberts, Robert E. L., Leslie N. Richards og Vern L. Bengtson (1991). Intergenerational solidarity in families: Untangling the ties that bind. *Marriage and family review* 16, 11-46.

Rogosa, David (1995). *Myths about longitudinal research*. URL: <http://www.stanford.edu/class/ed351/longit2k/myths.txt>. Lesedato: 24.11.2008.

Romøren, Tor Inge (2003). *Last years of long lives the Larvik study*. Routledge, London.

Rossi, Alice S. og Peter H. Rossi (1990). *Of human bonding: parent-child relations across the life course*. A. de Gruyter, New York.

Sarkisian, Natalia og Naomi Gerstel (2008). Till marriage do us part: Adult children's relationships with their parents. *Journal of Marriage and the Family* 70, 360-376.

Silverstein, Merrill, Stephen J. Conroy, Haitao T. Wang, Roseann Giarrusso og Vern L. Bengtson (2002). Reciprocity in parent-child relations over the adult life course. *Journals of Gerontology Series B-Psychological Sciences and Social Sciences* 57, S3-S13.

Silverstein, Merrill, Daphna Gans og Frances M. Yang (2006). Intergenerational Support to Aging Parents: The Role of Norms and Needs. *Journal of family issues* 27, 1068-1084.

Silverstein, Merrill, Tonya M. Parrott og Vern L. Bengtson (1995). Factors That Predispose Middle-Aged Sons and Daughters to Provide Social Support to Older Parents. *Journal of Marriage and the Family* 57, 465-475.

Skog, Ole-Jørgen (2007). *Å forklare sosiale fenomener: en regresjonsbasert tilnærming*. Gyldendal akademisk, Oslo.

Slagsvold, Britt og Svein Olav Daatland (2008). *Demographic factors and attitudes to filial responsibility - a comparative exploration*. Paper presentert ved How generations and gender shape demographic change (UNECE conference), Geneve.

Slagsvold, Britt, Svein Olav Daatland, Helge Brunborg og Ivar A. Åsland Lima (2009). Er vi villige til å ta oss av gamle mor og far? I Johan-Kristian Tønder (red.), *"Samfunnsspeilet nr. 1/09 - Livsløp, generasjon og kjønn: livet i ulike faser"*. Statistisk sentralbyrå, Oslo.

Slagsvold, Britt, Gunhild Hagestad, Per Erik Solem og Katharina Herlofson (2005a). Innledning. I Britt Slagsvold og Per Erik Solem (red.), *"Morgendagens eldre: en sammenligning av verdier, holdninger og atferd blant dagens middelaldrede og eldre"*. NOVA, Oslo.

Slagsvold, Britt, Katharina Herlofson og Annemette Sørensen (2005b). Endrede kjønnsroller: nye kvinner og nye menn? I Britt Slagsvold og Per Erik Solem (red.), *"Morgendagens eldre: en sammenligning av verdier, holdninger og atferd blant dagens middelaldrede og eldre"*. NOVA, Oslo.

Slagsvold, Britt og Per Erik Solem (2005). *Morgendagens eldre: en sammenligning av verdier, holdninger og atferd blant dagens middelaldrede og eldre*. NOVA, Oslo.

SSB (2002a). *Utført omsorg, etter alder 2002. Prosent*. URL: http://www.ssb.no/emner/03/00/helseund/tab/sb_7_2002_1.html. Lesedato: 19.01.09.

SSB (2002b). *Utført omsorg, etter kjønn og alder, kvinner 2002. Prosent*. URL: http://www.ssb.no/emner/03/00/helseund/tab/sb_7_2002_3.html. Lesedato: 19.01.09.

SSB (2002c). *Utført omsorg, etter kjønn og alder, menn 2002. Prosent*. URL: http://www.ssb.no/emner/03/00/helseund/tab/sb_7_2002_2.html. Lesedato: 19.01.09.

SSB (2009). *Tabell: 06916: Framskrevet folkemengde etter kjønn og ettårig alder i 14 alternativer* URL: http://statbank.ssb.no/statistikbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selecttable/MenuSelS.asp&SubjectCode=02. Lesedato: 05.03.09.

St.meld. nr. 25 (2005/2006). *Mestring, muligheter og mening*. Helse- og omsorgsdepartementet, Oslo.

St.meld. nr. 9 (2008/2009). *Perspektivmeldingen*. Finansdepartementet, Oslo.

Steinbach, Anja (2008). Intergenerational solidarity and ambivalence: Types of relationships in German families. *Journal of Comparative Family Studies* 39, 115-127.

Streiner, David L. og Geoffrey R. Norman (2003). *Health measurement scales: a practical guide to their development and use*. Oxford University Press, Oxford.

Stuifbergen, Maria C., Johannes J. M. Van Delden og Pearl A. Dykstra (2008). The implications of today's family structures for support giving to older parents. *Ageing & Society* 28, 413-434.

Vabø, Mia (1998). *Hva er nok? Om behovsfortolkninger i hjemmetjenesten*. NOVA, Oslo.

Walker, Alexis J. (1992). Conceptual perspectives on Gender and Family Caregiving. I Jeffrey W. Dwyer og Raymond T. Coward (red.), *"Gender, families, and elder care"*. Sage Publications, Newbury Park.

Wærness, Kari (1999). Omsorg, omsorgsarbeid og omsorgsrasjonalitet - refleksjoner over en sosialpolitisk diskurs. I Kari Wærness og Kirsten Thorsen (red.), *"Blir omsorgen borte? Eldreomsorgens hverdag i den senmoderne velferdsstaten"*. Ad notam Gyldendal, Oslo.

Antall ord: 35439

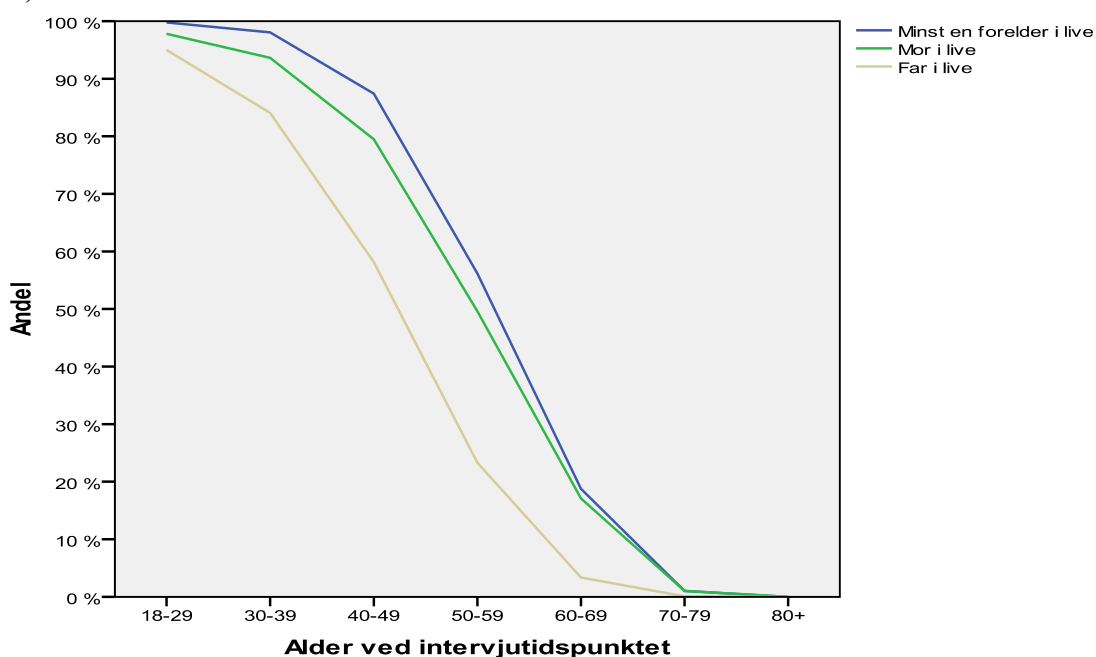
Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt

Vedlegg

Tabell A: Andel av gifte og samboende respondenter som jevnlig har utført praktisk hjelp for egne og partners foreldre i løpet av det siste året.

	Gift	Samboer
Utført praktisk hjelp for egne foreldre	804 (17,3 %)	319 (16 %)
Utført praktisk hjelp for partners foreldre	283 (6,1 %)	104 (5,2 %)

Figur A: Andel av respondentene med mor i live, far i live og minst en forelder i live, etter alder.

Tabell B: Tallgrunnlag for figur 12.

			Praktisk hjelp T2		
			Ingen hjelp til foreldre	Hjelp til foreldre	Total
Mann	Filial responsibility scale T1 kat.	Lav (4-8)	47 (92,2 %)	4 (7,8 %)	51
		Middels (9-15)	274 (84,3 %)	51 (15,7 %)	325
		Høy (16-20)	79 (85,9 %)	13 (14,1 %)	92
		Total	400 (85,5 %)	68 (14,5 %)	468
Kvinne	Filial responsibility scale T1 kat.	Lav (4-8)	89 (78,1 %)	25 (21,9 %)	114
		Middels (9-15)	300 (77,1 %)	89 (22,9 %)	389
		Høy (16-20)	50 (76,9 %)	15 (23,1 %)	65
		Total	439 (77,3 %)	129 (22,7 %)	568